STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11532

SHRIFTEN

Yonah Rozenfeld

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נאַכט און טויט.

נאָוועלען און ערצעהלונגען.

PROPERTY OF
THE PROGRESSIVE YOUTH
OF DUBOSSAR, N. Y.

שריפטען

פון

יונה ראָזענפעלד.

צווייטער באַנד.

פערלאַג „פראָגרעס", ווארשא.

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל".

תרע"ג—1912

„Нахтъ унъ тойтъ". Разсказъ I. Розенфльда.

Наб. въ тип. А. Шрифтгисера, Варшава, Сапежинская № 8.

ВАРШАВА 1912 г.

Типографія Левинъ-Эпштейнъ, Павликая 38.

אינהאַלט:

נישט געשלאָפען 7
אין דער פינסטער 17
אַ פערשטערטע חתונה 25
פײַגעלע 35
אויפ'ן בית עולם 47
דעם אַלטען'ס טויט 61
מורא 71
ביינאַכט 81
אַרײנגעצויגען אין שבת 91
אויף דער עלטער 113
איבערגעשראָקען 123
פערהיט פון אַ גנבה 139
אין אַ פריה-מאָרגען 149
די לעצטע מינוטען 159
װער איז דאָ געשטאָרבען 167
אַ שטימער טויט 171
אַ שרפה 177
רייזעלע 187

נישט געשלאפען.

נִישְׁט גֶעשְׁלָאפֶען.

אין אַ אייגגען צימער, אין אַ ברייטען הילצערנעם בעט, שלאָפט ביילע מיט איהרע צוויי טעכטער. די קלענערע, מינדעל, פיערצעהן יאָהר אַלט, מיט אַ רויטען אונטערגעשוירענעם קאָפּ האָהר, ליעגט מיט איהר צו־קאָפּענס, און גאָלדע, אַ שענע בלאָנדינקע פון צוואַנציג יאָהר, ליעגט צו־פוסען.

ביילע ליעגט מיט׳ן פנים אַרויף, מיט אַנ׳אָפען מויל, און די פערמאַכטע אויגען איהרע קוקען אויף דער סטעליע. אַנ׳אַלטע קאָלדרע, פון וועלכער עס קוקען אַרויס שטיקלעך וואַטע, דעקט זיי אַלע דריי צו, און אַ שטיק קאָלדרע, וואָס בעדעקט ביילעס האַרץ, הויבט זיך אַרויף און אַראָב פון איהר שווערען אָטעם. די שפּיציגע מאָרדע איהרע גיט אָפט אַ ציטער און בלייבט מיט אַמאָל שטעהן, ווי אַ גרויסע שטאַרקע האַנד וואָלט זי מיט אַמאָל אייגגעהאַלטען. מינדעל ליעגט מיט׳ן פנים צו דער וואַנט.

אַ שטילקייט שלאָפט אין שטוב. זי ליעגט אָנגעשפּאַרט אויף די ווענט, אויף דער סטעליע, אויפ׳ן טיש, אויף די פּאָר ביינקלעך, אין יעדען ווינקעלע.

דאָס קליינע פייערל אין לעמפּעל, וואָס איז שטאַרק אייגגעדרעהט, בעגראָבען אונטער׳ן שוואַרצען קאָפּאַקיל און אין דעם פערוויכערטען שוואַרצען גלעזיל, זעהט אויס ווי אַ גוסס׳ע נשמה אין אַ לאַנג פערקרענקטען גוף. אויף דער סטעליע ליעגט אַ קיילעכדיגער פאָס ליכטיגקייט.

גאָלדע שלאָפט נישט.

זי שלאָפט נישט פאַר גרויס פרייד, וואָס זי האָט היינט געקריגען אַרבייט. שוין צוויי חדשים נאָך יום-טובים, און זי האָט נאָך קיין שטאָך אַרבייט נישט געהאַט. געזאָרגט האָט זי, ווען זי האָט נישט געאַרבייט. נאָר איצט פרעהט זי זיך זעהר, און די געדאַנקען טאַנצען ביי איהר, ווי קליינע קינדער, ווען זיי זעהען דער מוטער מיט'ן קאַשיק פון מאַרק...

... אַ מענטעלע! — טראַכט זי — דאָס מאַכט זי זיך פונ'ם ערשטען חודש פערדיענסט. ביי-טאָג האָט זי נאָך געטראַכט דערפון, ווי זי איז נאָר ארויס פונ'ם שניידערס טהיר. איצט טראַכט זי דערפון ווייטער. און זי מאָלט זיך אַזאַ מין מענטעלע: אַ גלייכע פלייצע, מיט צוויי קליינע שפּעלטיכלעך פון הינטען, מיט סאַמעטענע מאַנקעטען און מיט גרויסע פערלמוטערנע קנעפּ...

שיך, קאַלאָשען — האָפּען-אונטער אַנדערע געדאַנקען — אַ וואַרים קלייד, אַ הוט... ניין, נישט קיין הוט, נאָר אַ וואַרימע קאָטיקאָווע „שאַפּאָטשקע"... צו-פּעט פאַר דיר... וויפיעל מיינסטו, דאַרף קאָסטען? צוויי קערבליך... וואָס — צוויי קערבליך! ס'איז אַ דרייערל... ס'איז דאָ פאַר אַנדערטהאַלבען אויך... פאַר אַנדערטהאַלבען איז נישטאָ... און אין איהרע געדאַנקען ווערט אַ קריעג, דער זאָגט איהר דאָס, דער — יענץ, און אָט שפּרינגט ארויס אַ נייער געדאַנק: אַ האַלב טוץ וועש... זי מאַכט צווישען זיי אַ שלום — אַלצדינג וועט זי זיך מאַכען, אַבי זי וועט נאָר רעגעלמעסיג אַרבייטען. אַ האַלב טוץ העמדער — דאָס מוז זי האָבען ווי דאָס לעבען. זי האָט שוין נישט, וואָס צו פערריכטען... אַ האַלב טוץ... מאַראָזאָוו'ס לייווענד, און „קרושעוועס" דאַרף איהר קאָסטען אַנ'ערך... פיער אַרשין אויף אַ העמד... אויף אַ העמד פיער אַרשין... אַ רעכענונג... פיער מאָל זעקס... זעקס מאָל פיער... אַ רעכענונג... 24 אַרשין, 24 אַרשין רעכען אויף 20 קאָפּ... איז אַזוי גרויס... אַזוי גרויס... ווי...

און זי וועט אויסנייהען דעם נאָמען מיט דער פאַמיליע Г. С., — מיט אַזאַ וועש וועט זי שוין אפילו צו דער חתונה נישט פערשעמט ווע-רען... חאָטש זי איז נאָך נישט קיין כלה. ניין, זי איז שוין עפּים יאָ אַ כלה, זי פיהרט זיך שוין אַרום מיט בעריל דעם מאַשיניסט דריי יאָהר. איז... זי ווייסט? ער זאָגט, ער וועט זי נעהמען אָהן נדן... נו, וואָס-זשע איז די מניעה?... פאַרוואָס רעדט ער נישט פון תנאים?... חאָטש זי האָט איהם נישט שטאַרק ליעב. ער איז נישט קיין שענער.

א דייטש — און האט נישט קיין בארד, נישט קיין וואנסען!... און א לאנגער. א דארער. זי ווייסט אליין נישט, וואס זאל זי טאן? ווערען פאר איהם א כלה, צי ניין? ביי איהר זענען שוין געוועז אלער-ליי דעות — אמאל יא, אמאל נישט. און אז ער האט זי געפרעגט אין פארק, צי האט זי איהם ליעב — האט זי געשאקעלט מיט'ן קאפ. וואס האט זי געשאקעלט, ווייסט זי נישט. ביי איהר אין די געדאנקען האט זיך ווי א שניי מיט א רעגען געמישט „יא" און „ניין". נאר דאס איז זי נישט שולדיג — דער קאפ האט זיך ביי איהר אליין א שאקעל געגעבען...

זי האט גאר אלע יאהרען חשק צו א פריקאשטשיק...

... שיך, קאלאשען, א מענטעלע, א האלב טוץ העמדער, אויס-גענייהטע דעם נאמען מיט דער פאמיליע, — האבען זיך ווידער אנגע-הויבען טויטשען ביי איהר אין קאפ. „און די מאמע געהט דאך אויך נאקעט!" — גיט א קלאפ א נייער געדאנק... נו, מילא... זי וועט שוין זעהן, טראכט זי שוין אומעטיג, זי, דאס שוועסטעריל, וועט מן הסתם עפיס אויך פערדיענען... ע! וואס דארף איך קלערען? — שטארקט זי זיך — לאמיר נאר זיין געזונד און האבען א גאנץ ווינטער ארבייט!...

זי ווערט מיט אמאל ברוגז אויף זיך, פארוואס זי האלט אין איין קלערען, און ווערט נישט אנטשלאפען. זי וועט דאך נישט קאנען אויפשטעהן גאנץ פריה. פערשפעטיגען פעהלט איהר? נאך דעם ערשטען טאג! פערקעהרט, פריהער דארף זי קומען, פריהער פאר אלעמען; זי וועט קומען, וועט נאך זיין פינסטער, און זי וועט לאנג קלאפען אין טהיר... וועט מן הסתם דער בעל הבית אראבגעהן עפענען. ער וועט פרעגען: ווער איז דארט? וועט זי זאגען: איך! ווער איז דער איך? — וועט ער ווייטער פרעגען; וועט זי ווייטער זאגען: איך!... וואס וועט זי איהם זאגען דעם נאמען? ער ווייסט דען, ווי אזוי זי הייסט? — טראכט זי שמייכלענדיג.

זי רוקט ארונטער דעם קאפ אונטער דער קאלדרע, לעגט זיך אויף א זייט, ציהט איין די פיס, און וויל שוין אנטשלאפען ווערען. אלע געדאנקען צוטרייבט זי, און פערקלערט זיך אויף פינף דעם זייגער אויפצושטעהן. זי גלויבט, אז ווען זי פערקלערט פאר'ן שלא-פען, אויף וואס פאר א שעה אויפצושטעהן, שטעהט זי טאקע דעמאלט אויף. זי צווייפעלט אפילו נישט דערין. נאר זי דארף זיך אבער געגוג

אײנ׳חזר׳ן און קלערען: „5 אַ זײגער״, „5 אַ זײגער״, — און זי ליעגט אונטער דער קאָלדרע און שעפּטשעט שטיל: „5 אַ זײגער״, „5 אַ זײגער״.

דערװײל װערט איהר הײס און דושנע אונטער דער קאָלדרע. זי חאַפּט אַרוים דעם קאָפּ, דעקט זיך גוט אײן דעם האַלז און בלײבט ליעגען — שאַ!... נישט געריהרט!... און איהר דאַכט זיך, אַז זי שלאָפט שוין; נאָר די געדאַנקען, װײזט אויס, ריהרען זיך נאָך, בעװעגען זיך, װאַרפען זיך איבער פון אײן זײט אויף דער צװײטער, ריכטיג װי נים װאָלטען זײ געקװעטשט אונטער די זײטען. זי ליעגט אַ פּאָר מינוט פערטאַיעט און דער „5 אַ זײגער״ װאַקסט בײ איהר, װי מיט אַ כשוף. ער װאַקסט אין קאָפּ, אין האַרצען און מאַכט איהר דאָרטען שרעקליך אײנג. עס װערט איהר עפּים נישט גוט; זי װײסט, אַז זי שלאָפט נישט און װעט שוין נישט שלאָפען. פאַרװאָס — װײסט זי נישט. נישט גוט איז איהר אויפ׳ן האַרצען. עס נודיעט איהר; זי דרעהט זיך אויס מיט׳ן פּנים אַרויף און קוקט אויף דער שװאַרצער, פון דער נאַכט אָבגעשמירטער סטעליע. איהר דאַכט זיך, אַז זי האָט שוין געחאַפּט אַ דרימעל, און אפשר טאַקע געשלאָפען. און פּלוצים, נישט פון דעם, נישט פון יענעם, דערמאָהנט זי זיך אָן דעם טאַטען. שוין צװײ יאָהר, אַז ער איז געשטאָרבען. אַקוראַט אין דער צײט. זי דאַרף טאַקע האָבען אין גיכען יאָהר־צײט, — גיט איהר אַ קלאַפּ דאָס האַרץ. אַ שטאַרקער װינט איז דעמאָלט געװען, װען דער טאַטע איז געשטאָרבען; אַ װינט מיט אַ רעגען. אַלע דרײ זענען נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה, נאָר די מאַמע האָט נישט געקאָנט געהן װײטער, האָבען זײ זיך אַרויפגעזעצט אויף אַ דראָשקע... די מאַמע חלש׳ט... זי גיט אַ ציטער; נאָר אַ קוק געבענדיג אויף דער מוטער, װי זי שלאָפט, בערוהיגט זי זיך אַ ביסעל. דאָך װײזט זי איהר אויס געל און שװאַרץ, און דאָס, װאָס זי האַלט אָפען דאָס מויל, איז איהר עפּים שרעקענדיג. דאָס האַרץ הויבט איהר אָן ציטערן פאַר דער מאַמען. זאָל חאָטש די מאַמע לעבען! און עס דאַכט זיך איהר, אַז די מאַמע װעט אויך גיך שטאַרבען. זי װערט שרעקליך בײז אויף זיך, פאַרװאָס זי קלערט אַזױ. זי װיל זיך אָבטשעפּען פון די געדאַנקען, נאָר װי אויף להכעיס קלערט זיך בײ איהר װײטער: אַז די מאַמע ליעגט אַ טויטע אויף דער ערד, איבערגעדעקט מיט שװאַרצען... צװײ ליכט ברענען צו־קאָפּענס... און װי זי װאָלט זיך געװאָלט

רײַצען מיט די שרעקליכע געדאַנקען, אָדער ווי זי וואָלט זיך געוואָלט טאַקע איבערצייגען, צי איז דאָס נישט אמת, קוקט זי גלייך דער מאַמען אין פּנים אַריין און הערט זיך איין, ווי די מאַמע עטעמט. און דאָך שרעקט זי זיך פאַר די געדאַנקען; איהר דאַכט זיך, אַז איידער דער טאַטע איז געשטאָרבען, ער איז נאָך אפילו שלאָף נישט געווען, — האָט זי אויך געקלערט, אַז ער וועט שטאַרבען.

וואָס ווייטער, ווערט זי אַלץ אונרוהיגער; און זי האָט שוין מורא קוקען אויף דער מאַמען, זי האָט מורא פאַר איהר אָפען מויל, פאַר די פערמאַכטע איינגעפאַלענע אויגען, פאַר איהרע קורצע, שיטערע האָהר, וואָס ליעגען צעוואָרפען איבער'ן קישען. און איהר דאַכט זיך שוין, אַז דער מאַמעס פיס זענען קאַלט... זי רוקט זיך אָב, רוקט-צו איהרע פיס צו מינדלען. מינדעל'ס פיס זענען הייס, זיי וואַרימען גוט. דערפיהלענדיג נעבען זיך אַ וואַרימען געזונטען קערפּער, ווערט איהר אַביסעל פרעהליכער, און אויף דער מאַמען האָט זי שוין אַזוי קיין מורא נישט צו קוקען. זי נורעט זיך איין אין קישען, אַנטשלאָפען צו ווערען. נאָר זי צווייפעלט אָבער, צי קאָן זי שוין איצט שלאָפען; איהר דאַכט זיך, אַז זי ליעגט שוין לאַנג, לאַנג. זי וואָלט שוין גאָר, דאַכט זיך, געמעגט אויפשטעהן. נאָר וואָס, שלאָגט זי זיך אַליין איבער, זי קאָן נאָך שלאָפען! זי רוקט נאָך בעסער אַריין דאָס מויל מיט דער נאָז אין קישען, רעכענענדיג, אַז אַזוי וועט זי גיכער אַנטשלאָפען ווערען. דער אָטעם, וועלכען זי לאָזט אין קישען, פאַרעט איהר אין פּנים, און די אויערן הויבען איהר אָן צו ברענען, נאָר דערמאָהנענדיג זיך, אַז באַלד וועט זי דאַרפען לויפען אין פראָסט צו דער אַרבייט, וועלט דאָס איהר נאָך געשמאַקער...

זי ווערט אַנטשלאָפען...

אָבגעשלאָפען אַ האַלבע שעה, האָט זי זיך אויפגעהאַפּט מיט אַ שרעק; אַ קיק געבענדיג צום לאָדען און דערזעהענדיג ליכטיג, איז זי ווי אַן'אָבגעבריהטע אַראָבגעשפּרונגען אויף דער פאָדלאָגע און אַ ציטער געגעבען פון קעלט.

זי האָט זיך גענומען אויף גיך אָנטאָן און דערביי האָט זי אָנגעהויבען וועקען מינדלען: „מינדעל! מינדעל!" און זעהענדיג, ווי מינדעל ריהרט זיך נישט, האָט זי איהר גענומען שטורכען: „מינדעל! מינדעל!"

נאָר מינדעל הערט זי נישט, זי רעקט איבער דעם קאָפּ מיט דער קאָלדרע.

— עס איז, דאַכט זיך, נאָך גאָר פריה, האָט זיך די מוטער אָבגערופען מיט אַ קראַנק, צובראָכען קול: אַ פראָסט? — פרעגט זי גאָלדע׳ן, אַ קוק חאַפּענדיג צום פענסטער — איבערגעקאָליט בין איך געוואָרען... מינצע! שטעה אויף, טאָכטער!... וואָס טוסטו עפּיס אָן? — ווענדעט זי זיך צו גאָלדע׳ן.

— וועק זי אויף... נאָר! שרייט מיט אַמאָל אויס גאָלדע: אַ נישט וועל איך צוגעהן צו איהר, וועל איך איהר אויסרייסען אַלע האָהר פון קאָפּ, אָט דעם רויטען טשיזשיק, אַ חאָליערע אויף איהר! די קישקעס דאַרף מען זיך מיט איהר אָברייסען!

— מינדעל! — וועקט די מוטער! — מינדעל! מינדעל!... גאָר נישט צו דעררייסען...

— פון טויט זאָל מען זי שוין אָברייסען! — שילט גאָלדע.

— אַי, דיין פּיסק... — זאָגט ביילע מיט אַ ווייך וויינענדיג קול — מינדעל! וואָס דאַרפסטו פערזאָרגען וועלטען — זאָגט זי צו גאָלדע׳ן, זעהענדיג ווי יענע טוט אָן דאָס אַלטע זומערדיגע קליידעל — נעם טו פון אויבען אָן דאָס שבת׳דיגע, דער רוח וועט-דאָס נישט צונעהמען — וועט דיר זיין אַביסעל וואַרימער...

— קאָנסט זי אויפוועקען, צי ניין?

— מינדעל!... וועה איז מיר, וואָס אַרט דיך? זי דאַרף נישט געהן אַזוי פריה... איך וויים גאָרנישט, וואָס מען קאָכט היינט. לאָמיר אַזוי וויסען פון בייז!... איך וואָלט שוין מיט די אויגען גע-זופּט אַביסעל זופּ... גאָלדע, נעהם, טאָכטער, דעם שאַל מיינעם... וויים איך, אַ שאַנד אין פּנים — אַ געזונד אין האַרץ... דאָס טיגערן קאָפּטעל פון הינטען, פון אויבען דאָס... אָט אַזוי... מינדעל!.. פאָלג מיר! טו אָן, זשאַלעוזע נישט... ביי דער אַרבייט וועסטו דאָס קאָנען אויסטאָן. אין שטוב מיט וואָס מען זיצט, זיצט מען... מינ-דעל!.. ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען: וואָס יאָגסטו אַזוי?.. קום אַהער, וועל איך דיר צובינדען, וועה איז מיר, וועסט האָבען אַ רעכטען וועג!.. נו, געננג? נישט איינג?

— וועסט שוין מיך באַלד דערוואַרגען, זאָגט גאָלדע, אַרויס-רייסענדיג זיך פון דער מוטערס הענד, בעת יענע האָט איהר אַרומ-געבונדען דעם האַלז.

—ווען דו ווילסט מיר פאָלגען, פּרובט זיך ביילע זאָגען דאָס, וואָס זי האָט פריהער מורא געהאַט: וואָלסטו אָנגעטאָן, ווייסט וואָס?..

—אַי, דול מיר שוין נישט מיין קאָפּ! האַקט איהר גאָלדע איבער און לויפט אַרויס פון שטוב.

אַ געזילבערטע נאַכט. פון דער לבנה צום קלאָר-ווייסען שניי און פון דעם שניי צו דער לבנה שפּינען זיך און קניפּען זיך ווייס-וואָלענע פעדים, דער הימעל איז ריין. שיטער שטעהען די שטערען, ווייט אָבגעטרעטען איינער פון דעם צווייטען, זיי פינקלען און ווינקען איינער צום אַנדערן: נאַ, זעהסט די לבנה, דאָס הייסט געלויכטען! דער שניי בליאַסקעט מיט טויזענדער מיליאָנען גאָלדענע שפּילקעלעך, קיין שוואַרץ שטיקעל ערד זעהט מען נישט. דאַכט זיך, די ערד האָט זיך אָנגעקליידט אין אַ הימעל-מאַנטעל און שלאָפט מיט אַ זיסען הימעל-שלאָף, און איהר חלומ׳ט זיך, אַז מלאכים מאַנצען אויף איהר און—שפּרינגען קדושה...

עס איז שטיל, די לאָדען זענען אומעטום פערמאַכט. ערגיץ בילט אַ הונט טרויעריג אַנטקעגען דער לבנה. ערגיץ קלאַפּט אַ סטאָראָזש מיט דער קאַלאַקאַטקע, און דאָס אַלץ ריהרט נישט די שטילקייט. פערקעהרט, די שטילקייט ווערט נאָך שטאַרקער.—אינ׳ם קלאַפּען און בילען פונ׳ם הונט דערפיהלט זיך די שטילקייט נאָך בעסער דאָס זענען נאָר שומרים פון דער שטילקייט...

גאָלדע איז אָבגעגאַנגען עטליכע טריט פון דער שטוב און איז געבליבען שטעהן. זי האָט דערזעהן, אַז זי האָט זיך אָבגענאַרט. זי קוקט זיך אום מיט מורא אין איין זייט, אין דער צווייטער, זי זעהט קיינעם נישט. וואָס טוט מען?—פרעגט זי זיך אין געדאַנק. זי שטעהט, זי ווייסט נישט, ווי אַ פוס צו שטעלען—צי אַהער, צי אַהין, און דאָס האַרץ קלאַפּט איהר. אַט, דאַכט זיך, געהט עמיצער און וועט איהר עפּיס טאָן. וואָלט זי געזעהן אַ גאָראָדאָוואָי, וואָלט זי איהם געפרעגט, וויפיעל דער זייגער איז.

זי ווערט בייז: אַז מען איז בלינד, בלינד אָהן אַ זייגער! ווען בּיי זיי וואָלט געווען אַ זייגער, אַ פּראָסטער וועק-זייגער פאַר צוויי קערבלעך!... זי האָט זיך אומגעקעהרט אַ היים. נעבען דער טהיר האָט זי געטראָפען מינדלען, וועלכע האָט זיך געלאָזט געהן צו דער אַרבּייט. זי האָט איהר געהייסען זיך געהן לעגען שלאָפען. מינרעל

האָט אויף איהר אַ שפּיי געגעבען, זיך מיט בּעס אויסגעטאָן און צוּ־ריק זיך געלעגט שלאָפען. גאָלדע האָט זיך אָנ׳אָנגעטאָנענע אַרונטער־געדרוקט אונטער דער קאָלדרע, און די פּיס מיט די שיך האָבען אַרויסגעקוקט אין שטוב. נאָר געשלאָפען איז זי שוין נישט. זי איז געווען בּייז און האָט געשאָלטען איהר וויסט, פינסטער מזל, וואָס קיין שטיקעל זייגער איז בּיי זיי נישטאָ אין שטוב...

אין דער פינסטער.

אין דער פינסטער.

(א ביל ד)

צו נאַכט איז נאָך ווייט, נאָר אין שטוב לעגט זיך אַ גראָהע פינסטערקייט. יעטוועדער ווינקעל שמעהט פערזאָרגט און קוקט אין שטוב אַריין מיט אַ טרויעריגער פערטראַכטקייט, און אין דער גאַנצער שטוב פיהלט זיך נאַכט מיט קעלט. מען פיהלט, ווי זי קריכט, גנב'עט זיך ווי פון הינטער דער פאַדלאָגע אַרויס. און נישט־בעמערקטערהייד וואַקסט זי אַלץ העכער און העכער, הויבט זיך אַרויף, אַרויף, פערגיסענדיג פריהער קליינע זאַכען, נאָכדעם — גרעסערע און גרעסערע. אַט גיסען זיך צונויף די פיסלעך פונ'ם טיש, און נאָך עטליכע מינוט זעהט מען פון איהם נאָר אַ שאָטען, און ענדליך פערגעהט ער אינגאַנצען. אַלץ ווערט צונויפגעגאָסען אין איין שטיק פינסטערניש.

— מאַמע, ס'איז פינסטער! — הערט זיך אַ טרויעריגער קינדערשער קול.

— מאַמע, צינד אָן אַ לאָמפּ! — הערט זיך אַ צווייטער קינדערשער קול.

די מוטער ליעגט אויפ'ן בעט אַ פערזאָרגטע:

דער מאַן איהרער אַרבייט אין אַ פאַבריק, פיער וויאָרסט הינטער'ן שטאָדט... ווי אַזוי וועט ער קומען אַ היים אַ נאַקעטער?..

— מאַמע, ס'איז מיר אַזוי קאַלט!

— מיר אויך!

— קומט אַהער אין בעט.

— דו ביסט שוין אויסגעטאָן, מאַמע?
— ניין, אָנגעטאָן:
— אָנגעטאָן?
— מאַמע, דו ליעגסט אָנגעטאָן?
די קינדער שפּרינגען אריין אין בעט.
— נעהם מיך אַרום, מאַמע.
— מיך אויך!
— אַ טייערע מאַמעטשקע!
— אַי, קינדער, דערקוטשעט מיך נישט! — בעט זי זיך מיט א טרויעריגען טאָן.
זי זיפצט שווער אָב און פערטראַכט זיך ווייטער. וועה איז מיר, ווי אַזוי איז ער געגאַנגען גאַנץ פריה אין אַזאַ זאַווירוחע! אַז זי איז גאָר געשלאָפען, — ווערט זי בייז אויף זיך — אַזוי וואָלט זי איהם דעם האַלז מיט עפּיס אַרומגעוויקעלט... גאַנץ פריה פונ׳ם געלעגער... ער האָט זיך געווים צוגעקיהלט... פון דער פאַבריק געהט ער אַרוים אַ פערשוויצטער... ער וועט זיך געווים צו־קיהלען... אַזאַ ווינט!..
— מאַמע, זעה נאָר, ווי די פענסטער זענען פערפראָרען!..
— אַי, יאָ, יאָ! זעה נאָר, מאַמע!
— ס׳געהט אַרום אַ ווינט אין שטוב...
— וואָס, מאַמע, אַ ווינט אין שטוב?..
— אַי, קינדער, לאָזט מיך רוהען!
— לאָז דער מאַמען רוהען...
אַ פּאָר מינוט שטיל.
— מאַמע, עפּיס האָט אַ קלאַפּ געטאָן...
— עפּיס האָט אַ קלאַפּ געטאָן...
— די קאַץ אודאי...
— די קאַץ?
— אַי, יאָ, יאָ — אָט איז זי אויף מיר!
— אַ קאָטאַ, אין דער ערד!
— אַ קאָטאַ!
— אַקאָטאַ!.. זי וויל נישט אַראָב! אַקאָטאַ! זי האָט זיך פערטשעפּעט מיט די נעגעל אין דער קאָלדרע! אַקאָטאַ!
— גיב איהר אַ זעץ!
— אַקאָטאַ!

— אָי, איך האָב מורא! מ׳זאָגט, אַז זי קאָן דערוואַרגען...
— וואו איז זי?
— שוין אַוועק...

עס ווערט שטיל. די מוטער פערטראַכט זיך ווידער: אָט זעהט זי די פאַבריק — אַ לאַנגער הויכער קוימען, עס זעצט פון איהם אַ שטאַרקער רויך; אינווייניג קאָכט די אַרבייט, מאַשינעס דרעהען זיך, עס קלאַפּט, טאַראַבאַנעט. בּיי יעדע מאַשין שטעהט אַ שוואַרצע פיגור, און די פיגורען וואַרפען זיך, בּויגען זיך, דרעהען זיך, אַרבּייטען מיט אַלע איבּרים — און עס איז שטיל, איינער מיט׳ן צווייטען רעדט קיין וואָרט נישט... נאָר אָט דערהערט זיך אַ „הודאָק״! די מאַשינעס בּלייבּען שטיל, נאָר דערפאַר ווערט שוין פון די „פיגורען״ אַ רעש — דער לויפט אַהער, דער אַהין; דער טוט אָן אַ פּאַלטאָ, דער — אַ היטעל; עס ווערט אַ איילעניש, אַ חאַפּעניש — איינער פּער־בּינדט זיך, דער צווייטער פערוויקעלט זיך. נאָר דער מאַן איהרער חאַפּט זיך גלייך אַרויס אין דרויסען, און דער ווינט גיט איהם אַ שמייס אין פּנים... ער קומט אַ היים, הוסט... עס שטעכט איהם אין אַ זייט, נאָר ער זאָגט נישט. זי דערקענט אָבּער און פרעגט איהם גלייך: אין וואָס פאַר אַ זייט שטעכט דיר? ער ענטפערט נישט, נאָר ווייזט אָן; בּעט זי איהם, ער זאָל עפּיס עסען — וויל ער נישט, ער וואַרפט זיך אַריין אין בּעט... בּיי־נאַכט חאַפּט זי זיך אויף, געהט שטיל צו צו איהם און גיט אַ טאַפּ דעם קאָפּ... היץ... דאָס גאַנצע לייבּ איין שטיק פייער, דער דופק קלאַפּט שטאַרק... דאַרף מען רופען אַ דאָקטאָר, — איז קיין קאָפּיקע אין שטוב נישטאָ... אָט ליעגט ער שוין אויף דער ערד אַ געשטאָרבּענער...

— מאַמע, דו שלאָפסט?
— האַ?.. ניין, איך שלאָף נישט...
— ליעגסט אַזוי?
— איך ליעג אַזוי...
— פאַרוואָס ליעגסטו אַזוי?
— אָי, קינדער, דערקוטשעט מיך נישט.
— וואָס איז דיר, מאַמע?
— גאָרנישט...
— דער קאָפּ טוט דיר וועה?
— ניין...

— וואָס-זשע דען ליעגסט דו אַזוי?
— ווי אַזוי דען זאָל איך ליעגען?
— רעד עפּיס!
— וואָס זאָל איך רעדען?
— דערצעהל עפּיס.
— וואָס זאָל איך דערצעהלען?
— דערצעהל פון גזלנים...

„גזלנים“ — טראַכט זי איבער — אפשר האָט מען דעם מאַן אויפ׳ן וועג גע׳הרג׳עט...

— מאַמע, פאַרוואָס צינדסטו די לאָמפּ נישט אָן? איך האָב מורא אין דער פינסטער...

— איך האָב אויך מורא...

— נישטאָ קיין נאַפט, קינדערלעך. דער טאַטע וועט קומען, וועט ער ברייגנען געלד, וועלען מיר קויפען נאַפט...

— דער טאַטע וועט באַלד קומען?

זי קאָן נישט ענטפערן, אַז יאָ... דאָס קינד פיהלט... עס האָט עפּיס דערפיהלט... ווער ווייסט, צי וועט ער שוין קומען!... ער וואָלט שוין בעדאַרפט זיין... וויפיעל קאָן איצט זיין דער זייגער? דאַכט זיך, שפּעט... ער וואָלט שוין בעדאַרפט זיין... און ער איז נאָך נישטאָ, נאָך נישטאָ... פאַרוואָס איז ער נאָך נישטאָ?...

די געדאַנקען הויבען ביי איהר אָן גיך צו אַרבייטען און דאָס האַרץ שפּרינגט איהר שיער נישט אַרוים. עס וואַרפט איהר אין קעלט, זי ציטערט מיט׳ן גאַנצען קערפּער... עפּיס האָט געטראָפען... עס האָט עפּיס געטראָפען...

— מאַמע, וואָס ציטערסטו?
— דיר איז קאַלט, מאַמע?
— מאַמע, דיר איז קאַלט?
— אָט דאָ אין די פלייטשקעלעך, אַ יאָ, מאַמע, דיר איז קאַלט אין די פלייטשקעלעך?
— ניין, דער מאַמען איז קאַלט אין די פיסעלעך...
— מאַמע, דיר איז קאַלט אין די פיסעלעך?
— דער מאַמען איז קאַלט אין די הענטעלעך...
— מאַמע, דיר איז קאַלט אין די הענטעלעך?
— גיב אַהער, וועל איך זיי דיר אָנהויכען.

— גיב אהער, וועל איך זיי דיר אנהויבּ'ן.
— מאמע, איך האָב דיך אַזוי ליעב!..
— איך אויך!

זי וויל עפּיס ענטפערן די קינדער, נאָר זי קאָן נישט... דאָס הארץ קלעמט און ציהט... אַ קאַלטער שווייס בעדעקט איהר דעם שטערן. זי פיהלט, אַז זי וועט באַלד חלש'ן. זי דערשרעקט זיך. איהר דאַכט זיך, אַז די קינדער מיינען שוין, דאָס זי חלש'ט און אָט וועלען זיי באַלד מאַכען אַ געוואַלד, און ער איז נישטאָ... זי דערמאָהנט זיך ווידער אָן איהם. די געדאַנקען הויבּען אָן בּיי איהר נערוועז צו אַרבּייטען. זי קלערט שוין איצט גאָרנישט, זי ווייסט שוין נישט, וואָס צו קלערען. זי וויל קלערען, און קאָן נישט — די געדאַנקען האָבען זיך בּיי איהר אויסגעמישט אין איין שוואַרץ שטיק און דאָרט ליעגט דאָס ערגיץ און עס ווערגט, און עס שטיקט...

— קינדער!..
— וואָס, מאמע?
— ... אָ?.. איך האָב געמיינט איהר שלאָפט... איהר שלאָפט נישט?.. איהר ווילט נישט שלאָפען?

זי וויל ווייטער עפּיס רעדען, נאָר עס פערהאַקט זיך דאָרט בּיי איהר עפּיס אינעווייניג. איהר חאַפּט אָן אַ שטאַרקער פערלאַנג — דריקען די קינדער צום הארצען, דריקען שטאַרק, פעסט... נאָר זי האָט מורא דאָס צו טאָן... זי האָט מורא, די קינדער וועלען דערפיהלען...

— קינדער!...
— וואָס, מאמע?
— ... איהר שלאָפט נישט?.. איך האָב געמיינט איהר שלאָפט.
— ניין, מאמע, מיר שלאָפען נישט?.. מיר האָבען מורא שלאָפען אין דער פינסטער...
— ... מורא?...
— מיר האָבען מורא!...

אַ פּאָר מינוט שטיל.

— מאמע, מען זאָגט, אַז בּיי־נאַכט, אין דער פינסטער געהען אַרום מתים...
— ... „מתים"...
— און ס'געהען אַרום „נישט־גוטע"...

— ... „נישט-גוטע" ...
— מאַמע, עפּיס געהט אַרום אין שטוב...
— ס'איז דער ווינט?..
שטיל.
— מאַמע, וואו איז די קאַץ?
— וואו קאָן זיין די קאַץ?..
— מאַמע, דו האָסט געזעהען ביי-נאַכט ביי דער קאַץ די אויגען?..
— מאַמע, האָסט געזעהן?..
— מאַמע, ס'קלאַפּט אין לאָדען!..
— מאַמעלע, ס'פּייפט...
— וואָס פּייפט דאָס, מאַמע?
— איך האָב מורא!
— איך האָב מורא!...
— ... קינדער!..
— האָסט אויך מורא, מאַמע?
— הער אויף, די מאַמע האָט מורא!
— די מאַמע האָט מורא!..
ביידע קינדער נעהמען אַרום דער מוטער און דריקען זי שטאַרק צו זיך, אין שטוב הערשט עטליכע מינוט אַ גרוויזאַמע שטילקייט.
— מאַמע, אַ יאָ, דו האָסט נאָך געהאַט אַ מיידעל? דו האָסט דערצעהלט, אַז דו האָסט געהאַט נאָך אַ מיידעל און ס'איז געשטאָרבען. פאַרוואָס איז עס געשטאָרבען, מאַמע?
— ס'איז געווען אַ שען מיידעלע?
— אַיאָ, זי ליעגט איצט אין אַ גרוב?..
— אין אַ גרוב?..
— איהר קעהר זיין אַזוי קאַלט!..
— דאָרטען איז אַזאַ ווינט!.. בוימער...
— אַזוי פיעל שניי!..
— מאַמע!..
— מאַמע, דו האָסט אַ טאַטען?
— די מאַמע האָט נישט קיין טאַטען!
— ער איז געשטאָרבען?
— און אַ מאַמען?

— אוועק דו! וואָלטען מיר דאָך געהאַט אַ באָבען.
— מאַמע... נו, און?..
— הער אויף, די מאַמע שלאָפט...
— די מאַמע שלאָפט...
— שלאָפסט?
— מאַמע, דו שלאָפסט?
— זי שלאָפט! איך האָב מורא!..
— איך האָב מורא!!

די קינדער הויבען אָן וויינען פריהער מיט אַן איינגעהאַלטענעם שטילען קול. נאָכדעם העכער און העכער. און זעהענדיג, אַז די מוטער שווייגט אַלץ, הויבען זיי איהר אָן צו טאַרקען, שרייענדיג דערביי: „מאַמע! מאַמע!" נאָר מיט אַמאָל זענען זיי שטיל געבליבען — ביי די פענסטער האָבען זיך דערהערט טריט.

— עמיצער געהט!..
— ס'געהט עמיצער...

די טריט הערען זיך דייטליכער.

— דער טאַטע געהט, מאַמע!
— מאַמע, דער טאַטע געהט!..

עס הערט זיך, ווי מען פאָרעט זיך ביי דער טהיר, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום עפענט זי זיך. אַ שטאַרקער ווינט גיט זיך אַ יאָג אַריין אין שטוב.

— טאַטע?
— יאָ, דער טאַטע. וואָס איז עפּיס פינסטער?
— מאַמע, דער טאַטע! דער טאַטע איז געקומען!
— וואו איז דען די מאַמע?
— די מאַמע שלאָפט דאָ אין בעט.
— שלאָפסט?.. גאָלדע!.. קינדער, ווייסט איהר נישט, וואו די שוועבעלעך?
— ניין, טאַטע. פרעג די מאַמען.
— גאָלדע! אַי, גוואַלד, האָסט נישט געקאָנט לייהען ערגיץ עטליכע קאָפּיקעס, און נישט זיצען אין דער פינסטער? געה, זוך, טאַפּ די ווענט! קינדער, וועקט זי דאָרט אויף!
— מאַמע! מאַמע! מאַמע?! דו ווייסט נישט, וואו די שוועבעלעך? דער טאַטע איז שוין דאָ, ער זוכט די... די שוועבעלעך.

— ס'איז רעכט געשלאָפען!.. גערה, אַז איך זעה נישט, וואו איך בין אין דער וועלט!

שטיל.

— גאָלד! האָסט זיך נישט אויסגעשלאָפען ביי־נאַכט, צי וואָס?

ער לאָזט זיך געהן צום בעט, מיט פּאַמעליכע טריט, מיט אויסגעשטרעקטע הענד אין דער לופטען.

— וואו איז זי ערגיץ?... גאָלדע! ווי אַזוי־זשע לעגט מען זיך אַזוי אַוועק אין דער פינסטער. נו, אַ סוף! נו, שטעה אויף! וויפיעל דאַרף מען דיך וועקען!

אַ מינוט שטיל.

— גאָלדע! גאָלדע! נאַ דיר געלד און נעהם אַריין נאַפט. ליעג־זשע נישט, אַ ענדע!

— מאַמע!

— מאַמע, מאַמע!

— גאָלדע! גאָלדע! גאָלדע! גאָט מיינער, גאָלדע! וואָס איז דאָס מיט דיר, גאָלדע?! וואָס איז דאָס פאַר אַ מין?.. גאָלדע! ווינד איז צו מיר, גאָלדע, גאָלדע! גוואַלד, גאָלדע! גוואַלד, יודען, ראַטעוועט! זי איז קאַלט!! ראַטעוועט, זי חלש'ט!!!

א פערשטערטע חתונה.

אַ פֶּערְשְׁטֶערְטֶע חֲתוּנָה.

(אַ בילד).

ווי איך האָב נאָר דערזעהען אַריינקומען אברהם חיים דעם קברות-יוד אויף דער חתונה, איז מיר טרויעריג געוואָרען אויפ׳ן האַרצען.

עס איז שוין געווען ארום 11 אַ זייגער. די סאַרווערס מיט די סאַרווערינס האָבען געגרייט די טישען צו דער וועטשערע. די געסט, מיעדע און הונגעריגע, האָבען פערהאַפט ערטער, פערלויפענדיג איינער פאַר׳ן צווייטען, און האָבען מיט אונגעדולד געוואַרט, מען זאָל שוין דערלאַנגען דאָס עסען.

אויף דעם פערשפעטיגטען גאַסט האָב איך זיך גאָר נישט גע-ריכט, נישט דערפאַר, ווייל עס איז שוין שפעט געווען, נאָר איך האָב זיך גאָר אינגאַנצען נישט געריכט אויף זיין קומען. איך וויים, אַז איך האָב פון זיינעטוועגען קיין איינלאַדונג נישט געשריבען.

פון יעדען פריש-אָנגעקומענעם גאַסט האָב איך אָנגעקוואָלען, און נאָך מעהר פון די, וואָס זענען שפעט געקומען און איך האָב מיר אויף זיי שוין נישט געריכט. נאָר מיט דעם גאַסט האָב איך מיך גאָר נישט דערפרעהט. די גאַנצע פרעהליכקייט, ווי עס קען נאָר געבען ביי אַ חתן, האָט זיך מיר מיט אַ מאָל, ווי אין שוואַרצען איינגעהילט.

מיין פאָטער איז איהם גלייך אַנטקעגען געגאַנגען, האָט איהם צוגעפיהרט גלייך צו מיר. ער האָט מיר געגעבען די האַנד און גע-וואונטשען „אין אַ גוטער מזל'דיגער שעה". נאָכדעם האָט ער זיך אַ ביינ געטאָן צו מיין כלה און איהר געוואונשען דאָס זעלבע.

ווען ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, האָט זיך מיר גע-דאַכט, אַז אַלע, וועלכע זענען אַרום געזעסען, זענען עפּעס אויך ווי אומעטיג געוואָרען. דער פאָטער האָט איהם אָנגעגאָסען דאָס ערשטע גלעזעלע בראָנפען, ער האָט אויסגעצויגען צו מיר די האַנד און געטרונקען מיט מיר „לחיים", און ווי ער האָט נאָר אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „לחיים", האָט זיך דאָס באַלד ביי מיר איבערגעקעהרט אויף „למות". מיט גרויסע שווארצע בוכשטאַבען האָט זיך מיר דאָס וואָרט אַוועקגעשטעלט. אויף מיר איז אַ שרעק אָנגעפאַלען, האַלטענ-דיג זיין גרויסע קאַלטע האַנד, וועלכע האָט זיך געווים נאָר-וואָס מיט אַ טויטען געפּאָרעט.

איך האָב איהם ליין געמאַכט די האַנד, וועלענדיג דערמיט איהם געבען אָנצוהערען, אַז ער מעג שוין מיינע בעפרייען. נאָר ווי אויף צו להכעים, האָט ער זי נאָך זעהר געדריקט, געוואָרפען מיט איהר אַרויף און אַראָב, אין מיר האָט זיך גערעדט, אַז דער טויט האָט מיין האַנד אַריינגעכאַפּט און וויל זי שוין נישט אָבלאָזען. ער האָט עפּעס גערעדט צו מיר, ווי עס ווייזט אויס געוואונשען, נאָר וואָס — האָב איך נישט געהערט. איך האָב איהם אפילו נישט גע-זעהן אויך. פאַר מיינע אויגען האָבען זיך מתים גערערעהט, גע-שטאָרבענע בילדער זענען מיר אין די געדאַנקען געקראָכען.

— ווער האָט איהם געבעטען אויף דער חתונה? — האָט מיר מיין כלה פּלוצים אַ פרעג געגעבען.

איך האָב דערשראָקען צו איהר זיך אומגעקוקט, ערשטווינט אָנגעשטעלט אויף איהר די אויגען, און דערביי טרויעריג געטראַכט:

ווי עס ווייזט אויס, טראַכט זי דאָס זעלבע, וואָס איך!

איך האָב גלייך פערשטאַנען, וועמען זי מיינט „איהם". איך האָב איהר פערשפּאָרט צו פרעגען. און קוקענדיג אַ ווייַלע אויף איהר צאַרט, בלאַס געזיכט, האָב איך איהר געענטפערט מיט דעם זעלבען שטילען טרויעריגען טאָן, ווי זי האָט מיך געפרעגט:

— איך ווייס אויך נישט.

איך בין פעסט געווען, אַז אין דער זעלבער צייט האָט זי

געטראַכט דאָס זעלבע, וואָס איך, אַנדערש וואָלט זי מיך נישט געפרעגט, און פון איהר פראַגע איז מיר נאָך ערגער געוואָרען. איין טרויעריגער געדאַנק איז פערלאָפען פאַר׳ן צווייטען; זיי האָבען זיך געצויגען און געפלאָנטערט אין מיין מוח, ווי שוואַרצע פעדעם. איך האָב זיך אָן טויט דערמאָהנט, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז ער איז דאָ גאָר נאָהענט נעבען מיר... זיצט ערגיץ הינטער מיינע פּלייצעס בעהאַלטען און ווינקט זיך איבער מיט אברהם חיים דעם קברות־יוד.

איך האָב מיר געפּרובט אָבשטויסען דעם געדאַנק מיט אַלערליי מיטלען: איך האָב זיך געזידעלט, זיך אָנגערופען „נאַר״, און פער־שטאַנען, אַז דאָס איז מעהר נישט ווי נאַרישע פאַנטאַזיעס. נאָר אין דעם איינרעדען זיך האָב איך נאָך מעהר שרעק דערפיהלט, און פער־לירענדיג די האָפנונג אַרויסצודרעהען זיך פון די בייזע געדאַנקען, בין איך שרעקליך אויפגערעגט געוואָרען אויף דעם גאַסט, וואָס האָט מיך אויף די דאָזיגע געדאַנקען אַרויפגעבראַכט, וואָס האָט מיר פער־שטערט די בעסטע מינוטען אין מיין לעבען.

די געסט זענען געווען פערטיגעפּט אין עסען. די כלי־זמר זענען געשטאַנען צווישען די טישען און איטליכען בעזונדער אָבגעשפּיעלט „אַ גאַנץ פיינעם מזל טוב״. איך האָב מיך געפלייסט זיך פערטיעפען אין שפּיעלען, זיך פערקוקען אויף די געסט, נאָר דאָס האָט מיר אויך נישט געהאָלפען. דאָס שפּיעלען האָט זיך מיט אַ געוויין אויס־געמישט און די געסט, האָט זיך מיר געדאַכט, רוקען זיך, ציהען זיך, געהען נאָך אַ לויה. דער געדאַנק, אַז איך וועל איינגיכען שטאַר־בען — איז ביי מיר איינגאַנצען אויסגעוואַקסען, אויסגעוואַקסען מיט זיין גאַנצער שוואַרצער גרויסקייט. ביי מיר איז שוין, ווי פעסט, גע־בליבען, אַז אַזוי וועט דאָס זיין...

און אַזוי ווי איך האָב פריהער געוואַרט אויף די גליקליכע און זיסע מינוטען, וועלכע האָבען בעדאַרפט אַט־אַט אָנקומען, האָב איך איצטער, פערקעהרט, מורא געקריגען פאַר זיי... מיט סם המות האָבען זיי זיך מיר אויסגעמישט... ביי מיר איז געבליבען, איך זאָל דאָס אָבלעגען... אָבוואַרטען... מיין כלה זאָל נישט בלייבען קיין אונגליקליכע... און טראַכטענדיג דערפון, האָב איך אָנגעהויבען ציטערן. מיין כלה האָט עס דערפיהלט, ווייל מיין פוס מיט איהרען זענען געווען פעסט איינגעפּרעסט איינער נעבען אַנדערען, און נישט

וועלענדיג, זי זאָל אויף מיר דערקענען, וואָס איך טראַכט, האָב איך איהר אַ שמייכעל געוויזען; נאָר באַלד האָב איך דערפיהלט, אַז דער שמייכעל איז נישט נאַטירליך. איך האָב דאָס בעמערקט אין איהרע אויגען, וועלכע האָבען זיך ברייט, דערשראָקען אויף מיר אָוועק־געשטעלט. איך האָב איהר געוואָלט טרייסטען, זאָגען איהר אויפ'ן אויער: „זאָרג נישט, מיין לעבען, מיין גאָלד, איך וועל נישט שטאַרבען, מיר וועלען זיך עלטערען. לעבען לאַנגע, לאַנגע יאָהרען"; נאָר געזאָגט האָב איך איהר דאָס נישט, און וועלענדיג זיך אויס־דרעהען פון דער קריטישער לאַגע, האָב איך איהר פון הינטען פאַ־מעליך אַ שטורך געטאָן און געגעבען אַ ווינק מיט די אויגען אויף איינעם פון די געסט.

די געסט האָבען זיך זייערס געטאָן. אַלע מאָל האָט אַנ'אַנדע־רער אויסגעשריען: „לחיים, חתן! לחיים, חתן!" נישט אנגענעהם איז דאָס מיר נאָר געווען צו הערען פון אברהם חיים'ן. זיין אָפט טרינקען מיט מיר לחיים און דאָס ווינשעווען „זיך עלטערען אין עושר און אין כבוד" האָט ביי מיר פונקט דעם היפך אַרויסגערופען. אין זיין ווינשעווען „עלטערען זיך" האָט געקלונגען, אַז ער ווייס שוין עפּעס און דערפאַר געפינט ער פאַר מיר קיין אַנדער ברכה נישט.

ענדליך, נישט קענענדיג פון זיך אָבשטויסען די טרויעריגע גע־דאַנקען, האָב איך מיך זיי איינגאַנצען אונטערגעגעבען. איך האָב אָנ־געהויבען קוקען אויף דער חתונה, ווי אויף אַ קינדער־שפּיעל. מיט אַ ביטערען איראָנישען שמייכעל האָב איך אויף אַלעמען געקוקט און געטראַכט: ווי פערפיהרט, ווי נאַריש מענשען זענען! ווי נאַריש איז דאָס גאַנצע לעבען!...

עס איז שוין געווען נאָך דער וועטשערע. די געסט האָבען זיך איינציגווייז פון די טישען אויפגעהויבען. אַנדערע זענען אַוועק אַ היים, די כלי זמר האָבען פון דאָס ניי מוטיג און פרעהליך אָנגעהויבען שפּיעלען און אָנגעפילט דעם גאַנצען זאַל מיט שטורמישע רוישענדע טענער. אַלע געסט, יונג און אַלט, האָבען צוזאַמען געטאַנצט, גע־טופּעט שטאַרק מיט די פיס, געפּליעסקעט מיט די הענד.

איך בין אויך אַרויס פון אויבען־אָן, זיך אָנגעשפּאַרט אָן אַ שפּיץ טיש און געקוקט אויף די טענצער. עס האָט מיר געעקעלט,

זעהענדיג זייערע רויטע, זאטע, פערשוויצטע פנים׳ער. איך האָב גע־קוקט אויף זיי, ווי אויף משוגעים, ווי אויף ווילדע בעשעפענישען. איך האָב געוואָלט, אז דאָס „שפּיעל״ זאָל זיך שוין וואָס גיכער ענדיגען און איך זאָל ענטלויפען פון דאנען, נישט פיהלען דעם ריח פון די צו־פּארעטע, פערשוויצטע קערפּער, נישט אָנקוקען די יונגע לייט מיט די מיידלעך, וועלכע האָבען זיך צובושעוועט, ווי ווילדע חיות און געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע מיט ברענענדיגע, פלאַמענדיגע אויגען...

אברהם חיים איז מיר אַלע מאָל אַרויסגעשוואומען פון די טענ־צער. ער האָט זיך מיר מעהר פון אַלע געוואָרפען אין די אויגען אריין, און מיר האָט זיך געדאַכט, אז דער טוידט טאַנצט נאָך די טענצער... נאָר קיינער זעהט איהם נישט... מען בעמערקט איהם נישט. ער טאַנצט לייכט, אויף שטילע טריט, דרעהט זיך הינטער אַלעמענס פּלייצעס... און די אַלע, וועלכע פרעהען זיך דאָ, וועלען סוף כל סוף אריינפאַלען צו איהם אין די הענד. „און אַז איך וועל נישט שטאַרבען אין גיכען, האָב איך וועגען זיך געטראַכט, וועל איך שטאַרבען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר. אָבער אַלץ שטאַרבען, שטאַרבען וועט מען מוזען״.

אברהם חיים איז צו מיר אַלע מאָל צוגעשפּרונגען און מיך גע־שלעפּט אין ראָד אריין. איך האָב זיך ביי איהם געבעטען, זאָגענדיג, אַז איך האָב שטאַרק קיין כח נישט און ער זאָל מיך לאָזען צורוה.

דער בדחן האָט ענדליך אָנגעהויבען אויסרופען, מען זאָל געהן מיט דער כלה דעם „כשר־טאַנץ״.

די כלה מיינע איז געשטאַנען אין מיטען זאָל מיט אַ וויים טיכעלע אין דער האַנד. אַלע מאָל איז צוגעקומען אַנ׳אַנדער יוד אָנגענומען דאָס טיכעלע, זיך איבערגעדרעהט מיט איהר עטליכע מאָל, און אַזוי איינער נאָכ׳ן אַנדערען, ביז מען האָט אויסגערופען אברהם חיים׳ען. דערהערענדיג זיין נאָמען, האָט מיר אַ קלאַפּ געגעבען דאָס האַרץ. ער האָט אויך, ווי די אַלע יודען אָנגענומען דאָס טיכעלע, זיך געדרעהט מיט איהם נאָך איהר, ווי נישט וועלענדיג, מיט קליינע פּאַמעליכע טריט. און אָנקוקענדיג זיין לאַנגע געזונטע פיגור אין דער שוואַרצער אַטלעסנער קאַפּאָטע, האָט מיך אַ שרעק ארומגעכאַפּט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער טויט אַליין דרעהט זיך אַרום מיין כלה, וועלכע איז איינגעצען אין ווייסען געוועז אָנגעטאָן, ווי אין תכריכים; מיר האָט זיך שטאַרק פערגלוסט צולויפען און זי אַרויס־

חאַפּען פון זיין האַנד, און נישט קענענדיג דאָס טאָן, האָב איך צו־גערופען מיין פאָטער און מיט אַ ברוגז'ן טאָן איהם געפרעגט:

— ווער האָט איהם אויף דער חתונה געבעטען?

מיין פאָטער האָט געמיינט, אַז איך פרעג דאָס, ווייל מיר שטעהט נישט אָן, וואָס ער איז ביי מיר אויף דער חתונה, און האָט זיך פערענטפערט: אַזוי ווי אברהם חיים האָט פאַר אַ יאָהרען חתונה געמאַכט אַ טאָכטער און האָט איהם געבעטען (חאָטש ער איז אפילו נישט געווען), האָט ער איהם נישט געוואָלט פערשעמען און צו זיך אויך געבעטען. און ענדליך האָט ער צוגעגעבען:

— אַנטקעגען די לייט דאַרף מען יוצא זיין.

פאַרוואָס מ'דאַרף אַנטקעגען די לייט יוצא זיין — האָב איך נישט געוואוסט; נאָר אין די ווערטער אַליין און אין מיין פאָטערס שטילען טרויעריגען טאָן, ווי ער האָט זיי אַרויסגערעדט, האָב איך עפּעס געהיימעס, שרעקליכעס געפיהלט; זענענדיג אַזוי פערטיעפט אין טרויעריגע געדאַנקען, האָב איך פּלוצלונג דערהערט אַ דונערען פונ'ם פּויק, אַ שטאַרקע קלאַפּעריי פון די טאַצען און אַ אומגעלומפּערט קוויטשען פון די קלאַרנעטען און דערביי אַ שרעקליכע טופּעריי פון פיס, אַ פליעסקעריי פון הענד. קעפּ זענען געשפּרונגען אין דער לופטען אַרויף און אַראָב. זיך געמישט און זיך געשטופּט איינער אין דעם אַנדערען, און מיט אַמאָל האָט מען מיך אַ חאַפּ געגעבען אונטער די אָרעמס און אַריינגעשלעפּט אין מיטען און אין אַ פּאָר מינוט אַרום מיט דער זעלבער גיכקייט מיך פון דאָרטען אַרויסגעשלעפּט און זיך געלאָזט מיט מיר אויף גיכע טריט... איך האָב נישט געוואָלט געהן... איך האָב איינגעהאַלטען די טריט... דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאַפּען, שרעקליך קלאַפּען... איך האָב מיך פאַר עפּעס געשראָקען... דאָס בלוט איז מיר אין קאָפּ אַריין... ער האָט זיך מיר פערדרעהט... די פיס האָבען זיך מיר אָנגעהויבען זעצען... איך האָב געפיהלט, ווי מיין קערפּער ווערט שווערער און שווערער, עס ציהט מיך אַראָב, אַראָב... און ווי נאָר מען האָט געעפענט די טהיר אין אַ פינסטערען צימער אַריין און איך האָב מיין כלה ווי אַ ווייסען שאָטען דערזעהען, האָב איך זיך אָנגעהויבען לאָזען אַראָב, אַראָב, אַראָב...

— — — — — — — — — — — — — — —

איך האָב געהערט, ווי עס איז געוואָרען אַ ליאַרם און געפיהלט, ווי מען האָט אויף מיר געשפּריצט מיט וואַסער.

❧

פייגעלע.

פייגעלע.

זינט חיים'ל איז געשטאָרבען, געהט פייגעלע ווי אויף אַנ'אַנדער וועלט אַרום.

נאָר פּלוצלונג קראַנק געוואָרען חיים'ל און איז געשטאָרבען. צעהן יאָהר איינגאַנצען אַלט געווען און פייגעלע'ן איז דעמאָלט אַכט יאָהר געוואָרען.

ביידע האָבען אין שכנות געוואוינט, און אַז חיים'ל איז אין חדר אַוועקגעגאַנגען, ראָט פייגעלע נאָך איהם שרעקליך געבענקט... אַזאַ וואוילינקער חיים'ל געווען!

חיים'ל האָט נאָך ברידערלעך און שוועסטערלעך געהאַט, נאָר מיט קיינעם האָט זי זיך נישט געשפּיעלט אויסער נאָר מיט חיים'לען. אַם מיינסטען האָט זי מיט איהם אין חתן-כלה געשפּיעלט... זי האָט אַזוי געקוואָלען, ווען זי האָט זיך אָנגעטאָן דעם האַנדטוך אויפ'ן קאָפּ פאַר אַ שייטעל... מיט זיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך פלעגט זי זיך אַמאָל קריעגען, מיט איהם קיינמאָל נישט...

אַ בלאַס קליין פּנימ'ל האָט ער געהאַט, גערעדט אויף אַ דין, שטיל קול'כעל און נאָך עפּיס האָט ער אין זיך געהאַט אַזעלכעס, וואָס איהר האָט שטאַרק געצויגען, אָבער וואָס, האָט זי נישט געוואוסט...

צוויי וואָכען איז חיים'ל קראַנק געלעגען. די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט האָט זי זיך ביי זיי אין שטוב געדרעהט... פון איין

זייט האָט איהר אפילו אַביסעל הנאה געטאָן: חיים׳ל איז אַ גאַנצען טאָג אין שטוב געווען. נאָר פון דער צווייטער זייט האָט איהר אַזוי דאָס הערצעל וועה געטאָן. זי האָט נישט געקאָנט הערען חיים׳לס קרעכצען און ווי אַזוי ער האָט נעביך די רפואות נישט געוואָלט נעהמען, און צוריק אויסגעבראָכען, די גאַנצע צייט נישט געגעסען און נישט געטרונקען. ביי־נאַכט פלעגט זי זיך אָפט אַרויס׳גנב׳ענען פון בעט און אַריינגעהן צו איהם אויף די שפּיץ פינגערלעך; איהר איז נאָר נישט געפעלען, וואָס די מאַמע איז נעבען איהם געזעסען. הגם זי האָט איהר כסדר געטראָפען דרעמלען, דאָך האָט זי מורא געהאַט צו איהם צו צו־געהן... אפשר וועט זי זיך אויפכאַפּען. נאָר איינמאָל האָט זי זיך איינגעשטעלט, איז צוגעגאַנגען צו זיין בעט און מיט אַ טיעפען שמערץ אין זיין בלאַס־געל פּנים׳ל זיך איינגעקוקט... אויף זיינע פערמאַכטע איינגעפאַלענע אויגען, אין וועלכע עס האָבען צוויי גערילכטע קיילעכדיגע קליינינקע שאָטענדלעך גערוהט, און אין דער טונקעלער שטוב, האָט זיך גערוכט, אַז צוויי שוואַרצע לעכער קוקען... קוקען און זעהען עפּיס... זעהען אַזעלכעס, וואָס אויגען זעהען נישט... און פייגעלען האָט דאָס געשראָקען און אין די פּאָר מינוט, וועלכע זי איז נעבען חיים׳לען געשטאַנען, איז איהר נישט איין מאָל דורכגעפלויגען אַ געדאַנק, אַז דאָס איז נישט חיים׳ל, נאָר..? זי האָט פון בעט נישט געקאָנט אָבטרעטען, ביז זי האָט זיך נישט אָנגעבויגען, אויפשטעלענדיג זיך אויף די שפּיץ פינגערלעך, און האָט חיים׳לען אַ קוש אין שטערען געגעבען און באַלד האָט זי זיך מיט שרעק אָבגעוואָרפען, נישט אַראָבנעהמענדיג די אויגען פון איהם, און אין די צוויי קיילעכדיגע גערילכטע שאָטענס האָבען זיך מיט אַמאָל צוויי אויגען געעפענט, אַ פּאָר גרויסע, שוואַרצע, שטילע אויגען האָבען זיך אויף איהר אָבגעשטעלט און באַלד זענען די אויגען ריידעוודיג געוואָרען און אַ פייער׳ל, נישט קיין לעבעדיגס און נישט קיין פרעהליכס, נאָר אַזאַ פייער׳ל, ווי עס שטעהט נאָך אַ טויטען און קוקט אויף דאָס גלאָז וואַסער, וועלכעס שטעהט נעבען דעם, — אַזאַ פייער׳ל האָט זיך אין חיים׳לס אויגען אָנגעצונדען און אַ בלאַס לייכט שמייכעלע, ווי דאָס ווייסע שמאַטקעלע נעבען דעם גלאָז וואַסער, האָט זיך אויף חיים׳לס דינע בלאַסע ליפּעלעך אויסגעצויגען...

פייגעלע איז פרעהליך געוואָרען און האָט געוואָלט אַ שמייכעל טאָן, האָט זיך אָבער ביי איהר, ווי אָהן איהר ווילען, דאָס הינטערשטע

ראָזעווע ליפּעל פּערביסען, זי איז פרעהליך געוואָרען אָבער נישט אויף צו לאַכען. דאָס איז געווען עפּיס אַ מין אומעטיג-טרויעריגע פרעהליכקייט, וועלכע איז אַ סך שרעקליכער פונ'ם טרויער אַליין און אַנשטאָט דעם שמייכעל, וואָס זי האָט געוואָלט געבען, האָבען זיך איהרע אויגען פול מיט טרערען אָנגעפילט, און געדוכט האָט זיך, אַז פון איהרע גרויסע בלויע אויגען זענען ברילִיאַנטען געוואָרען און האָבען אַרויסגעגלאַנצט פון דעם צערטליך-בלאַסען געזיכט, וועלכעס איז בעהאַנגען געווען מיט בלאָנדע ווייכע לאָקען. און געווען איז אַזוי שטיל, אַז עס האָט זיך געדוכט, דאָס די גאַנצע שטילקייט געהט פון חיים'לס בעט און צוגיסט זיך איבער דער גאַנצער שטוב... אָט ווי דאָס וואָלט געדרעמילט די שטילקייט אַליין.

נעבען חיים'לס בעטיל, צו-קאָפּען, איז אַ קליין טישעלע גע-שטאַנען מיט פלעשלעך און גלעזלעך אָנגעשטעלט; צווישען זיי איז אַ קליין לעמפּעלע געשטאַנען און דאָס קליינע פייער'ל האָט אויף זיי טרויעריג פערטראַכט געקוקט, און די פלעשלעך אויפ'ן פייער'ל... ס'האָט אויסגעזעהן, ווי צווישען זיי שוועבט עפּיס אַ סוד אַרום, וואָס נאָר די פלעשלעך מיט'ן פייער'ל פערשטעהען...

ווי פייגעלע האָט ליעב געהאַט פלעשלעך — די פלעשלעך זענען איהר עפּיס אַזוי פרעמד געווען, זי האָט זיי פיינט געהאַט; זי האָט נישט געקאָנט אָנקוקען די רויטע ברייטע פּאַפּירלעך, וועלכע זענען געהאַנגען אָן זייערע העלזלעך...

חיים'ל האָט נאָך אַ פּאָר מינוט קוקען פון הינטען דער קאָלדרע אַרויסגעשלעפּט אַ וויים געלבליך הענדטעלע, וועלכעס האָט דערמאָהנט דעם טויט, און שטום, נאָר מיט ריידעוודיגע אויגען, האָט ער עס צו פייגעלען אויסגעצויגען. און ווען זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און מיט איהרע צאַרטע ווייסינקע הענדטעלעך דאָס אָנגענומען, האָט ער צו איהר געזאָגט:

— ווייסט, פייגעלע, איך וועל שטאַרבען...

און געזאָגט האָט ער עס אַזוי שטיל, ווי נישט קיין מויל וואָלט דאָס געזאָגט, נאָר ווי די שטילקייט וואָלט דאָס אין פייגעלס אויערן איינגערוימט, און ביי איהר אין מוח'ל האָבען די ווערטער אַזוי אָנ-געהויבען צו שרייען, גלייך ווי די ווערטער אַליין וואָלטען געשריען:

— ווייסט, פייגעלע, איך וועל שטאַרבען!!! ווייסט, פייגעלע, איך וועל שטאַרבען!!!

און נאָך אַ ווײַלע קוקענדיג פייגעלען אין די אויגען אריין, האָט ער שטיל אַ פרעג געטהון:

— וועסט וויינען נאָך מיר?..

פון פייגעלעס אויגען זענען צוויי גרויסע טרערען, ווי צוויי גרויסע ברילִיאַנטען ארויסגעפאַלען און נאָכדעם האָבען זיי זיך אָנגעהויבען גיסען איינע נאָך דער אַנדערער, ווי אַ שטראָמענדיגער זומערדיגער רעגען. חיים׳ל האָט איהר צו זיך צוגעצויגען, אַרויסגענומען דאָס צווייטע הענדטיל און איהר געגלעט די האָהר, פון די האָהר איז ער מיט׳ן הייסען ווייכען הענדטיל אַראָב אויף איהר פנים׳ל און דאָס אַרומ־געגלעט אַרום און אַרום. פייגעלע האָט אינגאַנצען אָנגעהויבען ציטערן און חיים׳ל האָט אויף איהר רחמנות געקריגען און האָט איהר, שטיל, געהייסען געהן שלאָפען...

דעם צווייטען ביי־נאַכט איז שוין חיים׳ל געשטאָרבען. פייגעלע איז ווי אַ צומישטע פון בעט אַראָבגעשפרונגען, דערהערענדיג פלוצ־לונג אַ שרעקליך געוויין. אין הוילען העמדעלע איז זי צו חיים׳לען אין שטוב אַריינגעלאָפען און האָט חיים׳לען דערזעהן מיט שוואַרצען איבערגעדעקט. דער טאַטע זיינער איז מיט אַ ליכטעל אין האַנד ביי איהם צו־קאָפּען געשטאַנען און האָט שטיל און איינגעהאַלטען געוויינט. די מאַמע זיינע איז אויפ׳ן בעט געזעסען, האָט זיך געוואָרפען הין און צוריק. אַלע מאָל איז זי מיט׳ן פנים אין דעם שוואַרצען אַריינ־געפאַלען און פון דאָרטען האָט זיך געהערט אַ פערשטיקט געוויין... זיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך און איהרע האָבען אין די ווייסע העמדלעך אין די טונקעלע שטיבער אַרומגעבלאָנדזשעט און האָבען געוויינט, נישט געקוקט און נישט גערעדט איינס מיט דאָס אַנדערע, ווי זיי וואָלטען זיך נישט געקענט. אַלע האָבען אַהין די אויגעלעך געוואָרפען, וואו חיים׳ל איז מיט׳ן שוואַרצען געלעגען איבערגעדעקט. שטיל איז ער געלעגען, אַזוי שטיל, ווי דאָס שוואַרצע, וועלכעס האָט איהם צוגעדעקט... און די שטילקייט האָט זיך אין רעש געלאָזט הערען... און געדוכט האָט זיך, אַז פון דאָרטען געהט דאָס געשריי... די שטילקייט שרייט...

פייגעלע האָט נישט געקאָנט וויינען. זי האָט אינגאַנצען מיט׳ן איידעלן קערפער׳ל געציטערט, אַ צאָהן אָן אַ צאָהן האָט איהר גע־קלאַפּט. פאַר איהרע אויגען האָט עפּיס שוואַרצעס געשוועבט און גע־גלויבט האָט זיך איהר, אַז ווען זי געהט־צו און דעקט־אויף דאָס

שוואַרצע, וואָלט חיים׳ל, ווי נעכטען, אויף איהר זיינע גרויסע שוואַרצע אויגען געעפענט. זי איז געווען פעסט דעריין. זי האָט זיך נישט געקאָנט גלויבען, אַז חיים׳ל איז געשטאָרבען... ער ליעגט גלאַט און שוויגט, האַלט איין דעם אָטעם און הערט... ער האָט איהר שוין אַמאָל אַזוי אָפּגעטאָן: האָט זיך מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, צוקאָפּען אַ לייכטער אָוועקגעשטעלט, און ווען זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען, האָט ער זיך מיט אַמאָל געגעבען אַ דעק-אָפּ און געטאָן אַ שטעהּ-אויף. און זי האָט זיך אַזוי דערשראָקען... און וואָלט איצט, אַזוי ווי דעמאָלט, קיינער אין שטוב נישט געווען, וואָלט זי צוגעגאַנגען צו איהם און וואָלט איהם אָפּגעדעקט און חיים׳ל וואָלט אויפגעשפרונגען.

עס האָט זיך געעפענט די טהיר און אַ ווייסער יוד מיט אַ שוואַרצען יודען זענען אַריינגעקומען... זיי האָבען אָפּגעדעקט חיים׳לען... אַ ווייס פּנים האָט זי בעמערקט... זיי האָבען איהם אויף דער ערד אויף עטליכע שטרוי אַראָפּגעלעגט און צוריק מיט׳ן שוואַרצען איבערגעדעקט. צו־קאָפּען די „שבת׳דיגע״ לייכטער אַוועקגעשטעלט מיט ליכט. אַרום איהם האָבען זיך זיין טאַטע מיט דער מאַמע מיט די שוועסטערלעך און ברידערלעך אויסגעזעצט און האָבען געוויינט, געריסען און געוואָרפען זיך אויף אַלע זייטען. און פייגעלע איז נאָך פעסטער געוואָרען, אַז חיים׳ל לעבט... דעמאָלט איז ער אויך אויף דער ערד געלעגען... און ווען קיינער זיצט נישט נעבען איהם, נאָר זי אַליין, וואָלט ער זיך אויפגעהאַפּט... און געוואַרט האָט זי צו בלייבען מיט איהם אַליין, און ווען זי האָט זיך עס נישט געקאָנט דערוואַרטען, איז זי פּאַמעליך צוגעגאַנגען, האָט זיך אַראָפּגעזעצט אין ווייסען העמדעלע און מיט איהר קלאָר-ווייס הענדטיל האָט זי אויפגעדעקט דאָס שוואַרצע פון זיין קאָפּ און האָט שטיל, מיט אַ צובראָכען, פערצויגען קול׳כעל געזאָגט:

— חיים׳ל, שטעה שוין אויף!...

שוין אַ יאָהר זינט חיים׳ל איז געשטאָרבען. נאָר פייגעלען דוכט זיך, אַז נעכטען ערשט איז עס געווען. איהר ווילט זיך אַלץ נישט גלויבען, אַז חיים׳ל איז געשטאָרבען. „חיים׳ל — אַ מת?״ ווי אַזוי חיים׳ל האָט מורא געהאַט פאַר מתים! און זי אויך. נאָר היינט האָט

זי שוין קיין מורא נישט; אפילו דורכ'ן הייליגען אָרט בײַ־נאַכט דורכ־געהן האָט זי שוין אויך קיין מורא נישט...

זינט חיים'ל איז געשטאָרבען איז זי עפּיס גאָר, ווי אויף אַ נייער וועלט. אין קאָפּ קריכען אַזעלכע מאָדנע געדאַנקען. אַלץ האָט זיך בײַ איהר אין די אויגען איבערגעביטען און דאָס „אַלץ" איז נישט עהנליך צו דעם אַלטען, אויף דער אַלטער וועלט, וועלכע איז שוין לאַנג, לאַנג אַוועק פון איהר — צוזאַמען מיט חיים'לען... דאָרטען ערגיץ איז זי, די וועלט, דאָרטען אויפ'ן הייליגען אָרט, צווישען די געדיכטע בוימער בלאָנדזשעט זי אַרום. ווי אַ ווייסער טאָג מיט געדיכטע שוואַרצע פלעקען איז איהר די פערגאַנגענע וועלט אין זכרון געבליבען, עהנליך צו דעם טאָג, ווען מען האָט חיים'לען אַוועקגעטראָגען און מענשען מיט שוואַרצע פלעקען זענען איהם נאָכגעגאַנגען. אַלץ האָט זיך איהר אין די אויגען איבערגעביטען. איהר דוכט זיך אפילו, אַז די מאַמע מיט'ן טאַטען מיט די שוועסטערלעך און ברידערלעך האָבען אַנ'אַנדער אויסזעהן בעקומען... די שטוב אויך אַנ'אַנדערע געוואָרען. אַז מען רעדט צו איהר, דוכט זיך איהר, אַז דאָס קול געהט פון ווייט־ווייט אַזוי, ווי פון יענער פערגאַנגענער וועלט אַרויס... קיין ווערטער הערט זי נישט, נאָר אַ קול, ווי מען וואָלט צו איהר דורך אַ גראָבער שטיינערנער וואַנט גערעדט... דאָס קול, פיהלט זי, איז אַ מאָל אַ האַרטעס, אַמאָל אַ ווייכעס. דאָס ווייכע איז עהנליך צו חיים'לס קול: „ווייסט, איך וועל שטאַרבען?"

עס דוכט זיך איהר, אַז די ווערטער הערט זי איצט אויך און אַז אַ האַנד גלעט זי — חיים'לס האַנד איז עס... הערט זי וויינען, מיינט זי, אַז דאָס איז יענץ געוויין, ווען חיים'ל איז מיט שוואַרצען געלעגען איבערגעדעקט... נאָר אָט הויבט זיך עפּיס אָן אויסצולייטערן בײַ איהר אין מוח'ל. לייטערט זיך, לייטערט זיך. פון די אויגען געהט עפּיס אַזוי, ווי אַ געדיכטער נעבעל אַראָב און די מאַמע איהרע שווימט אַרויס פון דאָרטען... זי צועפענט ברייט די אויגען, ווי נאָך אַ שטאַרקען קורצען שלאָף, און קוקט אויף דער מאַמען, שטעלט גלײַך אויף איהר אוים די אויגען און די מאַמע קוקט אויף איהר און וויינט. „וואָס וויינט זי, די מאַמע?" זי טראַכט דאָס אין געדאַנק, אָבער איהר דוכט זיך, אַז זי פרעגט דאָס, און די מאַמע בעט זיך בײַ איהר: פייגעלע, גאָלד מיינס, מיר פאַר דיר... ענטפער מיר! וואָס שווייגסטו, וואָס קוקסטו אויף מיר! דער טאַטע בעט איהר אויך,

די שוועסטערלעך מיט די ברידערלעך שטעהען ארום איהר, קוקען אויף איהר און א פאר מינוט זעהט זי די אלטע וועלט פאר זיך... נאר ביסלעכווייז הויבט זי זיך אן ארונטערוקען ווי די זון הינטער די וואלקענס און דער טאטע מיט דער מאמען מיט די שוועסטערלעך און ברידערלעך ווערען איינס נאך דאס אנדערע אין דעם וואלקען פערשוואונדען און זי אליין הויבט זיך אויף ערגיץ אין דער לופטען... א לייכטער זיידענער שמייכעל צוגיסט זיך איבער איהר גאנץ בלאס פנימ'ל; די דינע ליפעלעך גיבען זיך עטוואס א ריהר, ווי א מלאך'ל וואלט איהר מיט א פינגעריל אנגעריהרט, און זי שוועבט און שוועבט, בעגלייט פון קולות און פון גוואלדען... איהר שטערט דאס, און דאך איז איהר אזוי גוט, אזוי זיס!...

ביי-נאכט חלומ'ט זיך איהר אפט. די חלומות זענען די אייגענע, ווי איהר אמת לעבען. אזוי די אייגענע, אז זי קאן נישט אונטער-שיידען פון ביי-טאג ביז ביי-נאכט — וייל ביי-טאג, ווען זי איז וואכעדיג, זעהט זי אויך עפיס אזעלכעס, וואס איז עהנליך צו א חלום און דער חלום איז ווידער דאסזעלבע, וואס זי זעהט ביי-טאג. נאר איין חלוק איז: דאס ביי-נאכטיגע איז דייטליכער, העלער און וואס איהר חלומ'ט זיך, שטעהט דאס איהר פאר די אויגען, און ביי-טאג איז עס מיט עפיס אויסגעמישט, אויסגעמישט מיט געמישטע פערשיעדענע פארבען, און די טאג-חלומות קומען אויס בלאסער, שוועבען אין דער לופט ארום... און פייגעלען דוכט זיך, אז דאס אמת'ע לעבען איהר'ס איז ביי-נאכט, ביי-נאכט איז ביי איהר טאג... ביי-נאכט זעהט זי און הערט בעסער... ביי-נאכט זעהט זי חיים'לען! חיים'ל לעבט דאך און ביי-טאג דוכט זיך איהר, אז ער איז געשטארבען און דער-פאר וואלט זי געוואלט כסדר זאל נאכט זיין, זי זאל זיך זעהן מיט חיים'לען... חאטש חיים'ל איז גאר אנ'אנדערערער געווארען, גאר נישט דאס פנים, אינגאנצען פערביטען... נאר זי ווייסט, אז דאס איז חיים'ל... וואו זי זעהט זיך מיט איהם, ווייסט זי נישט. ס'איז נישט אין קיין שטוב און נישט אין דרויסען... אלע מאל קומט ער צו איהר און יעדעס מאל האט ער אנ'אנדער אויסזעהן... רעדען רעדט ער נישט, שווייגט... און זי דערצעהלט איהם אלע מאל איינס און דאסזעלבע:

— „ווייסט, חיים'ל, מיר ווייזט זיך נאר אוים, אז דו ביזט געשטארבען!"... חיים'ל קוקט אויף איהר, מיט גרויסע אויגען קוקט

ער... עס איז אפילו נישט חיים׳לס אויגען; חיים׳לס אויגען זענען שוואַרצע, גוטע געווען, און דאָס... ביידע קוקען זיך אָן אַ שטיק צייט און איהר װערען די אויגען אַזוי שרעקליך, דאָס הארץ הויבט איהר אָן צו פּרעסען, אין האַלז צו שטיקען און זי הויבט אָן צו שרייען. דערהערט זי ווידער גוואַלדען, אַ גערויש אַ טומעל. זי צו-עפענט די אויגען און דערזעהט דער מאַמען מיט׳ן טאַטען מיט די ברידערלעך און שוועסטערלעך נעבען בעט. די מאַמע וויינט, חלש׳ט, דריקט זי צום האַרצען און זי פיהלט, ווי עס פאַלען אויף איהר פון דער מאַמעס אויגען הייסע טרערען.

— „וואָס וויל מען פון מיר? וואָס טוט זיך דאָ?״

זי פרעגט דאָס נישט מיט׳ן מויל, נאָר די ברייט-אָפענע אויגען פרעגען עס. דאָס מיילכעל איהרס איז פערשלאָסען; זי וויל רעדען, נאָר איהר איז אַזוי שווער אויסצורעדען אַ וואָרט... זי קוקט נאָר, פון איינעם אויפ׳ן אַנדערן געהט זי איבער מיט די אויגען און זיי רעדען אַזוי שטיל אַזוי וויך, רעדען אויף אַזאַ לשון, וואָס איז אַזוי שווער צו פערשטעהן...

די עלטערן מיינען, אַז זי איז משוגע און זענען שוין מיט איהר געווען ביי גוטע יודען און ביי שפּרעכער; עטליכע מאָל מיט חיים׳לס עלטערן אויף חיים׳לס קבר׳ל געווען, מחילה בעטען — וויל זי האָט אָפּט חיים׳לס נאָמען דערמאָהנט, האָבען זיי געמיינט, אַז ער שלעפּט זי אויף יענער וועלט און דאָס האָט אַלץ נישט געהאָלפען. פייגעלען איז פון טאָג צו טאָג ערגער געוואָרען. דאָס פּנים׳ל — אַלס בלאַסער און בלאַסער, די אויגען גרעסער און טיעפער, תמיד האָבען זיי פערטרויערט געקוקט, אָט ווי זי קוקט ערגיץ וויט וויט אין אַ וויטען ברייטען וועג אַריין און דאָרטען זעהט זי עפּיס און פלייסט זיך איינ-צוקוקען אין דעם וואָס טיעפער... די קליינע דינע ליפּעלעך האָבען אָפּט אַ ציטער געטאָן און באַלד נאָכדעם איז דאָס מיילכעל איהרס פערצויגען געוואָרען און אויף איהר קליין בלאַס פּנים׳ל האָט זיך עפּיס אַ מין אויפמערקזאַמקייט צושפּרייט, גלייך ווי זי וואָלט זיך צו עפּיס צוגעהערט... און אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט זיך דאָס אונטער-שטע ליפּעל ביי איהר ווידער אַ ריהר געטאָן און איהרע אויגען, וועלכע זענען אויף איין פונקט געשטאַנען, דאָבען זיך פון דעם פונקט אָבגעריסען און האָבען אָנגעהויבען אַרומצובלאָנדזשען איבער דער שטוב, ווי זיי וואָלטען עמיצען נאָכגעשפּירט...

פון טאָג צו טאָג איז פייגעלען אַלץ ערגער געוואָרען. פייגעלע האָט אָנגעהויבען בײ־נאַכט איבער דער שטוב ארומצוגעהן און האָט זיך איינגעהערט אין יעדען שאָרך... יעדער שאָרך איז איהר ווי עפּיס אַ סוד־וואָרט געווען, אַ וואָרט, וועלכעס זי אַליין האָט נישט פערשטאַנען, נאָר געפיהלט... און אָט די „ווערטער" האָבען זי צו זיך גערופען, געשלעפּט ווי מיט צוואַנגען... איהר האָט זיך שטאַרק געגלוסט צו זיין דאָרטען, פון וואַנען זי הערט די שאָרכען... זי הערט אַמאָל טריט אויפ'ן בוידים, שטילע טריט — האָט זי געוואָלט געוואָהר ווערען פון יענע, וועמענס טריט זי הערט... פון יענע, וועלכע שוועבען אין דער פינסטער אַרום... ווי אַ ווייסער שאָטען איז זי אין שטוב געשטאַנען, געקוקט און זיך טיעף איינגעהערט... און דער געדאַנק איהרער האָט זיך געגראָבען אַלץ טיעפער און טיעפער... פּאָר איהרע אויגען האָבען שאָטענס ארומגעשוועבט, געשוועבט הין און צוריק... ווייסינקע מלאכים'לעך מיט ווייסינקע פליגעלעך האָבען אַרומגעשוועבט, איינס פון זיי איז צו חיים'לען זעהר ענהליך געווען און די אַלע מלאכים'לעך זענען פון דער סטעליע אַרוים און אַריין געפלויגען...

איינמאָל בײ־נאַכט האָט זיך פייגעלע אין דער פינסטערער קאַמער אַריינגע'גנב'עט און דאָרטען האָט זיך איהר אָנגעהויבען דוכטען, אַז זי ווערט איינע פון די... איהר האָט זיך געדוכט, אַז עס טראָגט זי אין דער לופטען און אָט לאָזט זי זיך אַראָב און זי איז שוין ערגיץ... זי הערט אַרום זיך שטילע טריט... אַ סך טריט הין און צוריק, הין און צוריק, ווי מען וואָלט געטאַנצט... און פייגעלע האָט זיך אויך אָנגעהויבען דרעהען אַרום איהרע שוואַרצע שאָטענס, שוואַרצע געדיכטע שאָטענס, וועלכע האָבען זיך געדרעהט געשווינד, געשווינד, געשווינד און זי נאָך זיי — געשווינדער, געשווינדער, געשווינדער... און אָט פאַלט זי ערגיץ, שלאָגט זיך אָב אָן עפּיס קאַלטעס... און אַרום איהר דרעהט זיך נאָך אַלץ און מיט איהר דרעהט זיך דאָס אויך און פּלוצלונג האָט זי דערהערט, ווי מען רופט זי:

פייגעלע! פייגעלע! פייגעלע!!!

און דאָס קול, האָט זיך איהר געדוכט, געהט פון ווייט, פון ווייט... מ'רופט זי... יענע רופען איהר און זי ענטפערט:

— אָט בין איך! אָט בין איך! אָט בין איך!!!

— פײגעלע! פײגעלע! פײגעלע!!!

פײגעלע האָט אַ שטאַרקען קלאַפּ דערהערט און נאָכ'ן קלאַפּ איז ליכטיג געוואָרען. — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

פײגעלע האָט פון „יענער וועלט” דעם טאַטען מיט דער מאַמען דערזעהן...

אויפ'ן בית עולם.

אויפ׳ן בית־עולם.

שוין פינף און דרייסיג יאָהר בין איך אַ קברות־יוד, און אינגאַנצען בין איך אַלט 65 יאָהר. איך זאָג: אינגאַנצען, דערפאַר, וואָס איך רעכען נאָך אַ סך צו לעבען, ווייל איך בין נאָך געזונד און שטאַרק, ווי אַ יונגער מאַן פון דרייסיג יאָהר. און אָט וועל איך אייך דערצעהלען אַ פּאָר וויכטיגע זאַכען, וואָס האָט זיך מיט מיר פאַר דער צייט געטראָפען. ווי איהר ווייסט, זענען די „חברה" נישט קיין שרעקעדיגע, און שטעלט זיך פאָר, אַז איך האָב עס זיי דערצעהלט, האָט זיך ביי זיי די האָר געשטעלט קאַפּויר.

געלטיגען אין אַ קבר, אין וועלכען מען האָט נישט בעוויזען דעם מת אַריינצולייגען איבער אַ געוויסער סבה, איז ביי מיר גאָר קיין זאַך נישט. צוריק מיט אַ יאָהר צוואַנציג האָט איינער, וואָס האָט מיך געוואָלט איבערשרעקען, נעביך אַליין בעצאָהלט מיט׳ן לעבען. פאָרגעקומען איז עס אַזאַ אופן.

איך בין זיך געלעגען אין קבר, אונטערגעבעט מיין גראָבע בורקע, און געקוקט אַזוי אַרויף, איך וואָלט געזאָגט—אויפ׳ן הימעל, נאָר איך מוז אָבער בעמערקען, אַז קיין הימעל האָב איך נישט געזעהן. עס איז דעמאָלט געווען אַ שרעקליך פינסטערע נאַכט, און נאָך פינסטערער האָבען געמאַכט די ביימער, וועלכע זענען געשטאַנען צוגעטוליעט איינע צו די אַנדערע, ווי זיי וואָלטען פאַר מיר מורא געהאַט. הכלל, איך האָב בלויז געזעהן, אַז עס איז פינסטער,

נאָר קיין ווירקונג האָט עס אויף מיר נישט געמאַכט. אַביסעל האָט מיר נאָר איין זאַך בעאונרוהיגט: אַ וואָרעם, אָדער עפּעס אַ מין אַנדער מיאוסקייט, זאָל זיך נישט טועה זיין און מיך אָננעהמען פאַר אַ מת און נעהמען מיך צו דער אַרבייט... ווייטער זענען מיינע געדאַנקען געווען ריין און לויטער, — גאָרנישט, אַזוי ווי איך ליג מיר אין שטוב. און געטראַכט האָב איך דאָס זעלבע, וואָס אַ מענש טראַכט ביי זיך אויפ'ן געלעגער...

פּלוצים: איך הער, ווי די בוימער זענען עפּעס אונרוהיג געוואָרען. דאָס הייסט נישט די גאַנצע בוימער, נאָר איינציגע צווייגען האָבען זיך ווי אויפגעחאַפּט, און דאָס נישט אַלע מיט אַמאָל, נאָר איינס נאָך דאָס אַנדערע, אַזוי ווי עמיצער וואָלט אַראָבגעצויגען אַ צווייג און איהם צוריק אָבגעלאָזט. איך האָב זיך צוגעהערט, — איהר מיינט פאַר מורא? אָבער גאָרנישט! — איך האָב זיך איינגעהערט, ווי יעדער מענש, זיצענדיג ביי זיך אין שטוב, דערהערענדיג עפּעס נישט געוועהנליכעס, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום, ווען דאָס גערויש האָט זיך צו מיר אַלץ דערנעהנטערט, האָב איך זיך אויפגעזעצט. איך האָב קיין מעות נישט געהאַט: עמיצער איז דאָ פאַרהאַן, — אָבער דערשראָקען האָב איך זיך אַלץ נישט. איך האָב זיך אויפגעשטעלט און דערזעהן צווישען די בוימער עפּעס אַ ווייס. איך האָב זיך איצט אויך נישט דערשראָקען, נאָר זיך איינגעקוקט אַ פּאָר מינוט, כּדי זיך איבערצייגען, צי מיר דאַכט זיך עס נישט, און נאָכדעם האָב איך הויך אַ פרעג געגעבען.

— ווער איז דאָרטען?!

עס איז שטיל געבליבען, און אין דעם האָב איך דערקענט, אַז עמיצער איז טאַקע אויפ'ן בית-הקברות. און ווער וועט דאָ זיין ביינאַכט, נאָך אין ווייסען אָנגעטאָן? מסתמא אַ מת! (היינט גלויב איך שוין אַפילו נישט, אַז אַ מת זאָל קענען אַרויסקריכען פון קבר).

איך האָב צו איהם אַ געשריי געטאָן:

— געה אין דיין רוה אַריין!

און ווען דאָס ווייסע האָט זיך פון אָרט נישט געריהרט, און אַרום-און-אַרום איז געווען די זעלבע שטילקייט, האָב איך צו איהם אַ צווייט מאָל נאָך שטאַרקער אויסגעשריגען:

— איך בעשווער דיך ביי גאָט, אַז דו זאָלסט געהן אין דיין רוה אַריין!

דער מת האָט זיך נישט געריהרט.

איך בין ארויס פון קבר, געחאַפּט מיין גראָבען דעמבענעם שטעקען אין האַנד און זיך געלאָזט צו איהם. דער „מת" האָט אָנגעהויבען אַבצוציהען, איך נאָך איהם, און ווען איך בין שוין געווען אַ פּאָר טריט הינטער איהם, האָב איך זיך שטאַרק צופּאַלעט מיט'ן שטעקען און גלייך — איהם אין קאָפּ אריין. דער מת האָט ארויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי, און איז באַלד אַנידערגעפאַלען.

איך בין צוריק מיט שטאָלצקייט געגאַנגען אין קבר אריין, און ווי איך האָב זיך נאָר אין איהם אריינגעלייגט, האָב איך דערהערט אַ שרעקליך קרעכצען. איך האָב דערקענט נתן'ס קול (איך אַ„חברה"-מאַן). אַ שוידער איז מיר איבערגעגאַנגען איבער'ן גאַנצען קערפּער; מיר איז פינסטער געוואָרען אין יעדען אבר. אַ פּאָר מינוט בין איך געלעגען. איך האָב נישט געוואוסט, וואו איך בין אין דער וועלט, וואָס מיט מיר טוט זיך. נאָר דאָס קרעכצען האָט מיר פון דעם צושטאַנד ארויסגעשלעפּט, און איצט האָב איך שוין פעסט געהערט זיין קול. איך בין ארויסגעשפּרונגען פון קבר און זיך גלייך געלאָזט נאָכ'ן קול, און ווען איך בין נאָהנט צוגעקומען צו איהם, האָב איך מיט'ן גאַנצען כח אַ געשריי געטאָן:

— נתן!!

ער האָט מיר געענטפערט מיט אַ גרויסען שווערען קרעכץ.

איך בין ארויפגעפאַלען אויף איהם:

— נתן! דו ביזט עס?!

— יאָ, איך... איך האָב געוואָלט... איך האָב געוואָלט דיך אויספּרובען... דיעך... איבערשרעקען... אוי, אוי...

אין צוויי טעג אַרום איז ער געשטאָרבען.

דער צווייטער פאַל איז פאָרגעקומען אויף אַזאַ אופן.

אין אַ פּאָר יאָהר אַרום נאָך דער אויבענדערמאָנטער געשיכטע איז אין דעם שטעדטעל געווען אַ חאָלערע. עס זענען געשטאָרבען מענער, ווייבער, בחורים, מיידלעך און קליינע קינדער. מיר זענען אָהן כחות געבליבען, אפשר צעהן וואָגען אַ טאָג האָבען מיר געבראַכט אויפ'ן פעלד. פריהער האָט מען זיי אויסגעלייגט אין טויט-שטיבעל און מען האָט זיי געטאָן דאָס רעכט (אין די שטיבער האָט מען נישט

נעלאָזט), און נאָכדעם ערשט האָט מען זיי געבראַכט צו קבורה.

איינמאָל, ווען די „חברה״ זענען געווען שטאַרק פערמאַטערט און האָבען שוין קיין כח נישט געהאַט צו גראָבען קברים, זענען פערבליבען מתים אין טויט־שטיבעל: אַ פּאָר מאַנסבּיל׳ן, אַ פּאָר ווייבער און צווישען די ווייבער אַ קליין קינד, וועלכעס איז טאַקי געלעגען נעבען דער געשטאָרבענער מאַמען. מיט די מתים בין איך געבליבען. עס האָט געוואָלט מיט מיר נאָך איינער בלייבען, נאָר איך האָב איהם געזאָגט, אַז ער מעג זיך געהן אַהיים, איך האָב קיין מורא נישט. און צווייטענס האָט זיך מיר גערדאַכט, אַז דאָס קעהר שוין גלאַט צו מיר, דאָס איז מיין ספּעציאַליטעט.

אַרום צווי אַ זייגער ביינאַכט דערהער איך פּלוצים אַ קינדערש געוויין. איך בין צוגעגאַנגען, אָבגעדעקט די טויטע ווייבער, און צווישען זיי האָב איך דערזעהן דאָס קינד מיט אַ פּאָר אָפענע גרויסע, שוואַרצע אויגען, פון וועלכע עס האָבען גערונען טייכען טרערען, און דאָס מיילכ׳ל איז אויך געווען אָפען. איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך האָב זיך דערשראָקען... ווי מיר האָט זיך גערדאַכט — איז איי־דער איך האָב אויפגעדעקט דאָס שוואַרצע, מיט וועלכען אַלע זענען געווען צוגעדעקט, האָט זיך עס געפּאָרעט מיט דער מאַמעס קאַלטער פערשטיינערטער ברוסט, נאָר ווי איך האָב עס אָבגעדעקט, האָט עס ווי דערשראָקען צוגעחאַפּט די הענטלעך און אויסגעדרעהט דאָס פּנים׳ל צו מיר. אַ פּאָר מינוט האָבען מיר זיך ביידע אָנגעקוקט: איך — שווייגענדיג, און דאָס קינד — שרייענדיג מיט אויסגעשטרעקטע הענטע־לאַך צו מיר, — און זעהענדיג, אַז איך ענטפער גאָרנישט, האָט עס צוריק אויסגעדרעהט דאָס פּנים׳ל צו דער מוטער׳ס ברוסט, און איינ־געגראָבען מיט אַלע כחות דאָס מיילכעל, צואַרבייטענדיג מיט די הענטלאַך און פיסלאַך, פון וואָס עס האָט זיך נישט איינמאָל אַ בעוועג געטאָן דער מוטערס קאָפּ... דאָ האָב איך מיר שוין פערדראָסיג אַ טראַכט געגעבען: „נו, גענוג געקאָמאַנדעוועט, דו, קליינער!״... און איך האָב עס מיט איין האַנד געגעבען אַ דרעה אָב פון דער גע־שטאָרבענער מוטער און די צווייטע האַנד האָב איך פעסט אַרויפגעלייגט אויפ׳ן מיילכעל און אויפ׳ן נעזעל...

וויפיעל איך וועל לעבען, וועל איך געדענקען די אויגען, וועלכע זענען ווי פערגאָסען געוואָרען מיט בלוט, און אַרויסגעקויקעלט זיך פון די לעבער אַרויס, און האָבען גלייך אויף מיר געקוקט. דאָס

גאַנצע פּנים'ל איז פערבלויט געוואָרען. עס האָט זיך געוואָרפען, ווי אַנ'איבערגעהאַקטע שלאַנג, געדרעהט און געהויבען זיך אַרויף און אַראָב, און געשריגען מיט אַ פערשטיקט קול, און וואָס נעהנטער עס האָט געהאַלטען צום דערשטיקט צו ווערען, אַלץ מעהרער האָט מיר געקלאַפּט אַ געדאַנק, אַז דאָס קינד איז אַ לעבעדיגס, און ווען עס איז שוין אינגאַנצען טויט געווען, איז שוין ביי מיר קיין צווייפעל נישט געווען, אַז דאָס קינד האָט געלעבט... חאָטש — — — איך האָב עס אַליין אַרויפגעלייגט אַ טויטעס אויפ'ן וואָגען!...

דאָס דריטע, וואָס מיר האָט געטראָפען, איז נאָך אַ סך שרעקליכער, ווי די ערשטע צוויי.

איינמאָל ווינטער ביינאַכט, האָט מען פון אַ דאָרף געבראַכט אַ מת אין שטאָדט. די קרובים פון דעם טויטען האָבען איהם געפיהרט פון שטוב צו שטוב, און קיינער האָט איהם נישט געוואָלט אַריינ־נעהמען. און אָט האָב איך זיי גע'עצה'ט, זיי זאָלען דעם מת אוועק־פיהרען אין טויט־שטיבעל, און זיצען מיט איהם נעהם איך זיך אונטער, אויב זיי וועלען מיר נאָר גוט בעלוינען. מיר האָבען זיך אויסגעדונגען אויף פינף רובעל. איך מיט די איבעריגע „חברה" האָבען דעם מת אַראָבגענומען פון וואָגען, וועלכער איז געשטאַנען ביי'ם טויער פון בית־עולם. מיר האָבען איהם אַריינגעטראָגען אין טויט־שטיבעל, אוועק־געלייגט דאָרטען אויפ'ן טאַפּטשאַן, אָנגעצונדען פיער גרויסע ליכט צו־קאָפּענס, און זיי זענען זיך אוועק, ווינשענדיג מיר אַ גוטע נאַכט.

איך האָב מיך איינגעהילט אין אַ גרויסען טולופּ, אַריינגערוקט די הענד אין די אַרבלען, און זיך אוועקגעזעצט אויף אַ קליין בענקעלע אַנטקעגען מת און געקוקט...

הינטער די ווענט האָבען געראַוישט די בוימער, און אָפטער האָט זיך אפילו געהערט אַ קלאַפּ פון אַ צווייג. אויבען אויף דעם שינדעל־דאַך, דורך די שפּאַרינעס, האָט זיך דורכגעשלאָגען דער ווינט און איז, דאַכט זיך, געלאָפען גלייך אויף די ליכט, וועלכע האָבען זיך דערפון שטאַרק געשמאָלצען, און איין עק, וואָס איז אַראָבגעהאָנגען פונ'ם שוואַרצען צודעק אויפ'ן מת, האָט זיך לאַנגזאַם בעוועגט הין און צוריק.

איך האָב עס געפונען פּאַר איבריג... איך האָב זיך אויף־

געהויבען, בין צוגעגאַנגען, אָנגענומען דעם עק און אַרונטערגערוקט...

איך האָב נאָך, דאַכט זיך, דעמאָלט קיין שום מורא נישט גע־פיהלט, נאָר איך ווייס אָבער, אַז נאָכדעם, ווי איך האָב אַרונטער־גערוקט דעם עק, וועלכער איז נאָכגעהאָנגען הינטער'ן מת, איז מיר עפּעס ווי גרינגער געוואָרען אויפ'ן הארצען, און נאָכדעם בין איך אָבגעזעסען אַ שטיק צייט און, ווי פריהער, געקוקט אויפ'ן מת, — אין ערגעץ נישט געקוקט, נאָר אויף איהם...

איך בין אָבגעזעסען אַ שטיק צייט און דערפיהלענדיג, ווי עס הויבען מיר אָן צו פריהרען די פיס, האָב איך געפונען פאַר נויטיג, זיך דורכצוגעהן הין און צוריק. איך האָב עס באַלד געטאָן, און וואונדערליך: אַז דער מת איז מיר געבליבען הינטער דער פלייצע, איז מיר געווען עפּעס נישט אַזוי, ווי ווען איך האָב איהם געזעהען אנטקעגען; אנטקעגען איז ער מיר אָנגענעהמער געווען, ווי ווען ער איז מיר געבליבען פון הינטען. און דאָך האָב איך דערויף נישט געקוקט, נאָר פערקעהרט, אַזוי, ווי זיך אויף אַ צו להכעיס, האָב איך דוקא געזעהן, ווי ווייט מעגליך, דער מת זאָל מיר אויסקומען פון הינטען. און וואָס איך האָב זיך מעהר צו להכעיס געטאָן, אַלץ מעהרער האָב איך דערפיהלט דאָס נישט אָנגענעהמקייט, ווען ער איז מיר הינטער דער פלייצע געבליבען.

פריהער איז ביי מיר קיין אָנגעשטרענגטקייט פון געדאַנקען נישט געווען; זיי האָבען זיך געאַרבייט רעגעלמעסיג — אַ טראַכט פון דעם, אַ טראַכט פון יענעם, אַט ווי מענשען קענען טראַכטען אין דער שטיל, און צווישען זיי האָט זיך אַ טראַכט געגעבען פונ'ם מת אויך, און די אַלע געדאַנקען זענען זיך געגאַנגען איינס נעבען אַנדערען. נאָר צו ביסלעך האָב איך דערפיהלט, אַז אַלע געדאַנקען טרעטען אָב, ווי זיי וואָלטען מורא געהאַט פאַר'ן „מת־געדאַנק", און דער „מת־געדאַנק" האָט זיך אָנגעהויבען פונאַנדערצעוואַקסען אין מיין מוח אין דער לענג און אין דער ברייט. איך האָב זיך אָנגעשטרענגט צו טראַכטען פון דערהיים: אַט ווי מיין ווייב מיט די קינדער שלאָפען... און שטעה! דעם מת זעה איך אויך דאָרטען, ביי מיר אין דער היים: ער ליגט דאָרטען, אַזוי ווי דאָ... ביי מיר אין דער היים אַ מת? דאָס האָט אויף מיר זעהר אַ שלעכטען איינדריק געמאַכט. איך האָב געגעבען אַ ריס אָב די געדאַנקען פון דער היים און צוזאַמען דערמיט אויך פון דעם מת, און אַזוי אַרומער בין איך געוואָרען בעגרענעצט פון

גאָרנישט צו טראַכטען, — איידער צו טראַכטען פון איהם, שוין גלייכער צו קוקען. איך האָב זיך, ווי פריהער, אַוועקגעזעצט גלייך אַנטקעגען מת, און געקוקט.

מיר איז טאַקי גרינגער געוואָרען, און אָט האָב איך מיט גרויסקייט אַ טראַכט געגעבען: אַהאַ! איך האָב קיין מורא נישט!

איך האָב דעם בר-מינן נישט געקענט; מיר האָט זיך שטאַרק פערגלוסט איהם אָנצוקוקען, וואָס פאַר אַ פנים ער האָט, און דער געדאַנק: „אַ האַ, איך האָב קיין מורא נישט" — האָט מיר נאָך אונטערגעגעבען חשק דערצו. איך האָב זיך גלייך געטאָן אַ הויב אויף, בין צוגעגאַנגען צום מת און אָבגעדעקט דאָס פנים, און איינציגוויז אָנגעהויבען צו בעטראַכטען די איינגעפאַלענע אויגען, דאָס האַלב-אָפענע מויל, די ווייסע צוקאָשמעטע באָרד און די געל-שווארצע צוקנייטשטע אויער'ן. און נאָכדעם, ווען איך האָב איהם שוין גוט בעטראַכט, האָב איך נאָך איהם אַ פאָר מינוט געהאַלטען אָבגעדעקט און נאָך אַלץ געקוקט, עפּעס ווי עמעצער וואָלט אָבגעהאַלטען מיין האַנד, איך זאָל איהם נישט צודעקען...

ענדליך האָב איך איהם פּאַמעלעכ'ן צוגעדעקט, און איך האָב זיך צוריק אַוועקגעזעצט.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָב איך דערפיהלט, אַז איך האָב דאָ עפּעס אָבגעטאָן אַ גרויסע זאַך, — חאָטש: וואָס? — האָב איך מיר צוריקגעחאַפּט: איינמאָל האָב איך געזעהן אַ מת אין פּנים?

— דער רוח ווייסט עס! — האָב איך מיט אַ שמייכעל ווייטער געטראַכט, — וואָס איז דאָ פאַרהאַן מורא צו האָבען! אַ טויטער מענש קאָן נישט ריהרען מיט קיין אבר... אַ שטייגער לעבעדיגערהייד וואָלט איך מורא געהאַט פאַר אַזאַ אַלטען תרח?... און טויטערהייד?... גאָרנישט, אַ שטיק ערד און גענוג!

און כדי צו דערווייזען זיך אַליין, אַז איך האָב טאַקי קיין מורא נישט, איז מיר איינגעפאַלען אַ געדאַנק עפּעס צו טאָן מיט'ן טויטען. און איידער איך האָב נאָך בעטראַכט, וואָס צו טאָן, בין איך שוין נעבען איהם געשטאַנען, געטאָן אַ דעק אָב, אָנגענומען אַ האַנד, זי אויפגעהויבען אין דער לופטען און זי געגעבען אַ לאָז אַראָב.

עס האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ, אַ מאָדנער קלאַפּ, אַזאַ קלאַפּ קען נאָר טאָן אַ טויטער...

אַ פראָסט איז מיר איבערגעגאַנגען איבער'ן גאַנצען לייב, און

דאָס האָט מיך שטאַרק פערדראָסען: וואָס איז עפּעס פּאַר אַ מורא? פאַר וועמען, פאַר וואָס איז דאָ פאַרהאַן מורא צו האָבען? און אויף צו-להכעיס האָב איך דאָס זעלבע נאָך אַמאָל געוואָלט טאָן, און ווי איך האָב נאָר אָנגענומען מיט מיין וואַרימער האַנד דעם טויטענס קאַלטע, האָב איך דערפיהלט אַ שרעקליכע קעלט אין די שפּיץ פינגער, און פון די שפּיץ פינגער האָט זיך מיר די קעלט צוגאָסען איבער'ן גאַנצען קערפּער, ווי איך וואָלט פּלוצים אין קאַלטען וואַסער אַריינ-געשפּרונגען.

ערשט נאָכדעם האָב איך עס געפונען פאַר איבעריג. איינמאָל געטאָן — גענוג.

די פריהעריגע שטימונג האָט זיך ביי מיר אינגאַנצען געביטען. איך האָב דערפיהלט, ווי עפּעס אַ מין שוואַרצע שטילע אומעטיגקייט איז אויף מיר אָנגעפאַלען. איך האָב זיך אָנגעהויבען צוהערען צו דעם רויש פון די בוימער, צו דער שטילקייט אין טויט-שטיבעל. דאָס האַרץ האָט ביי מיר שטאַרקער ווי געוועהנליך אָנגעהויבען צו קלאַפּען...

מיך האָט אָנגעהאַפּט אַ שרעקליך פערדרוס אויף דעם אַלטען; מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז נישט קיין מת, ווי אַלע מתים. נישט איינמאָל האָב איך שוין איינער אַליין גענעכטיגט מיט אַ מת (נישט אין טויט-שטיבעל), און קיינמאָל האָב איך דאָס נישט געפיהלט, וואָס איצט. איך האָב זיך געשטאַרקט, זיך אַוועקגעשטעלט אַ פּאַר טריט נעבען טויטען, בין צוגעגאַנגען, די ברוסט אַרויסגעשטעלט און מיט אַן עקשנות'דיגען קול אויסגעשריגען:

אַלטער תרח! איך האָב פאַר דיר קיין מורא נישט!!!

און נאָכדעם, ווי איך האָב אָבגעזאָגט די פּאַר ווערטער האָב איך ערשט דערפיהלט, — אַז איך האָב יאָ מורא.

איך בין געבליבען שטעהן, ווי אַ פערגליווערטער...

ענדליך, האָב איך זיך פון אָרט אָבגעריסען, האָב אָנגעהויבען אַרומצושפּאַנען מיט פעסטע טריט הין און צוריק אין דער לענג פון טויט-שטיבעל, נאָר דאָס מאָל איז מיר עפּעס אויסגעקומען משונה, הערענדיג מיינע טריט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס זענען פרעמדע טריט, נישט מיינע, און איך האָב דאָך ווייטער געשפּאַנט, פעסטער די טריט געשטעלט, אַזוי אַז יעדער טריט האָט זיך אָבגעקלאַפּט אָן דער הוילער פערפרוירענער ערד. איך האָב אַרומגעשפּאַנט אַזוי לאַנג, ביז וואַנען איך האָב געקענט, ד. ה. איך בין נישט מיער געוואָרען,

נאָר איך האָב שוין מעהר קיין מוט נישט געהאַט אַרומצוגעהן, און האָב זיך אַוועקגעזעצט.

אין עטליכע מינוט אַרום האָט מיר עפּעס אַ שווינדעל געטאָן פאַר די אויגען, און דער טויטער מיט'ן שוואַרצען טאַפּטשאַן האָט זיך עפּעס אַזוי ווי אַ בעוועג געגעבען הין און צוריק. דאָס האַרץ האָט זיך מיר אַ וואָרף געטאָן, נאָר באַלד האָב איך זיך בערוהיגט, זעהענדיג, אַז דער טויטער ליגט, ווי פריהער, אויף זיין אָרט. איך האָב זיך שטייף איינגעקוקט, און פון דעם אָנגעשטרענגטען קוקען אויף איין אָרט האָט מיר אָנגעהויבען טונקעל ווערען אין די אויגען, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז פונ'ם מת צוגיסט זיך עפּעס אַ שוואַרצקייט אין יעדען ווינקעלע, און אָט־אָט וועט איינגאַנצען פינסטער ווערען...

איך האָב ברייט צועפענט די אויגען און דערזעהען די שוואַרצע ווענט, וועלכע איך האָב גאָר דאָרט ביז איצט נישט בעמערקט. פיער שוואַרצע ווענט האָבען מיך אַרומגערינגעלט און אויבען דער שוואַרצער דאַך (קיין סופיט איז נישטאָ) מיט די קראָקוועס, וועלכע האָבען אַראָבגעקוקט צום טויטען, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די ווענט מיט'ן דאַך און דער מת האָבען צווישען זיך עפּעס אַ שייכות, — דאָס איז אַלץ איינס און דאָס זעלבע, און די אַלע פיהרען צווישען זיך עפּעס אַ מין געהיים שווייגענדיג געשפּרעך...

מיר איז פּלוצים איינגעפאַלען:

— אַ שטייגער, וואָס וואָלט געווען, ווען דער אַלטער גיט זיך פּלוצים אַ זעץ אויף?..

און אויף אַ צו להכעיס, האָב איך שוין אַליין צוגעגעבען:

— און וואָס וואָלט געווען, ווען ער שפּרינגט אַראָב? ווען ער לויפט־אַרוים אין דרויסען?..

איך האָב זיך צולאַכט...

עס זענען אַוועקגעגאַנגען עטליכע מינוט. אין די עטליכע מינוט האָב איך גאָרנישט געטראַכט און גאָרנישט געזעהען. מיינע געדאַנקען האָבען זיך ווי ערגעץ בעהאַלטען, ערגעץ זיך אַראָבגעלאָזט טיעף, טיעף, ווי זיי וואָלטען זיך דאָרטען אָנגענומען מיט פרישע שרעקענדיגע זאַכען, און ווירקליך זענען זיי באַלד אַרויף ווי פון אַ פינסטער'ן קעלער אַרוים און גלייך מיט זייער אַרויפקומען האָט זיך מיר די וואַנט אַנטקעגען עפּעס אַזוי ווי אַ הויב געגעבען, און ביי דער שוואַרצער ערד אונטער דער וואַנט האָט עפּעס אַזוי ווי אַ ווייס אַ שוועב

געטאָן, אַרויס פונ׳ם טויט-שטיבעל. דאָס זעלבע האָב איך באַלד בע-מערקט אין פּראָפיל ביי אַ צווייטער וואַנט...

איך האָב מיך בעשלאָסען, אַז איך זאָל פריי אומעטום קוקען, דוקא אַהין, וואו מיר וועט זיך עפּעס דאַכטען, און געוועהנליך דאָרט, וואוהין איך האָב געקוקט, האָב איך גאָרנישט געזעהען, און געזעהען האָב איך נאָר דאָרטען, וואוהין איך האָב נישט געקוקט...

איצט האָט זיך מיר מיט אַנ׳אמת אָנגעהויבען דאַכטען, אַז דער אַלטער פּראָוועט מיט מיר קונצען... ווער ווייס איהם דאָרטען, וואָס ער אַרבייט-אויס, אַזוי שטיל ליגענדיג אונטער׳ן שוואַרצען צודעק?...
ווער ווייס, צו דאָ טאַנצען נישט אַרום מיר הונדערטער טויזענטער שדים, וועלכע לעבען אויף מיט׳ן מענשענ׳ס טויט, און אויב עס איז אפילו נישט אַזוי, איז שוין גענוג, אַז מיר האָט זיך עס דעמאָלט געקענט דאַכטען, אַז איך האָב דעמאָלט אין דעם געקענט גלויבען.

מיר איז אפילו איינגעפאַלען, איך זאָל אָבדעקען דעם אַלטען און קוקען אויף איהם, אפשר וועל איך עפּעס בעמערקען, נאָר איך האָב קיין מוט נישט געהאַט דאָס צו טאָן. האָב איך אַזוי געקוקט, שטאַרק געקוקט, און קוקענדיג, האָב איך געפיהלט, ווי עס וואַקסט אין מיר אַ שרעקליכע שנאה צו דעם אַלטען. אַלע מיינע מוסקולען האָבען זיך אָנגעשטרענגט, האָבען זיך צוגעגרייט צו אַ מלחמה...

איך האָב געקוקט און געוואַרט...

מיר האָט עפּעס ווידער אַ שווינדעל געטאָן פאַר די אויגען, און מיר האָט זיך גערדאַכט, אַז דער טויטער האָט אַ ריהר געטאָן מיט אַ האַנד.

איך האָב זיך איינגעקוקט...

גאָרנישט.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום:

דאָס שטיק, וועלכעס איז אויסגעקומען אויפ׳ן טויטענס האַרץ, האָט זיך אַ הויב געטאָן.

איך האָב געוואַרט...

אַ פוס האָט אַ ציטער געטאָן...

איך האָב זיך אויפגעהויבען פון בענקעל.

עס זענען אַוועקגעגאַנגען עטליכע מינוט. איך האָב געוואַרט און האָב גאָרנישט געזעהען. איך האָב שוין, דאַכט זיך, אפילו אויפ-

געהערט מורא צו האָבען, נאָר פּלוצים האָב איך בעמערקט, ווי דער קאָפּ האָט זיך אַ הויב געטאָן...

...געגנוג!!!

איך האָב געלאָפּט דאָס בענקעל אין דער האַנד, בין צו גלייך צו איהם, און טראַך, טראַך איבער'ן קאָפּ!...

איהר האָט געזעהען די הילצערנע מצבות מיט די פּלאַטשיגע קײליכיגע קעפּ? אָט אַזאַ מין פּלעצעל האָב איך פון זיין קאָפּ געמאַכט...

צי האָט ער טאַקי געלעבט, צי מיר האָט זיך עס נאָר אויס־געדאַכט — איך ווייס עס עד היום נישט...

דעם אלטענ'ס טויט.

דֶעם אַלְטֶענְ׳ס טויט.

גאַנץ-פריה שרייט שוין די באָבע צום אַלטען שווער אויפ׳ן אויווען אַרויף, ער זאָל געהן געבען עסען די גענז.

דאָס איז דעם אַלטענס איינציגע אַרבייט. דער אַלטער הויבט אויף דעם גרויען קאָפּ זיינעם, וועלכער גרייכט ביז דער קויטיגער סטעליע אַרויף. זיצט אַ פּאָר מינוט און קוקט אין דער קאַלטער גרויסער קיך אַראָב.

גאַנצע טעג ליגט דער אַלטער אויפ׳ן אויווען. האָטש הייצען הייצט מען פון פרייטאָג צו פרייטאָג, דאָך האַלט זיך דאָרטען צווישען די שמאַטעס, מיט וועלכע מען דעקט שבת צו די טיי, אַ ליעבע וואַרימקייט. אַ שטילע, ליעבע וואַרימקייט רוהט דאָרטען, ווי אַ שטיקעל נשמה פונ׳ם שבת וואָלט זיך דאָרטען בעהאַלטען און אַראָבגעקוקט צוזאַמען מיט׳ן שטילען אַלטען שמואל נתנ׳ען אין דער וואָלענדיגער שטוב אַריין, אויף דעם נאַקעטען, רויט-געפאַרבטען טיש, אויף די פערפרוירענע בייזע פענסטער. אַמאָל פאַלט פונ׳ם אויווען אַראָב אַ שטילער זיפץ, וועלכער לאָזט זיך קוים הערען אין דער גרויסער קיך, און עס דאַכט זיך, אַז נישט דער אַלטער האָט אַ זיפץ געטאָן, נאָר דער זיפץ נעהט פון ערגעץ, געהט, ווי פון שוואַרצען קוימען אַרויס...

אין קיך איז נאָך טונקעל און אויפ׳ן אויווען פינסטער. דער אַלטער שלעפּט פון צוקאָפּען זיין צוריסען אָנטאָן אַרויס און מיט

אַ מאָדנער פערטראַכטקייט טאַפּט ער יעדעס שטיקעל, איינגראָבענדיג אין דעם זיינע אַלטע קאַלאַמוטנע אויגען. ער טוט זיך קרעכצענדיג אָן, און הויבט פּאַמעליך אָן אַראָבצולאָזען די פיס. זיי בלייבען אויף עטליכע סעקונדען הענגען און עס דאַכט זיך, אַז דאָס זענען קיין פיס נישט, נאָר אַ פּאָר אַלטע הויזען הענגען אויפ׳ן אויווען און טריקענען זיך. נאָר אָט בעוויזט זיך דער צווייטער האַלבער קערפּער און דער אַלטער גרייכט שוין מיט די פיס ביז׳ן טאַפּטשאַן. ער גיט זיך איינגאַנצען אַ טרייסעל פון קעלט, ער וואַרפט אַ ברוגז׳ן קוק אויף דעם פערפרוירענעם קיך־פענסטער און קריכט פונ׳ם טאַפּטשאַן אויף דער ערד אַראָב.

— נו!! — שרייט ווידער די שנור פון שטוב אַרויס.

דער אַלטער ווערט ריהרעוודיגער, גיט זיך אַ גיס אָב נעגעלוואַסער, און שעפּטשענדיג שטיל „מודה אני" בויגט ער זיך איין צום מולטער, וועלכער שטעהט שוין גרייט דאָרטען מיט עסען פון אַלע מינים פערמישעכטסען, הויבט איהם קרעכצענדיג אויף, און לאָזט זיך געהן אין שטעלעכעל מיט גרויסע, נאָר פּאַמעליכע טריט.

די גענז, הערענדיג אַ טהיר עפענען, מאַכען אַ ליאַרעם, און צוגעהענדיג צו זיי ווערען זיי נאָך שרייענדיגער, ציהען איינע איבער דער אַנדערער די לאַנגע העלזער, שטופּען זיך איינע פאַר דער אַנדערער און וואַרפען די קעפּ פון דער שטייג אַרויס.

אויפ׳ן אַלטענ׳ס געזיכט ווייזט זיך אַ שמייכעל. איהם טוט שטאַרק הנאה, וואָס די גענז מאַכען איהם אַזאַ „אָוואַציע".

ער שטעלט זיי אַוועק דאָס עסען, און איינס נאָך דאָס אַנדערע וואַרפען זיך רויטע פּיסקעס אין מולטער אַריין. דער אַלטער זעצט זיך אַראָב, קוקט שמייכלענדיג ווי זיי עסען, און ווען איינע הויבט זיך אָן צו וואַרגען, זאָגט ער צו איהר מיט אַ ווייכער שטים:

— אַ דו שעלמאַ דו, ווער הייסט דיר חאַפּען?

נאָר איינע אַנ׳אַלטע קראַנקע גאַנז שטעהט דאָרטען אין אַ ווינקעל שטייג און קוקט טרויעריג מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי די חבר׳טאָרינס איהרע עסען, ווייל זי נעביך האָט קיין כח נישט, זיך דורכצושטופּען און עפּעס אויך חאַפּען אין פּיסק. דעם אַלטען טוט וועה דאָס האַרץ קוקענדיג אויף דער גאַנז. ער קוקט זיך איין אין איהר, זיל וויסען, וואָס איהר פעהלט. אַז זי איז קראַנק ווייס ער. נאָר איהם וואָלט זיך שטאַרק געוואָלט וויסען, וואָס דער גאַנז טוט וועה,

ער פערקאַטשעט דעם אַרבעל, שטופּט אַריין די האַנד אין שטייג אַריין און שטופּט איהר צו צום מוילטער. די גאַנז גיט אַ פּיק, שלינגט לאַנגזאַם אַראָב, און ווי אָהן חשק לאָזט זי דעם פּיסק ווידער אין מוילטער אַריין. דער אַלטער זעהט, אַז זי עסט אָהן חשק.

ער שאַרט איהר צו וואָס מעהרער קאַרטאָפליעס. ער ווייסט, אַז דאָס האָבען גענז בעסער ליעב; נאָר אויך דאָס עסט זי אָהן חשק.

זי וועט פּגר'ן... טראַכט ער פערזאָרגט.

ער הויבט זיך אויף, געהט אין קיך אַריין און קומט באַלד צוריק, מיטברענגענדיג פאַר דער קראַנקער גאַנז אַ ביסעל פּראַסע, וואָס ער גיט איהר פון האַנד.

דעם אַלטען ווערט ענדליך קאַלט, און ער געהט מיט אַ טרויעריג האַרץ צוריק אין שטוב אַריין און קריכט אַרויף אויפ'ן אויווען.

עטליכע מינוט זיצט ער און טראַכט פון דער גאַנז, און פון דער גאַנז קומט ער אַרויף אויף זיך: ער איז שוין אַן'אַלטער, ער וועט אין גיכען שטאַרבען. ער פיהלט דאָס, ער פיהלט, ווי פון טאָג צו טאָג ווערט ער שוואַכער... און וואָס וועט ער זאָגען פאַר'ן בית דין של מעלה?... אַז ער איז יונגער געווען, האָט ער מעהרער כח געהאַט גאָט צו דיענען. ער פלעגט לערנען משניות, אָבזאָגען אַ פּאָר ספרים תהלים פאַר'ן דאַווענען, היינט האָט ער דערצו קיין כח נישט, און צווייטענס זעהט ער נישט אויפ'ן אויווען. תהלים קען ער אפילו אויסענווענדיג, נאָר אַן'אומגליק: ער האָט גאָר בעקומען חולשת הלב. אָט פיהלט ער שוין, ווי דאָס האַרץ קלעמט איהם. די שנור האָט מיט איהם צו טאָן: אַזאַ אַלטער און זאָל אַזוי להוט זיין נאָך דער קישקע. ער איז אפילו נישט בייז אויף איהר. זי איז גערעכט. ער ווייסט, אַז ער איז דאָ אַן'איבעריגער. ער האָט שוין זיינס אָבגעלעבט...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פרייטאָג ווערט דער אַלטער אויפגעלעבט. פרייטאָג איז ער יוצא, אי אָנטקעגען דער שנור, אי אַנטקעגען גאָט. דאָס עוף אָבפּליקען איז זיין אַרבייט. צווי תנאים זענען געווען, וועלכע פלעגען טאָן אַן'אַרבייט לכבוד שבת: אביי און רבא. רבא מלח שביטא, רבא האָט געזאַלצען פיש אויף שבת, אביי חרך רישא, אביי האָט געסמאַלעט אַ קאָפּ.

פרייטאָג פאַרטאָג שרייט שוין צו איהם די שנור:

— שווער!

אַזאַ מין רוף „שווער" הערט ער נישט אַ גאַנצע וואָך. זעלטען ווען זי רופט איהם „שווער", און אַז זי רופט איהם איז אויך נישט מיט אַזאַ קול, נאָר מיט אַ ברוגז'ן, שטרענגען, און איצט קלינגט דאָס ביי איהר אַנדערש. ער גיט אַ פערקרימטען שמייכעל און ענט־פערט מיט אַ נידעריג צובראָכען קול:

— ע־ע־ע, אָט גערה איך, טאָכטער.

ער קריכט גיך פון איוועץ אַראָב, די שנור ווייזט איהם אָן אויף דער ערד דאָס געקוילעטע עוף.

ער זעצט זיך אַוועק אויף אַ בענקעל, בייגט זיך איין אין צעהנ־טען, גראָבט איין די אויגען אין עוף אריין, און נעהמט צופּען מיט זיינע דאַרע געלע פינגערלעך.

אָבפּליקענדיג, טראָגט ער דאָס צו דער שנור מיט אַ נאַרישען קינדערשען שמייכעל, שטעהט אַזוי אַ פּאָר מינוט, ביז די שנור בע־טראַכט דאָס עוף און ווען זי ווייזט איהם אַ חסרון, ווערט דאָס פנים ביי איהם מיט אַמאָל טרויעריג. ער גיט זי ביי איהר אַ האַפּ אויס און טיעף איינגראָבענדיג די אויגען, נעהמט ער אויספּיקען די פעדערען, וועלכע זענען איבערגעבליבען.

אַ גאַנצען טאָג פרייטאָג און שבת פיהלט זיך דער אַלטער זעהר גוט. ער רעדט דרייסט מיט דער שנור, ערלויבט זיך אַפילו אַ מאָל אָנפּאַטשען אויף אַ קאַטאָוועס אַ קינד, ווען עס קאָמאַנדעוועט, און שטעהט אָפטער צו מיט נאַרישע טענות צום זוהן. די אויגען זיינע ווערען לויטערער און די גאַנצע לאַנגע און דאַרע פיגור זיינע ווערט לעבעדיגער און ריהרעוודיגער.

זינט דער אַלטער האָט בעמערקט די קראַנקע גאַנז אין שטייג, איז איהם עפּעס ווי היימליכער געוואָרען. בסדר טראַכט ער וועגען איהר. ער האָט פון איהר גרויסע שמערצען. אפילו ליגענדיג אויפ'ן איוועץ זעהט ער, ווי זי שטעהט מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען פליגעל, אַ קויטיגע, אַ פערשמירטע. די שנור האָט איהם ש"ן אַ פּאָר מאָל געזאָגט, אַז מען דאַרף זי קוילען. נאָר ער האָט איהר דערפון אָבגעשלאָגען, פערזיכערענדיג, אַז זי וועט נאָך געזונד ווערען — האָטש ער ווייסט, אַז סוף כל סוף וועט מען זי דאָך קוילען. איהם טוט שטאַרק וועה דאָס האַרץ פאַר איהר, ער האָט אַליין אויך מורא, אַז זי וועט פגר'ן. דאָס פגר'ן שטעלט זיך איהם פאַר אַ כך ערגער, ווי

דאָס קוילען. און נישט איינמאָל, ווען ער גערט געבען די גענז עסען, ריכט ער זיך צו טרעפען זי איבערגעקעהרט מיט די פיסלעך אַרויף. אז זיי לאָזען איהר צום עסען נישט צו, איז ער שטאַרק בייז אויף די גענז. ווען זי זאָל חאָטש עסען... ווען עס וואָלט געווען זיין שטוב, טראַכט ער טרויעריג, וואָלט ער זי אַריינגענומען אין קיך אַריין און וואָלט איהר דאָ געהאַלטען, ביז זי וואָלט געזונד געוואָרען... דאָרטען מוז איהר זיין קאַלט. און איהם שטעלט זיך פאָר, ווי זי שטעהט נעביך איינע אַליין אין אַ ווינקעל, שטעהט און שווייגט... און ביינאַכט נעביך אין דער פינסטער... קראַנק אין דער פינסטער... איהם טוט שטאַרק וועה דאָס האַרץ פאַר דער גאַנז. ער פיהלט, אַז דאָרטען שטעהט בעזונדער פון אַלע גענז אַזאַ מין עלענדער נפש, ווי ער איז. איהם איז ערגער און — דאָך בעסער...

זיצט אַזוי דער אַלטער אויפ'ן אויווען און טראַכט. שטילע פוילע געדאַנקען קריכען פאַמעליך איינער אויף דעם אַנדערן, דערקוטשען און לאָזען איהם נישט רוהען. זינט ער האָט בעמערקט די קראַנקע גאַנז, האָט ער שטאַרק אָנגעהויבען טראַכטען וועגען טויט — טראַכטען פון איהם מיט אַ ביטערער זיסקייט. דער גאַנז'ס פגר'ן מיט זיין טויט פלאָנטער'ן זיך ביי איהם צוזאַמען אין זיין אַלטען שוואַכען מוח. אָט, דאַכט זיך, האָט ער גאָר געטראַכט פון זיך, נאָר פלוצים חאַפּט ער זיך, אַז ער טראַכט גאָר פון דער גאַנז. נאָר די שרעק פאַר זיין טויט בלייבט דאָרטען שטעהן אין אַ ווינקעל, און דערפאַר טראַכט ער וועגען דער גאַנז'ס פגירה מיט דער זעלבער מורא, ווי פאַר זיך, און דערפאַר טאַקי האָט ער נאָך מעהרער אָנגעהויבען טראַכטען, ווי אַזוי אָפּצוהיטען די גאַנז, זי זאָל נישט פגר'ן, — אַז די גאַנז וועט נישט פגר'ן, וועט ער פאַר זיך עפּעס ווי רוהיגער ווערען...

ביינאַכט. אַלע שלאָפען שוין געשמאַק. נאָר דער אַלטער שמואל נתן ליגט אויפ'ן אויווען, האַלט פערמאַכט די אויגען און דורכ'ן שיטערען שלאָף זעהט ער מאָדנע בילדער. ער הערט אפילו, ווי דער ווינט רייסט די קליאַמקע פון דער טהיר און דאָך עפענט ער די אויגען נישט. ער איז גיכער פערטראָגען, ווי ער שלאָפט. ענדליך חאַפּט ער זיך אויף. ער פיהלט, אַז עפּעס איז דאָ מיט איהם פאָר-געקומען, נאָר ער ווייסט נישט וואָס. איהם דאַכט זיך, אַז ער האָט

עפּעס געזעהען און געהערט און קען זיך עס נישט דערמאָנען. ער הערט, ווי דער ווינט קוויטשעט יאָמערליך אין פענסטער, ער האָט דאָס פריהער אויך געהערט, נאָר עפּעס אַנדערש איז דאָס אויסגעקומען. ער הערט זיך טיעף איין אין ווינט און הערט דאָרטען עפּעס נאָך אַזעלכעס, וואָס ער הערט נישט... און איהם דאַכט זיך, אַז די שנור שרייט, ווי ערגעץ פון ווייט מיט אַ פערדומפּטען קול:

— שווער!!!... שוועער!!!

מיט אַ קלאַפּענדיג הארץ הערט ער זיך איין אין דעם קול, נאָר מעהרער „שווער" הערט ער שוין נישט שרייען. דאָס קול איז אָבער דאָס זעלבע, ווי עס האָט פריהער „שווער" געשריגען. און ער שטעלט זיך שוין אַליין פאָר, אַז דאָס שרייט מען:

שווער!!! שווער!!!

ער האָט דאָס קול דערקענט...

...דאָס איז זיין געשטאָרבענערס שנורס קול... און איהם דאַכט זיך, אַז עמיצער האָט איהם לייכט מיט אַ קאַלטען פינגער אַנגעריהרט...

דער אַלטער האָט זיך אויפגעזעצט און האָט זיך געוואָלט דערמאָנען: צי האָט זיך דאָס איהם געחלום'ט, צי האָט ער דאָס געהערט אויף דער וואָהר? פונ'ם שטעלעכעל האָט ער דערהערט אַ געגעריי פון די גענז. און דעם אַלטען איז מיט אַמאָל איינגעפאַלען, אַז די גאַנז איז גע'פגר'ט...

אַ פּאָר מינוט איז דער אַלטער געבליעבען זיצען פערטיעפט אין שווארצע געדאַנקען; דאַן האָט ער זיך געלאָזט אַראָבקריכען פונ'ם אויווען, האָט אָנגעטאַפּט אויפ'ן קוימען די שוועבעלעך, אָבגעזוכט אויפ'ן פריפּעטשיק אַ שפּענדעל, דאָס אָנגעצונדען און איז אין שטעלעכעל אַריין...

די פינסטערקייט איז פון דאָרטען, ווי אַ שד, ענטרונען געוואָרען. די בהמה, וועלכע איז דאָרטען אין אַ ווינקעל געשטאַנען און געדרימעלט, האָט געגעבען אַ דרעה אוים דעם קאָפּ און האָט בהמה'ש־פערוואונדערט אָנגעקוקט דעם אַלטען. די גענז האָבען אַלע מיט אַמאָל אַרויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי. דער אַלטער האָט זיך אַראָבגעלאָזט מיט'ן שפּענדעל פייער אין דער רעכטער האַנד און האָט פערקוקט אין שטייג אַריין. די קראַנקע גאַנז, וועלכע איז פריהער געזעסען, האָט זיך קוים מיט מאַטערניש אויפגעהויבען, ווי זי וואָלט

דעם אַלטען כבוד אָבגעגעבען, און האָט, פערדרעהענדיג דאָס קעפּעל, מיט איין אייגעל אויפ׳ן פייער געקוקט. אַלע גענז האָבען געליאַרעמט, געצויגען די העלזער איינע איבער דער אַנדערער און האָבען זיך געביטען מיט די ערטער, רייבענדיג, דריקענדיג איינע דער צווייטער. די קראַנקע גאַנז האָט זיך אַלע מאָל געגעבען אַ זעץ אַראָב, ווען איינע פון די געגז האָט איהר אַ שטופּ געגעבען. אַלע געגז האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, און ענדליך האָבען אַלע זיך צונויפגעקוועטשט אין איין קופּע, נאָר די זייט, נעבען וועלכער דער אַלטער איז געזעסען איז איינגאַנצען לעדיג געבליבען. דער אַלטער האָט אַריינגעשטעקט די האַנד און געגלעט דער קראַנקער גאַנז, און זיי האָבען זיך אַלע מאָל ליעבליך איבערגעקוקט: זי אויף איהם מיט איין אויגעל, און ער אויף איהר מיט ביידע אויגען; ביידע האָבען זיך אַזוי אָנגעקוקט אַ פּאָר מינוט... און געדאַכט האָט זיך, אַז ביידע עלענדע נשמות רעדען זיך איבער אויף שטום-לשון, ביידע פערשטעהען זיך, פיהלען איינס דאָס צווייטע...

דער אַלטער האָט זיך ענדליך אויפגעהויבען. ער איז אָבגעגאַנגען עטליכע טריט, איז אַ פּאָר מינוט געשטאַנען און אַ קוק געגעבענדיג אויפ׳ן שפּענדעל, ווי עס האַלט שוין ביים אויסגעהן, האָט ער שוין געגעבען אַ שפּאַן אויף אין שטוב אַריינצוגעהן; נאָר אין דער סעקונדע איז איהם איינגעפאַלען, ער זאָל די גאַנז פון דאָרטען אַרויסגעהמען. ער איז צוגעגאַנגען צו דער שטייג, געעפענט פון אויבען דאָס טהירעל און האָט די גאַנז ביי אַ פליגעל אַרויסגעשלעפּט.

דאָס פייער האָט זיך מיט אַמאָל אויסגעלאָשען און דער אַלטער איז מיט דער גאַנז אין דער פינסטער געבליבען.

די גאַנז האָט זיך שווער געוואָרפען, נאָר נישט געשריגען. מיט׳ן אַראָבגעהאַנגענעם פליגעל האָט זי איהם אין די פּיס געקלאַפּט...

דער ווינט האָט געיאָגט דורך די שפּאַרינעס. אויף טייל ערטער האָבען זיך אין פינסטער׳ן שטאַל אָנגעזעהן ווייסע לאַנגע שטיקער שניי. אויבען, ערגעץ אונטער׳ן דאַך, האָט עפּעס אַלע מאָל אַ קלאַפּ געגעבען און שטיל געבליבען. דאָס היי, וועלכעס איז אויבען געלעגען אויף די שיטער אויסגעלעגטע לאַנגע פלעקער, האָט שטיל געשורשעט, ווי עטליכע מענשען וואָלטען זיך געסוד׳עט...

דער אַלטער האָט זיך געלאָזט געהן, אויסשטרעקענדיג איין האַנד אין דער לופטען, און געוואָלט אָנטאַפּען די טהיר; נאָר אויף

דעם אָרט פון דער טהיר, האָט ער, ווי איהם האָט זיך געדאַכט, אַ קאַלטע האַנד אָנגעטאַפּט. ער האָט אָנגעהויבען לויפען, און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז ער לויפט ערגעץ ווייט-ווייט, איבער בערג און איבער טאָלען, און ער הערט די זעלבע שטימע: שווע-ע-ע-ע-ר!! און די שטים געהט ווי פון דער ערד אַרויס, און קלינגט ווייט און הויך, און ווערט וואָס אַמאָל צו איהם נעהענטער און נעהענטער און טויזענדער רוחות טראָגען איהם אין אַ ווייטער געדיכטער פינסטערניש. טראָגען איהם און פּאַטשען איהם מיט די פליגעל, קוויטשען און שרייען, שקראַבען איהם מיט די נעגעל און רייסען איהם... ציהען און שלעפּען איהם אַראָב, אַראָב... נאָך אַ שלעפּ און נאָך אַ ציה און ער פאַלט אין אַ טיעפען, פינסטער'ן אָבגרונד...

— — — — — — — — — — — —

פּאַרטאָג האָט זיך באָבע אויפגעכאַפּט און האָט אונרוהיג געוועקט דעם מאַן:

— יענקיל, דו שלאָפסט? איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז עמיצער איז געווען ביי די גענז.

— געווען ביי די גענז? — פרעגט יענקעל, דער מאַן, איהר איבער.

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז עמיצער איז געווען ביי די געגז, — האָט זי דאָס צווייטע מאָל איבערגעחזר'ט — אַזוי ווי דורכ'ן שלאָף האָב איך געהערט עפּעס איין רויש, ווי עמיצער וואָלט ביי די געגז געווען...

— אַ גנב? — פרעגט יענקעל איראָניש.

— דו מעגסט לאַכען, נאָר איך זאָג דיר, אַז עמיצער איז ביי נאַכט ביי די געגז געווען.

— אַ שד?...

באָבע האָט זיך אויפגעהויבען, זיך אויפגיך אָנגעטאָן, גענומען דאָס לעמפּעל, וועלכעס איז געשטאַנען אויפ'ן טיש האַלב איינגעדרעהט, און איז אין שטעלכעל אַריין.

באָבע האָט אַ שרעקליכע סצענע דערזעהן: דער אַלטער איז געלעגען אין מיטען שטאַל מיט צוויי גרויסע גלעזערנע אויגען, מיט צושפּרייטע הענד. אין איין האַנד האָט ער פעסט געהאַלטען ביי אַ פליגעל די גאַנז, וועלכע איז אויך, ווי דער אַלטער, געלעגען אָהן אַ סימן פון לעבען...

מורא.

מורָא.

אַ חבר האָב איך געהאַט, וועלכער פלעגט תמיד דערפון רעדען. דער איינציגער בין איך געווען, וואָס האָט איהם פערשטאַנען, און ווימענדיג עס, האָט ער פאַר מיר זיין גאַנץ האַרץ געעפענט. ער האָט זיך נישט געשעמט מיר צו דערצעהלען, אַז ווי עס ווערט נאָר נאַכט האָט ער מורא אין דרויסען אַרויסצוגעהן. אַ שטענדיגע מלחמה האָט ער מיט זיך געפיהרט. ער האָט געוואוסט, אַז עס איז נישטאָ, פאַר וואָס מורא צו האָבען, און האָט דאָך מורא געהאַט. און דאָס כסדר מלחמה האַלטען מיט זיך האָט איהם אַ סך געדולד געקאָסט, און אפשר טאַקי זיין גאַנץ לעבען — ער איז געשטאָרבען אין עלטער פון זעקס און צוואַנציג יאָהר. מ'ווייסט נישט פון וואָס, נאָר ער איז געשטאָרבען, און אפילו די צייט, וואָס ער איז געזונד געווען, האָט ער אויך מעהר עהנליכקייט געהאַט צו אַ טויטען, ווי צו אַ לעבעדיגען.

דאָס געזיכט איז ביי איהם בלאָס געווען, אַזוי בלאָס, אַז ס'איז אַזש אַריינגעפאַלען אין אַ געלקייט. און אויגען האָט ער געהאַט אַזעלכע שוואַרצע, גרויסע און אומעטיגע, וועלכע האָבען קיינמאָל נישט געזעהען דאָס, אויף וואָס זיי האָבען געקוקט, און געזעהן עפעס תמיד אַזעלכעס, וואָס זיי האָבען אין דער ווירקליכקייט נישט געזעהן. אַ קוק געבענדיג איהם אין די אויגען, האָט עפעס געמוזט טרויעריג ווערען אויפ'ן האַרצען, און אַ קול האָט ער געהאַט אַזאַ שטילס און אַזאַ טרויעריגס, — אַז ער האָט שוין אַמאָל גערעדט פון אַ פרעהליכער זאַך, איז די פרעהליכע זאַך עפעס געוואָרען איינגעהילט אין אַ מין טרויער. ער האָט מיט מיר אַמאָל גערעדט פון אַ חתונה, האָט

זיך מיר געדאַכט, אַז די חתונה, פון וועלכער ער דערצעהלט מיר, איז אַ טרויעריגע געווען...

איינמאָל אין אַ פינסטערער שטילער זומער-נאַכט, ווען מ'איז שוין אומעטום געשלאָפען, האָב איך מיט איהם אַרומגעשפּאַציערט, פעסט געאָרעמט איינער מיט'ן אַנדערן און ווי דער שטייגער זיינער איז געווען, האָט ער אין אַזעלכע פינסטערע נעכט געשוויגען, — געשוויגען ווי אַמאָל: אַ פיערטעל שעה, אַ האַלבע שעה און אַמאָל נאָך מעהרער אויך. און ווען דאָס שווייגען האָט בעדאַרפט ביי איהם ברעכען, האָב איך דערפיהלט, ווי ער האָט עפּעס אַזוי ווי אַ ציטער געטאָן. נאָכ'ן ציטער זענען נאָך אַוועקגעגאַנגען אַ פּאָר מינוטען און ערשט דאַן האָט ער זיך צולאָזען אויף זיין שטילען טרויעריגען טאָן — און מיר האָט זיך נישט איינמאָל געדאַכט, אַז נישט ער רעדט צו מיר, נאָר אימיצער; און נישט אימיצער, נאָר „עפּעס אַנדערש", נישט קיין מענש...

— מורא! — האָט ער דאָס מאָל פּלוצים ווי אויסגעשריגען און איז אויף אַ ווייל אַנטשוויגען געוואָרען — מורא?... וואָס איז עס?... מיר דאַכט, אַז עס איז זעהר שווער צו פערשטעהן, וואָס דאָס איז אַזעלכעס, האָטש מען מיינט, אַז מ'פערשטעהט'ס יאָ. אַ טעות, אַ גרויסער טעות. מורא, זאָגט מען, נעהמט זיך פון פאַנאַטיזם; ס'הייסט פון דעם, וואָס מ'שפּייזט קינדער פון קליין-וויז אויף מיט נאַרישקייטען, ווי שדים, מתים, און נאָך אַזעלכע אַבערגלויבענס; ווען מורא וואָלט ווירקליך זיין נישט מעהר, ווי דאָס, וואָלט איך דער ערשטער נישט בעדאַרפט מורא האָבען, ווייל מיינע עלטערן זענען נישט קיין פאַנאַטישע און זיי האָבען זייערע קינדער קיינמאָל פון אַזעלכע זאַכען אפילו נישט דערמאָהנט. איך זאָג, אַז מורא, פּחד איז אַ סך טיעפער, ווי מ'פערשטעהט עס, — אויף אַזוי פיעל טיעף, אַז מ'קען עס אַזש נישט פערשטעהן...

ער איז אויף אַ מינוט אַנטשוויגען געוואָרען און האָט ווייטער געזאָגט:

— דו פערשטעהסט? אָט נעהם אַ געלערנט'ן מענשען און שטעל איהם אַוועק מיט אַ פּראָסטען פויער און הער זיך צו צו זייער געשפּרעך. דער געלערענטער וועט איהם זאָגען, אַז עס איז נישטאָ קיין גאָט און דער פויער וועט זאָגען, אַז עס איז דאָ. דער פויער זאָגט עס, ווייסט ער עס פעסט, אַז עס איז דאָ; ווייל ווער-זשע דען האָט די וועלט

בעשאַפען? פון וואַנען האָט זיך פאָרט אַלץ גענומען? און דער גע־לערענטער האָט איהם שוין נישט וואָס צו ענטפער'ן, חייל ער ווייסט אַ סך און ווייסט ערשט גאָרנישט. ס'איז דאָך נאָך ווינציג, וואָס ער ווייסט, אַז עס איז קיין גאָט נישטאָ. וואָס דען איז דאָ? און אַז עס איז עפּעס יאָ דאָ, קען ער דאָך נישט אַפּלייקענען. און דאָס לעבען בלייבט דאָך פאַר דעם געלערנטען, פאַר'ן פערשטאַנדיגען — אַנ'איי־ביגע פינסטערניש. דאָס לעבען איז פאַר אונז אַ געהיימע זאַך און אַלץ וואָס געהיים — שרעקט. דו פערשטעהסט?

און נישט אַלע שרעקען זענען גלייך. דער פאַנאַטיקער האָט מורא פאַר מתים, פאַר שדים און דער בעוואוסטזיניגער האָט גלאַט מורא. וועמענס שרעק איז גרעסער? געוויס דעם צווייטענס. דער ערשטער ווייסט חאָטש אַלץ, פאַרוואָס ער האָט מורא; די פאַנטאַזיע שטעלט איהם פאָר אַ מת, אַ שד. ער זעהט געשטאַלטען. דעם צווייטען, דאַגעגען, שרעקט דאָס טיעפע, דאָס געהיימע. דאָס איז שוין אַ שרעק אָהן בילדער. די פאַנטאַזיע איז שוין דאָ צו שוואַך, זי זאָל עפּעס קענען מאָלען...

אין אַ מינוט אַרום:

אָט קוק אָן די נאַכט, הער זיך צו צו דער שטילקייט... ליעגט דאָ נישט עפּעס גרויזאַמעס, שרעקליכעס?...

פערשטעהסט? נ א כ ט און ש ט י ל ק י י ט... מיר דאַכט זיך, — וועסט לאַכען — אַז דאָס איז עפּעס אַ מין אייביג-פערליעבט שרעקליך פאָר, און פון דעם פאָר ווערען געבוירען... משחיתים! אָט ווינציג, ווינציג, נאָך ערגערס, ס'האָט קיין וואָרט נישט!...

פרוב אַמאָל געהן איינער אַליין בּיי נאַכט און נישט זיין טרויע־ריג. פאַר וואָס? האָסט דאָך פאַר קיין שדים מיט קיין מתים קיין מורא נישט — וואָס-זשע דען שרעקט דיך? וואָס וואַרפט אויף דיר אַ טרויער אַרויף?

אָ, מיין פריינד, ווען דו וואָלסט וויסען, ווי מיר ווערט אויפ'ן האַרצען, ווען עס הויבט אָן צופאַלען די נאַכט... און וואָס עפּעס איך? קוק זיך צו צו יעדען איינציגען, אויב זיי ווערען נישט טרוי־עריגער פאַרנאַכט, ווי זיי זענען געוועזען דעם גאַנצען טאָג. געזיכטער שיינענדיגע, פרעהליכע ווערען פאַרנאַכט פער'מרה-שחורה'ט. יאָ, זיי בעמערקען עס נישט, זיי גיבען עס קיין בעדייטונג נישט צו. אָבער זיי פיהלען דאָך!... פאַרוואָס איז דאָס? צי קענען מיר זיך

נאָך אַלץ נישט צוגעוואוינט צו דער נאַכט, צו דער פינסטערניש ?...
נאָך יעדען טאָג האָבען מיר דאָך אַ נאַכט, פאַר וואָס איז זי דאָך
אַזוי שרעקליך ?...

נאָך אַ קורצער פויזע האָט ער זיך פּלוצים ווי פון עפּעס ער-
וואַכט:

זאָג מיר, איך בעט דיך, פאַר וואָס שטאַרבט מען אַמייסטען
ביינאַכט ? פאַרוואָס ווערט תמיד אַ קראַנקען ערגער, ווי די נאַכט הויבט
אָן צוצופאַלען ?... נאָר הער אוים. נישט דאָס, נישט דאָס האָב איך
געוואָלט זאָגען, עפּעס אַנדערש... אַ יאָ, פאַר וואָס, אַז ס'שטאַרבט
אימיצער אין אַ קליין שטעדטיל, דערווייסען זיך באַלד אַלע. ס'הייסט
נישט מ'דערוויסט זיך, נאָר מ'דערפיהלט... אַ פאַקט פון זיך אַליין:
איך דערפיהל תמיד, ווען עס שטאַרבט אימיצער. איך קען דיר נישט
איבערגעבען, ווי אַזוי איך דערפיהל עס, ווייל איך ווייס עס אַליין
אויך נישט. נאָר פון איינמאָל, פון איינמאָל קען איך דיר עטוואָס
איבערגעבען, עטוואָס — אָבער נאָך נישט אינגאַנצען.

ווינטער איז עס געווען, אין אַ שוואַרצער שטילער נאַכט, אָט פון
יענע שטילע ווינטער-נעכט, ווען ס'איז נישט וואַרעם און נישט קאַלט,
נאָר עפּעס אַ מין אומעטיגע גלייכגילטיגע פינסטערניש פרעסט די ערד
און עס דאַכט זיך, אַז דאָס איז גאָר קיין נאַכט נישט, נאָר אַ טאָג
אַ געשטאָרבענער ליגט איבער דער וועלט צושפּרייט, אַ געשטאָרבענער
טאָג ליגט אָהן אַנ'אָטעם. פיהלסט יעדע בעוועגונג דיינע, הערסט ווי
עס קלאַפּט אַזוי אומרוהיג דאָס האַרץ, ווי עס וואָלט זיך פאַר דעם
גרויסען ריזיגען שוואַרצען מת געשראָקען. און אָט אין אַזאַ מין נאַכט
בין איך מיר איינמאָל אין שטוב פערזעסען און ווען איך בין אַהיים
געגאַנגען איז שוין געווען אַרום צוויי אַ זייגער. איך בין געגאַנגען אויף
דער שוואַרצער לאַנגער סטעזשקע, וועלכע איז ווי אַ שוואַרצע לאַנגע
סטענגע איבער דעם ווייסען שניי געלעגען און האָט זיך אַזוי אַוועק-
געשלענגעלט ווייט און דאָרטען צונויפגעגאָסען מיט דער שוואַרצער
שטילער נאַכט.

און מערקווירדיג: אָט די שוואַרצע סטעזשקע, וועלכע עס האָבען
לעבעדיגע מענשען בייטאָג אויסגעטרעטען, האָט אויף מיר אַ שלעכטען,
טרויעריגען איינדריק געמאַכט און איך האָב מיר עפּעס ווי בעסער
דערפיהלט, ווען איך בין אַראָב פון איהר און זיך געלאָזט גערן אויפ'ן
שניי, וועלכער האָט פויל געקרעכצט אונטער מיינע פיס. אָבגעהענדיג

א שטיק וועג, האָב איך אין דער שטילער רוהיגער שוואַרצער נאַכט עפּעס אומרוהיגעס דערפיהלט. דאָס האַרץ האָט עפּעס אַזוי שטיל, ווי ס'וואָלט מורא געהאַט פאַר מיר, אָנגעהויבען צו קלאַפּען און אַזוי געהענדיג איז מיר אַנטקעגען פון אַ קליין געסעלע עפּעס אַ לאַנגס און אַ שמאָלס אַרויסגעלאָפען. שטיל איז עס אַרויסגעלאָפען, ווי אַ שטיקעל נאַכט וואָלט זיך פון דאָרטען אָבגעריסען און ערגעץ צוריק פערשוואונדען געוואָרען.

איך האָב מיך אָנגעשטויסען, אַז דאָס דאַרף זיין אַ הונט און דאָך האָט עס מיר נישט גרינגער געמאַכט די שרעק, ווייל איך וואָלט בעסער געוואָלט דעם הונט הערען בילען. דאָס, וואָס ער איז אַזוי שטיל אַרויסגעלאָפען און אַזוי שטיל פערשוואונדען געוואָרען, האָט אויף מיר אַנ'אימה אָנגעוואָרפען. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט שטייף אין די צייהן אַ גרויסען שוואַרצען סוד פון געסעל אַרויסגעטראָגען און איז מיט איהם נעלם געוואָרען. אין אַ פּאָר מינוט אַרום ערשט האָב איך אַ טרויעריג בילען דערהערט, אַזאַ מין טרויעריגעס, — מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די שוואַרצע שטילע נאַכט האָט זיך פּלוצים מיט אַמאָל צעוויינט, צעוואָיעט אויף אַ הינטיש קול. אַ קורצער ווידער-קול האָט זיך וויט געלאָזט הערען און איז באַלד שטיל געוואָרען. דאָס איז אָבער געווען אַ שרעקליכע שטילקייט; איך האָב געפיהלט, אַז אָט באַלד וועט זיך עס מוזען איבערחזר'ן; איך האָב קיין אַנדער זאַך נישט געקענט ערוואַרטען, אויסער דעם געשרעה, וואָס איך האָב נאָר וואָס געהערט און אפשר נאָך אַ גרעסערען, און ווירקליך: אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָב איך דאָס זעלבע בילען נאָך אַמאָל דערהערט און באַלד האָט זיך פון ערגעץ אָבגערופען אַ צווייטער הונט, אַ דריטער און אַ פיערטער — אַלע מיט ביטערע, קלאָגענדיגע קולות, און פּלוצים אין מיט'ן דערינען אַ מעכטיגער קרעה פון אַ האָן:

קאַקע-רי-קע-רו-או-או!!!

איהם האָט באַלד נאָך איינער געענטפערט און אַ צווייטער און אַ דריטער, און צייט עטליכע מינוט, איז דאָס שוואַרצע שטילע איינגעשלאָפענע שטעדטיל פון אַלע זייטען אַרומגעחאַפּט געוואָרען מיט קרעהען פון העגער און מיט בילען פון הינט.

איך בין ווי אַ פערגליווערטער שטעהן געבליבען און שטייף אויף אַ צו-להכעים אין אַלע זייטען זיך איינגעקוקט. איך האָב עפּעס געוואָלט זעהן... נאָר געזעהן האָב איך גאָרנישט. דערפאַר האָב איך דער-

פיהלט . . . אַ געוויין אין די אויערן. פערשטעהסט? ווי אימיצער וואָלט בײַ מיר אין אויער געשטאָרבען און אימיצער בעווײנט איהם דאָרט . . . אַ שטיל, שטיל געוויין . . .

אָבשטעהענדיג אַ פּאָר מינוט, האָב איך מיר ווייטער געלאָזט געהן און אבגעהענדיג אַ פּאָר טריט האָט מיר ווי אימיצער אַ זאָג געטאָן אין אויער אַריין: אַ מת איז דאָ אין שטעדטיל, און אין דער זעלבער סעקונדע האָב איך טריט דערהערט — שווערע, האַסטיגע טריט. מיר האָט דאָך בעדאַרפט פרעהליך ווערן, נאָר פערקערט: מיר איז נאָך אומעטיגער געוואָרען. די טריט זענען געוואָרען אַלץ דייטליכער און דייטליכער און ענדליך איז מיר ווי פון דער נאַכט אַרויס אַ פיגור אַרויסגעשוואומען, אַ גרויסע, שוואַרצע פיגור . . .

טרעף: ווער דאָס איז געווען? . . .

שמואל דוד דער קברות=יוד . . .

איך האָב גלייך געוואָלט צוגעהן צו איהם און פרעגען, ווער איז געשטאָרבען, נאָר עפּעס האָט מיך אָבגעהאַלטען: איך האָב מורא געהאַט פאַר דעם לעבעדיג-טויטען מענשען. דאָס האַרץ האָט מיר נאָך שטאַרקער ווי פריהער אָנגעהויבען קלאַפּען און איך בין דאָך נעגאַנגען. אין אַ פּאָר מינוט צייט האָב איך נאָך אַלץ זיינע טריט גע-הערט, האָטש איהם האָב איך שוין נישט געזעהן.

מיר איז נאָך אַ קליין שטיקעל וועג געבליבען אַ היים, נאָר נאָ-הענט נעבען אונזער שטוב האָב איך אַ געוויין דערהערט, אַ שטיל פער=דומפּען, דערשטיקט געוויין, קוים טאַקי וואָס איך האָב עס געהערט; אָבער איך האָב עס גוט געהערט. אין יעדען אבר אַריין איז מיר דאָס געוויין אַריינגעדרונגען און האָטש איך בין שוין געווען פעסט, אז ערגעץ בעווײנט מען שוין אַ מת, האָב איך דאָך ווי עפּעס אָנגעהוי=בען צווייפלען; איך האָב נאָך עפּעס ערגערס פון דעם געפיהלט: מיר האָט זיך געדאַכט, אז דאָס איז נישט קיין מענשליך געוויין, נאָר גלאַט עפּעס וויינט עטוואָס גרוזאַמעס, עטוואָס אַזעלכעס, וואָס דער פאַנטאַז=יע איז שווער זיך פאָרצושטעלען . . .

ווען איך בין צוגעקומען צו דער שטוב, פון וואַנען דאָס געוויין האָט זיך געלאָזט הערען, בין אין איך געגען מיין ווילען שטעהן גע-בליבען אַנטקעגען פענסטער און האָב אַריינגעקוקט. איך האָב זיך נישט אָבגענאַרט: אויף דער פּאָדלאָגע איז אַ גרויסער מת מיט שוואַרצען געלעגען איבערגעדעקט, צוקאָפּען׳ס האָבען פיער ליכט געברענט און

אויף דער גאַנצער שטוב, וואו עס האָט קיין אַנדער פייער נישט גע־ברענט, האָט זיך אַ שוואַרצע ליכטיגקייט צוגאָסען. און אין דער זעל־בער צייט, וואָס איך בין געשטאַנען און אין פענסטער געקוקט, האָב איך דערפיהלט, ווי הינטער מיין פלייצע איז עפּעס צוגעלאָפען און איז שטעהן געבליבען. איך האָב זיך אומגעקוקט: פונקט אַנטקעגען פענ־סטער, אויף דער שוואַכער שטיק ליכטיגקייט, וואָס האָט זיך פון איהם אויף דער ערד אָבגעשלאָגען, איז אַ גרויסער שוואַרצער דאַרער הונט געשטאַנען און מיט גרויסע פייכטע שוואַרצע אויגען, אין וועלכע עס האָט זיך די גאַנצע טרויעריגע נאַכט אָבגעשפּיגעלט, האָט ער גלייך אין פענסטער אריינגעקוקט מיט אָנגעשפּיצטע אויער'ן, וועלכע האָבען פון צייט צו צייט עפּעס אַזוי ווי אַ ציטער געטאָן. און אַט האָט ער די מאָרדע פעררימען און האָט זיך צוביללט אויף אַ שרעקליך טרויע־ריג קול און איז פערשוואונדען געוואָרען...

— דו ביזט עפּעס נישט מיט אַלעמען — האָב איך כמעט ווי אויסגעשריגען צו מיין חבר, דערפיהלענדיג, ווי עס געהט מיר איבער אַ גרויל איבער'ן לייב — דו מוזט עפּעס זיין פסיחיש נישט מיט אַלעמען.

— מעגליך, זעהר מעגליך — האָט ער מיר גלייך געענטפערט, נאָר מיר דאַכט, אַז עס איז גוט שפּעט און אויב דו ווילסט זיך מטריח זיין, טאָ פיהר מיך צו אַ היים...

איך האָב איהם צוגעפיהרט צו דער שטוב און שטיל שווייגענ־דיג האָט ער מיר אַ האַנד געגעבען און איז פערשלונגען געוואָרען אין אַ גערילטען פינסטערען פעדער־הויז.

איך געדענק, מיט וואָס פאַר אַ טרויעריג האַרץ איך בין דעמאָלט אַהיים געגאַנגען און וואָס פאַר אַ אומרוהיגע נאַכט איך האָב געהאַט: שוואַרצע חלומות האָבען מיך נישט אויפגעהערט צו מאַטערן.

בײנאכט.

בײַ־נאַכט.

אַ בילד.

(ערינערונגען פון אַ געוועזענעם אַרבײַטער).

דער שטאָדט־זייגער האָט איינס געשלאָגען. אַ פּאָר מינוט האָט דער קלאַפּ געברומט אין די אויערען, ריכטיג ווי גרויסע ווילדע חיות וואָלטען אין דער לופט אַרומגעשוועבט. די ווילדע גראָבע קולות זענען אין מיינע אויערען, ווי שטיקער בלײַ געפאַלען און דאָס האָט געמאַכט מיין קאָפּ נאָך שווערער.

און די נאַכט־שטילקייט, וועלכע איז פול מיט סודות אָנגעזאַפּט, וואַרפט אויף מיר אַזאַ אימה! דאַכט זיך, אַז אין דער שטילקייט, שוועבט עפּעס נישט זעהענדיגעס אַרום. שטילע, טרויעריגע סודות ליעגען דאָרטען ערגעץ אין די ווינקלען אונטער דער סטעליע בע־האַלטען. און אָט באַלד וועט אימיצער, שטיל ווי די נאַכט, צו מיין אויער צוגעהן און וועט מיר איינעם פון די סודות איבערגעבען.

מיר איז ווי לייכטער געוואָרען, וואָס דאָרטען ערגיץ, פון וואַנען איך האָב דעם אָבקלאַנג דערהערט, האָב איך אַ לעבעדיגען מענשען דערפיהלט; איך האָב איהם געפיהלט גאַר נאָהענט נעבען זיך. דער שלאָף איז אויף אַ קליין ביסעל פון מיר ווי אָבגעשפּרונגען און די אויגען מיינע, וועלכע האָבען האַלב־אָפען געקוקט אָהן שום זין אין דער אַרבײַט, האָבען זיך מיט אַ מאָל ברייט געעפענט. איך האָב אַרום זיך אַ בליק געוואָרפען, פּונקט ווי איך וואָלט עפּיס־וואָס וועלען דערזעהן. נאָר אַ חוץ דאָס געוועהנליכע, האָב איך גאָרנישט בעמערקט.

די קלעצלעך מיט די ווייסע פּנים׳לעך, וועלכע זענען געווען אויסגע־לעגט בײַ צוויי ווענט איינס אַנטקעגען דאָס אַנדערע, דערגרייכענדיג כמעט ביז צו דער סטעליע, זענען זיך געלעגען און געדרעמעלט. איין קלעצעלע, ווי ס׳ווייזט־אויס, חלום׳ט זיך עפּעס; עס הויבט־אָן זיך צו קויקלען, שפּאַנט־איבער אַריבער אַלע קלעצלעך, פּאַלט־אַראָב, בלײַבט ליגען צווישען די שפּענדלעך און מאַכט אַ שוויג. די שוואַרצע פּליטע, ווי אַ שטיק נאַכט, איז זיך שטום געזעסען דאָרטען אין ווינקעל, און אויף איהר זענען געשלאָפען טעליכע שוואַרצע איבער־געקעהרטע טעפּלעך; איין טעפּעל איז געשטאַנען נישט גאָר פול מיט וואַסער און פון איהם האָבען אַרויסגעקוקט טעליכע לעפעל, טעליכע גאָפּלען און אַ מעסער, איבערגעקעהרט מיט דער שוואַרצער הענטעל אַרויף. אַלץ שלאָפט. עס שלאָפט נאָר נישט דאָס וואַסער אין קראַן; אָפט הער איך, ווי עס פאַלען דאָרט די טראָפּענס איינציגווייז אין אָבגים, וועלכער איז פערלענגט און איבער העלפט פול מיט וואַסער. פּ־ר־ר־ר... קלינגט־אָב יעדער טראָפּען, עפּיס ווי מען וואָלט מיט אַ פינגער ערגיץ אַ סטרונע אָנגעריהרט. מיר איז שוין נודנע גע־וואָרען אויפ׳ן האַרצען, הערענדיג די איין־טאָניגע מוזיק. איך האָב שוין עטליכע מאָל געפּרובט שטאַרקער פערדרעהען דעם קראַן — עס העלפט נישט.

איך האָב ענדליך אַליין מיר אונטערגעבענדיג חשק, זיך גע־נומען צו דער אַרבייט, פונאַנדערגעדרעהט דעם ווערסטאַק אַזוי שטאַרק, דאָס די גאַנצע קיך האָט אָנגעהויבען צו הודיען. איך האָב זיך אַליין געפּרובט איינרעדען, אַז מיר גלוסט־זיך גאָר נישט שלאָפען, און אין די מינוטען האָט־זיך טאַקי דער שלאָף פון מיר אָבגעטאָן. אָבער אין אַ ווײַלע אַרום האָב איך דערפיהלט, ווי די פיס ווערן בײַ מיר שוואַכער און דער ווערסטאַק האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו דרעהען אַלץ פּאַמעליכער. איך האָב דערפיהלט, ווי דער שלאָף גנב׳עט־זיך ביסלעכווייז אַרײַן צו מיר; אָט הויבען־זיך־אָן בײַ מיר צונויפקלעפּען די אויגען, דער קאָפּ ווערט אַלץ שווערער און ציהט־זיך־אַראָב צו דער ברוסט. איך פּרוב נאָכגעבען, פערמאַך די אויגען און פיהל, ווי עפּעס אַ חיות צוגיסט־זיך מיר אין מײַן גאַנצען קערפּער... באַלד אָבער, דערמאָהנענדיג־זיך אָן דער אַרבייט, גיב איך אַ ריס־אויף די אויגען און דערבײַ פיהל איך, ווי עפּיס ווערט בײַ מיר אָב־געריסען אין האַרצען. איך דערשרעק זיך — כ׳ווייס נישט פאַר וואָס.

נאָר אַט גיב איך מיך אינגאַנצען אַ טרייסעל און נעהם זיך דאָך ווידער צו דער אַרבייט, איך אַרבייט, איך פיהל, ווי איך אַרבייט! איך פיהל אפילו, ווי איך אָטעם, איך הער זיך צו צום זשומען פון דער טאָקעריי; עפּיס קומט מיר דאָס יעצט אוים משונה, אַנדערש ווי בּיי טאָג . . . איך ווייס נישט מיט וואָס, אָבער — אַנדערש. איך אַליין בּין עפּיס אויך אַנדערש; דאָס פּנים, דאַכט זיך מיר, איז בּיי מיר נישט דאָסזעלבּע, האָט גאָר אַנ'אַנדער אויסזעהן . . .

און פּלוצלונג פאַלט=אָן אויף מיר אַנ'אימה; דאָס האַרץ ווערט מיט אַ מאָל ווי אָבּגעשטאָרבּען, און בּאַלד הויבּט עס אָן ווידער שטאַרק צו קלאַפּען. איך הויבּ=אָן מורא=האָבּען פאַר דער אַרומיגער שטילקייט; מיר דאַכט זיך, אַז אין דער שטילקייט ליעגט עטוואָס געהיימעס, שרעקליכעס . . . איך דערפיהל זיך ווי צונויפגעדריקט . . . איך האָבּ מורא אַ קעהר-געבּען דעם קאָפּ, — מיר דאַכט-זיך, דאָס איך וועל הינטער זיך עמיצען דערזעהן . . .

וועלענדיג זיך בּערוהיגען, הויבּ איך אָן צו קלערען וועגען טאָג, וועלכער, דאַכט=זיך מיר, איז וייט=ווייט פון מיר, אָבּער וועט דאָך קומען. בּיי טאָג וועל איך שלאָפען, איך וועל מיר זיך אויסציהען און — שלאָפען . . . אַך, שלאָפען! ווי גוט דאָס איז . . . דאָס וואָרט אַליין! ס'אַר אַ גוט וואָרט דאָס איז, אַזאַ ווייכעס. שלאָפען, שלאָפען, שלאָפען! . . . בּיז טאָג איז נאָך אָבּער אַזוי ווייט, — אַנ'אייבּיגקייט! די נאַכט שלעפּט-זיך אַזוי לאַנגזאַם, אַזוי לאַנגזאַם; מיר דאַכט-זיך, איך אַרבּייט שוין יאָהרען=לאַנג און וועל נאָך אַרבּייטען און אַרבּייטען...

אַך, שלאָפען! שלאָפען! — מען ליעגט-זיך אויסגעצויגען און מען ווייס פון גאָרנישט. און אַ מאָל חלומ'ט זיך נאָך אַ גוטער חלום; אָט דאַכט-זיך, שווים איך מיר אין אַ גרויסען-גרויסען ים; גרויסע בּרויזענדע ריעזענ=כוואַליעס טראָגען-זיך, ווי יאָגענדיג איינע די אַנדערע — און איך שווים זיך מיר אַנטקעגען, געשליידערט אַרויף און אַראָבּ, אַראָבּ און אַרויף. אָדער אָט, דאַכט=זיך מיר, אַז איך פליה, פליה פון איין דאַך אויפ'ן צווייטען, פון איין בּוים אויפ'ן אַנדערען, פריי ווי אַ פויגעל . . . אַך, ווי זים דער שלאָף איז! איינס נאָר האָבּ איך מורא — מיר זאָל זיך נישט חלומ'ען, דאָס איך שטעה שפּעט בּיינאַכט איינער אַליין בּיים ווערסטאַק און אַרבּייט . . . מלאכי-חבלה זאָלען=זיך מיר בּעסער חלומ'ען, שדים, רוחות, — אַבּי ניש־ דאָס . . .

שטעהן שפּעט אין דער נאַכט איינער אַליין ביים ווערסטאַק און אַרבּייטען! איז דען פאַרהאַן ערגערס פון דעם? וואָס טראַכט מען דאַן נישט איבּער, וואָס קומט דעמאָלט נישט אַרויף אויף די געדאַנקען! אין קיין צעהן יאָהר וועט אַ מענש נישט איבּערטראַכטען דאָס, וואָס איך האָבּ איבּערגעטראַכט אין דער נאַכט... געדאַנקען, וועלכע וואָלטען ביי טאָג קיינמאָל מיר אין קאָפּ נישט אַריינגעפאַלען. דאָס זענען טאַקי נאָר נאַכט-געדאַנקען, וואָס ווערען געבּוירען אין דער גרויזאַמער שטילקייט, וועלכע קאָן מאַכען דעם גרעסטען העלד פאַר אַ פּחדן. די שרעקליכע נאַכט! אָט האָבּ איך דערזעהן מיין געשטאָרבּענעם פאָטער... מיין געשטאָרבּענע מוטער... אָט שוועבּען דורך נאָך בּילדער פון געשטאָרבּענע, בּעקאַנטע און נישט-בּעקאַנטע — און משונה-ווילדע געדאַנקען, נאַרישע, קלוגע האָבּען-זיך צוזאַמענגעמישט, צונויפגעפּלאָנטערט איינס מיט'ן אַנדערן... דער מוח איז מטושטש, אין האַרצען נאָגט עפּעס, נאָגט טיעף-טיעף... אַלץ ווערט אַזוי איבּריג-נמאָס, און עס ווילט-זיך אַוועקוואַרפען די אַרבּייט, עס אַרט שוין נישט, וואָס מאָרגען וועט נישט זיין וואָס צו עסען, — אַ דאַגה, זאָל נישט זיין; עס גלוסט-זיך שוין גאָר מעהר נישט לעבּען... און דאָ קומען-אָן, ווי פון ערגיץ אַרויסגעריסען-זיך, נייע מחנות געדאַנקען, אין מוח הויבּט-זיך-אָן אַ מהומה, אַ ראַנגלעניש: „אַרבּייטען... לעבּען... פּע, חלשות — צוליעבּ וואָס?... שטאַרבּען... זעלבּסט-מאָרד"... און דערפון ווערט אויפ'ן האַרצען עפּעס אַזוי גרינג, אַזוי מחיה'דיג, דאָס עס פערגלוסט-זיך אַזש — לעבּען!... אָט הויבּט זיך שוין אָן צו טראַכטען וועגען אַ שענעם קאָסטיום... וועגען אַ פּאָר נייע שיך... דאָס האַרץ הויבּט אַזש אָן אין מיר אונטערצושפּרינגען — און איך פערגעס שוין גאָר אין גאַנצען, וואו איך געפין-זיך. מיט אַ מאָל אָבּער דערהער איך אַ כראָפּען פון צווייטען צימער... איך ווער דערשראָקען, האַסטיג פערשווינדען אַלע פריהערדיגע געדאַנקען, איך פערגעס אַפילו, פון וואָס איך האָבּ געטראַכט, און איך דערזעה — די אַרבּייט... איך האָבּ ערשט דריי סטאַן פיסלעך פערטיג געמאַכט! איך ווער בּייז אויף זיך, גיבּ אַ דריק מיט'ן פוס די טרעט, צויאָג-זיך מיט'ן ווערסטאַק און דיים, און ריים מיט'ן אייזען דעם שטיק האָלץ, וועלכער דרעהט זיך אַזוי שנעל, דאָס מען קען גאָר נישט דערקענען, אַז דאָס איז האָלץ, — עס בּעקומט עפּעס אַ משונה'דיגען, אונבּעשטימטען קאָליר...

איך שטעה, אינגאַנצען בּעוועגט, און אַרבּייט — טשיק-טשיק

טשיק-טשיק, איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע. איך אַרבייט מיט אַלע איברים: מיט די הענד, מיט די פיס און אַפילו מיט'ן קאָפּ. אַט איז שוין פאַרטיג אַ פּיסעל, אַט אַ צווייטע, איך לאָז זיך און נעהם אַ דרוטען צו דער אַרבייט מיט דערזועלבער גילקייט... נאָר — סטאָפּ! עס פערשלאָגט מיר דעם אָטעם, פון פנים קאַפּען אַראָב גרויסע טראָפּענס שווייס, איך בין אינגאַנצען פערשוויצט, אַזש דאָס העמד צוגעקלעפּט צום לייב; און האַלז איז טרוקען, אין מויל ביטער און עס ווערט מיר עפּעס ווידער נודנע, אומעטיג אויפ'ן האַר-צען... איך בלייב שטעהן ביים ווערסטאַק, אָנגעשפּאַרט אָן דער לייסט, און פערקוק-זיך אויפ'ן לעמפּעל, וואָס הענגט מיר אַנטקעגען אויף דער וואַנט. קוקענדיג אַזוי אויפ'ן פייער, הויבען-זיך מיר אָן די ברעמען אַראָבצולאָזען... איך גיב-נאָך... די אויגען פערמאַכען-זיך מיר... איך שטעה אַזוי און דרעמעל אַ פּאָאַר מינוט... איך פיהל, דאָס איך דרעמעל, איך טראַכט, דאָס איך דרעמעל... איך וויל, דאַכט-זיך, עפענען די אויגען — און וויל דאָך נישט... אַרום און אַרום איז אַזוי שטיל, אַזוי שרעקליך שטיל... איך האָב מורא אַ ריהר צו געבען-זיך. איך הער ווי איך אָטעם, ווי דאָס הארץ קלאַפּט... איך פיהל ווי די איברים טהון מיר וועה... אַט וויל איך זיך שוין אַ ריהר-טאָן — איך טו עס אָבער נישט... איך קאָן נישט!... ענדליך הויבט מיר אָן שרעקליך ציטערן דאָס האַרץ, — מיר דאַכט-זיך, דאָס איך שטעה שוין אַזוי לאַנג, לאַנג... איך האָב נאָך גאָר קיין אַרבייט נישט געמאַכט — און שטעה דאָך ווייטער... איך פיהל, ווי דאָס האַלז און נאַקען האָט מיר אָנגעהויבען צו ברענען, מיר ווילט-זיך שוין אויפהויבען דעם קאָפּ — און איך הויב איהם דאָך נישט אויף, עפּעס ווי איך וואָלט מיט עמיצען צו להכעיס געפיהרט; און וואָס מעהר איך האָב געטראַכט זיך נעהמען צו דער אַרבייט, אַלץ שטאַרקער האָט דאָס מיך אָבגעהאַלטען פון אַ ריהר צו געבען-זיך. ראַנגלענדיג-זיך אַזוי, האָב איך שוין געוועסט אינגאַנצען אָנגעוואָרען דעם אַפּעטיט צום שלאָף — און דאָך האָב איך די אויגען נישט אויפגעעפענט; מיך האָט פּעראינטערעסירט די מלחמה צווישען די צוויי כחות, וועלכע האָבען אין מיר געקעמפּפט איינער מיט'ן צוויי-טען, און איך בין ווי אַ דריטער געשטאַנען און זיך צוגעהערט. איך דאָב, דאַכט-זיך, אַפילו אָנגעהויבען צו שמייכלען...

פלוצלינג האָב איך זיך אויפגעכאַפּט, ווידער זיך גענומען צו דער אַרבייט, נאָר שוין נישט מיט דער פריהערדיגער ענערגיע. דעם וואָר-

סטאַק האָב איך קוים פונאַנדערגעדרעהט, און ווי איך האָב נאָר אָנ־געהויבען צו אַרבייטען, האָט־זיך מיר ווידער אָנגעהויבען שלעפּערן מיט אַזאַ קראַפט, געגען וועלכער איך בין שוין גאָרנישט אימשטאַנד געווען בייצושטעהן. די כחות, האָב איך געפיהלט, לאָזען־זיך מיר אויס, די פּיס מיט די הענד זענען מיר ווי אָבגענומען געוואָרען. איך האָב אַ קוק־געטאָן צום פענסטער, פיליילט טאָגט שוין, — נאָר אַנשטאָט דער העלער ליכטיגקייט פון טאָג האָב איך דערזעהן אַ בלאַסע לבנה, וועלכע האָט מיר אַריינגעקוקט אין פענסטער אַריין גלייכגילטיג, קאַלט. פון די קאַלטע, טויט־בלייכע שטראַהלען האָב איך מיך נאָך ערגער דערפיהלט — און האָב מיט פערדראָס אָבגעקעהרט דעם קאָפּ פון פענסטער. איך האָב נישט געוואָלט אָנזעהן די לבנה, איך האָב זי שרעקליך פיינט געקראָגען אין דיזע מינוטען... אינסטינקטיוו האָב איך אַ דרעה־געגעבען דעם ווערסטאַק און געוואָלט זיך נעהמען פאַר דער אַרבייט, נאָר עפּעס האָט מיך אָבגעהאַלטען. אַ קליין ווילע בין איך געשטאַנען אַזוי פערטראַכטערהייד מיט'ן ווערקצייג אין דער האַנד.

באַ־אָ־אום!.. באַ־אָ־אום!.. צוויי דער זייגער! איך בין פערציטערט, פערשטיינערט געוואָרען, — איך האָב מיר בשום אופן נישט געקאָנט פאָרשטעלען, דאָס איצט זאָל דער זייגער זיין נישט מעהר ווי צוויי; פון ווען־אָן עס האָט איינס געשלאָגען!

אַ בייזקייט האָט מיך דורכגענומען, אַ בייזקייט מיט אַ וועהטאָג צוזאַמען. איך האָב שוין גאָר אינגאַנצען פערלוירען די האָפנונג פון טאָג; איך האָב פעסט געגלויבט, דאָס עס וועט שוין קיינמאָל טאָג נישט ווערען, און איך וועל אַזוי כסדר אַרבייטען... כסדר!.. תמיד וועט נאַכט זיין — און איך וועל תמיד אַרבייטען.

איך האָב געפיהלט, אַז איך קאָן שוין איצט מעהר נישט אַר־בייטען, — אַלע איברים זענען מיר ווי אָבגעשטאַרבען. די געדאַנקען האָבען אין מיר ווי משוגע'נערוויז אָנגעהויבען צו שפּרינגען. איך בין אַזוי בייז געוואָרען אויף דער נאַכט, דאָס ווען עס זאָל מעגליך זיין, וואָלט איך פון איהר שטיקער געריסען, איך וואָלט זי מיט די צייהן געביסען...

מיט אַ מאָל פאַלט מיר איין אַ געדאַנק, איך זאָל אַרויסגעהן אַ ווילע אין הויף, — דאָרטען וועל איך מיר אַ ביסעל אויסלופטערן, און מיר וועט פיליכט גרינגער ווערען.

דער הויף איז געווען אַ גרויסער און איבער דער גאַנצער לייגג

זענען פוןביידע זייטען שורות-וויז געלעגען מענער, ווייבער און קינדער, גרויסע און קליינע. אלע האבען זיי געשמאק געשלאפען און די פנים'ער זייערע זענען געווען בלאס באלויכטען פון דער לבנה, וועלכע איז אין הימעל פונקט איבער'ן מיטען הויף געשטאנען און זיי אומעטיג בעטראכט. שיטערליך, ווייט אבגעטראטען איינער פון דעם אנדערען, האבען די שטערען זיך געפינקעלט אין דער בלויען הימעל, וועלכער איז געווען רוהיג, קאלט. מען האט געזעהן, אז דאס איז עפעס א טויטע זאך, א שטיק בעשעפעניש, וועלכע ווייסט נישט, פערשטעהט נישט, צי דארף עס זיך פרעהען מיט דער לבנה און די שטערן, צי זיין אומעטיג, פונקט ווי דאס צוויי-גארענדיגע הויז, וואס איז זיך גאנץ גלייכגילטיג געשטאנען און געקוקט אויף די מענשען, וועלכע ליגען דא און בעשיצען-זיך אין זיין גרויסען בויך. דער גרין-געפארבטער דאך פונ'ם הויז האט געגלאנצט פון טוי, ווי א שטילע פער'כשופ'טע קאליושע. ארום און ארום איז שטיל. נאר אט האט-זיך אויפ'ן דאך פלוצלינג פון ערגיץ בעוויזען א קאץ, וועלכע איז זיך געגאנגען טריט-ביי-טריט, פאמעליך צושאקלענדיג מיט'ן קעפעל און אויפדרעהענדיג דעם עק ארויפצו. זי שטעלט-זיך-אב, קוקט א מינט אהן א שום זין און לאזט-זיך ווייטער געהן. אנטקעגען קומט איהר אן נאך א קאץ,ביידע שטעלען זיך אב, בעטראכטען איינע די צווייטע. באלד לאזט-זיך הערען פון זיי א יאמערייי, אין אנהויב גאר שטיל, איינגעהאלטען, נאר וואס ווייטער, אלץ שטארקער און שטארקער, ביז עס ווערט צווישען זיי א ווילדע רייסעניש מיט משונה'דיגע, גוואלדיגע יללות. א צוויי — דריי מענשען כאפען זיך אויף פון שלאף, קוקען זיך ארום דערשראקען, ווילד, הערען זיך איין א ווייל'ע, און ווארטשענדיג עפעס אונטער דער נאז, ווערען זיי ווידער אנטשלאפען...

איך בין געשטאנען ווי א צוגעשמידטער אין שווערע, שטילע געדאנקען און געקוקט אהן שום זין, קאלט בעטראכט די בלאסע פנים'ער, וועלכע האבען גלייך מיט די פערמאכטע אויגען אין דער לבנה אריין געקוקט. מיר האט עפעס אינעווייניג טיעף אנגעהויבען דריקען.

עפעס א מין בענקשאפט האט מיך אינגאנצען ארומגענומען. דאס הארץ האט שטיל און אומעטיג ערגיץ געצויגען... איך האב געוואלט צוריק ארויפגעהן זיך זעצען צו דער ארבייט, נאר איך האב מיך נישט געקענט ריהרען, ריכטיג ווי א פאראליזירטער. איך האב גע-

פיהלט, ווי עס ציהט מיך אַראָב, און יעדער אבר ווערט שווער, ריל-
טיג, ווי אימיצער וואָלט מיר אין זיי בלײַ געגאָסען...

— — — — — — — — — — —

— דאָס האָסטו אַזוי די אַרבייט געענדיגט, דו פוילער הונד
דו! — הער איך דעם בעל-הבית קול.

און עפּענענדיג די אויגען האָב איך פאַר זיך דעם בעל-הבית
מיט׳ן טאָג בעגעגענט...

אריינגעצויגען אין שבת.

אַרײַנגעצויגען אין שַׁבָּת.

נאָך דאָנערשטאָג בײַ נאַכֿט האָבען מיר, די מאַמע, די עלטערע פיערצעהן-יעהריגע שוועסטער מײַנע און איך, געוואוסט, אַז דער עלטערער זיבעצעהן-יעהריגער ברודער וועט שטאַרבען.

דערקאָנט האָבען מיר עס נישט אַן קראַנקען, נאָר אַן מײַן פֿאָטער, וועלכער איז פּלוצים טרויעריג געוואָרען און כּמעט ווי געצוואונגען אונז, מיר זאָלען זיך לייגען שלאָפֿען. ער אַליין האָט כּסדר געוואַכֿט און וועגען שלאָפֿען געהן אַפֿילו נישט געקלערט. ער האָט אַוועקגעשטעלט אַ בענקעל נישט ווייט פֿון קראַנקענ׳ס בעט און איז געזעסען מיט אַ שטיל, טרויעריג שווייגען, מיט פֿערלייגטע הענד אויף דער ברוסט.

דער קראַנקער ברודער איז געלעגען מיט׳ן פּנים אַרויף, מיט אַ האַלב אָפֿענעם מויל, מיט לייכֿט צוגעמאַכֿטע אויגען, אַזוי אַז מ׳האָט נישט געקענט דערקאָנען, צי ער שלאָפֿט, צו ער ליגט אַזוי אַ פֿערטראָגענער. ער האָט שטיל, פּאַמעליך און, דאַכֿט זיך, זעהר לייכֿט געאָטעמט—אַזוי לייכֿט, אַז עס איז שווער געווען צו בעמערקען, ווי די קאָלדרע הויבט זיך אויף זײַן ברוסט.

און דאָך, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס אַלע האָבען געוואוסט, אַז עס דערנעהענטערן זיך די לעצטע מינוטען זײַנע, האָט קיינער נישט געוויינט. בעזונדער האָט מיר געוואונדערט אויף דער מאַמען, ווייל ביז אַהער, די גאַנצע צוויי וואָכֿען, וואָס ער איז געלעגען קראַנק,

האָבען זיך איהרע אויגען נישט אויסגעטרינקענט; נאָר דאָס איצטיגע שטיל שווייגען איז נאָך געווען ערגער פונ'ם וויינען. אזא פּלוצלינגריג אנטשווייגען ווערען האָב איך שוין אַ פּאָר מאָל בעמערקט בײַ מאַמעס, ווען עס קומען אָן די לעצטע מינוט'ען פון זייערע ליעבע קינדער...

שלאָפען האָט זיך, געוועהנליך, קײנער נישט געלייגט, נאָר איך בין פון צײַט צו צײַט אַ נידערגעפּאלען אויפ'ן נישט געבעטעט בעט מיט'ן אָנטאָן, און בין געשלאָפען עפּעס אַ מין שלאָף, אין וועלכען איך האָב געהערט יעדען שאָרך, און בײַ יעדען מאָל האָט זיך מיר גע'חלום'ט עפּעס אזעלכעס, וואָס איז געווען ענליך אויף דער ווירקליכקייט. די געדאַנקען האָבען צווישען זיך אַזוי ווי אַ מלחמה גע-פיהרט: איין געדאַנק האָט מיר געוואָלט איינרעדען, אַז איך שלאָף און אַנ'אנדערער, אַז איך שלאָף נישט, און הער דאָס אַלץ אויף דער וואָהר. דאָס האָט מיך אַזוי פערמאַטערט, אַז איך האָב מיך סוף כּל סוף געמוזט אויפכאַפּען. איך האָב מיר געריבען די אויגען און לאַנג געקלערט, וועלכער געדאַנק האָט געזאָגט אמת, און בין דאָך קיין טאָלק נישט דערגאַנגען. בײַ יעדעס מאָל אויפכאַפּען זיך האָבען זיך מײַנע אויגען און אויער'ן אָנגעשלאָגען אָן איין און דעם זעלבען: שטיל. די מאַמע זיצט אויף דער לאַנגער באַנק, וועלכע איז אפילו זומער געווען איינגעשניטען מיט אַ קאַנט אין הרובע, קוקט אויפ'ן לעמ-פּעל, וועלכעס איז ווײַט פון איהר, אין צווייטען עק צימער, גע-שטאַנען אויפ'ן טיש און שאָקעלט-צו פון צײַט צו צײַט מיט'ן קאָפּ, ווי זי וואָלט זיך מיט'ן לעמפּעל איבערגעשמועסט.

די שוועסטער האָט זעהר אָפט געביטען די ערטער: אַמאָל איז זי געזעסען נעבען דער מאַמען, אַמאָל אויפ'ן בעט, זיך אָנשפּארענדיג מיט אַנ'עלענבויגען אויף דער קאַטשעלקע, און אַמאָל האָט זי זיך גאָר פערזעצט אויבען-אָן בײַם טיש און געקוקט גלײַך אין גלעזעל פונ'ם לעמפּעל. הינטער איהר, אויף דער וואַנט, האָט זיך געזעהן אַ גרויסער שוואַרצער שאָטען, פון וועלכען דער קאָפּ האָט אזש אַ שטיק סופיט פערכאַפּט.

אין צווייטען צימער, וואו מײַן קראַנקער ברודער איז געלעגען, איז אויך געווען שטיל אַזוי ווי דאָ. דער טאַטע האָט זיך פון צײַט צו צײַט שטיל ווי אַ שאָטען בעוויזען אויף דער טהיר, האָט פריהער געוואָרפען אַ קוק אויפ'ן גרויסען אַלט-מאָדישען זייגער און נאָך דעם אויף אונז און איז ווידער נישט געוואָרען. איך האָב בעמערקט, אַז

ווען דער טאַטע האָט אַ קוק געגעבען אויפ'ן זיינער, האָט די מאַמע אויך אַ קוק געגעבען, און נאָך דער מאַמען די שוועסטער, און נאָך דער שוועסטער — איך. נאָך וואָס איך האָב געקוקט — ווייס איך נישט. אפשר האָט די שוועסטער אויך נישט געוואוסט. נאָר דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבען געוואוסט (אַזוי בין איך געווען איבערצייגט) און דער זייגער, וועלכער איז פונקט אַנטקעגען בעט אויף דער וואַנט געהאַנגען, האָט מיך אָנגעהויבען צו שרעקען. איך האָב מורא געקריגען פאַר די גרויסע שוואַרצע ציפּערעס און פאַר די צווייי גרויסע שפּיציג-מעשענע ווייזער'ס, וועלכע האָבען זיך גנב'יש גערוקט און געוויזען עפּעס שרעקליכעס — וואָס נאָר דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבען געוואוסט...

טין-טאַן-טין-טאַן, — האָט דער זייגער נישט אויפגעהערט צו קלינגען, און איך האָב דעמאָלט שרעקליך חשק געהאַט, איהם אָבצושטעלען, ווייל דאָס קלינגען, האָט זיך מיר געדאַכט, איז געוואָרען עפּעס אַ מין שפּראַך פון דער טויט-נאַכטיגער שטילקייט. און וואָס וויטער אין דער נאַכט אַריין, אַלץ שטאַרקער האט זיך דער טויט געפיהלט אין שטוב. נישט בעמערקענדיג, אויף שטיל שוואַרצע טריט, האָט ער זיך אַלץ נעהנטער און נעהנטער צו מיין ברודער גערוקט. אין דער לופט איז עפּעס אַ מין פער'עקשנ'טע שטיקענדע וואַרימקייט געשטאַנען, און אין דער וואַרימקייט האָט זיך אַ לייכטע קיהלקייט געשפּירט, ווי אימעצער וואָלט אומבעמערקט פון אַ וויטען אָרט אָנגעקומען און זי מיטגעבראַכט...

ווען איך האָב מיך דאָס לעצטע מאָל אויפגעוואַכט איז שוין גרויסער טאָג געווען. די זון האָט אין די פענסטער געשיינט — וויטער האָב איך אין שטוב קיין שום פערענדערונג נישט בעמערקט. אַלץ איז ווי ביי נאַכט געבליבען און נישט געפיהלט האָט זיך דער פריה-מאָרגען, ווייל דאָ איז, דאַכט זיך, גאָר קיין נאַכט נישט געווען, נאָר ניכער עפּעס אַ מין שוואַרצער, אומעטיגער פערשלאָפענער טאָג, וועלכער האָט פלוצים אַ גרויס בייז אויג געעפענט, און ער, דער טאָג אַליין, האָט זיך עפּעס ווי פאַר דער אויג דערשראָקען און איז פון שוואַרץ וויס געוואָרען.

אין אַ צעהן מינוט אַרום נאָך מיין אויפוואַכען, האָט זיך ווידער דער טאַטע בעוויזען. דאָס פּנים איז געווען בלאַס און די אויגען זענען, דאַכט זיך, קלענער געוואָרען פון אַ גאַנצע נאַכט נישט שלאָפען.

ער האָט ווידער אַ קוק געגעבען אויפ'ן זייגער און שטיל-טרויעריג אַרויסגעזאָגט:

— ער וועט שוין, דאַכט זיך, דערציהען ביז צוועלף.

איך האָב נאָך דעמאָלט אויף קיין זייגער זיך נישט געקאַנט, און מיר האָט זיך שרעקליך געוואָלט וויסען, וואָס'רע פּאַסיקעל ס'ווייזט צוועלף. און געוואָלט האָב איך עס וויסען דערפאַר, וואָס דער צוועלף, וועלכען איך האָב תּמיד אַזוי ליעב געהאַט, ווייל ער האָט אַ סך גע-קלונגען, איז מיר איצט שרעקליך געוואָרען. און ווידער האָב איך חשק געקומען אָבצושטעלען דעם זייגער, די ווייזער'ס זאָלען נישט צוקומען צו דעם שרעקליכען צוועלף.

אַז היינט איז פרייטאָג — האָב איך גאָר אינגאַנצען פערגעסען. נאָר ווען איך בין אַריינגעגאַנגען אין קיך אָבגיסען נעגעל-וואַסער, און האָב דערזעהען די אָבגעבאַקענע חלה אין מילטער איז מיר עפּעס לייכטער געוואָרען אויפ'ן האַרצען. דערפאַר איז מיר נאָך ערגער גע-וואָרען, ווי פריהער, ווען איך בין אַריינגעגאַנגען צוריק און שטוב, ווייל דאָ האָט זיך דער פרייטאָג גאָרנישט געשפּירט. עס איז אויך נישט געווען קיין פּראָסטער וואָכענדיגער טאָג, נאָר עהנליך אויף תשעה-באָב. עס האָט נאָר געפעהלט, מ'זאָל אַרומגעהן אין די זאָ-קען. אַ וועהטאָג האָט מיין האַרץ אַרומגעחאַפּט: פרייטאָג!... פרייטאָג זאָל זיין אַזוי אומעטיג!... צו וועט שוין די מאַמע גאָר קיין שבת נישט מאַכען?

מיט די געדאַנקען האָב איך גענומען דעם סדור און זיך אָוועק-געשטעלט דאַווענען. געדאַווענט האָב איך שטיל. איך האָב עפּעס מורא געהאַט הויך צו דאַווענען און טרערען האָבען מיר אין האַלז געשטיקט.

ענדליך האָבען די מאַמע און די שוועסטער נישט אויסגע-האַלטען דאָס שווייגען און האָבען אָנגעהויבען וויינען. און וואונדערליך: פון זייער וויינען איז מיר עפּעס גרינגער געוואָרען אויפ'ן האַרצען און ס'האָט מיר אַ שיין געטאָן אַ האָפנונג, אַז דער ברודער וועט נישט שטאַרבען...

מיין ברודער האָט דעם שרעקליכען צוועלף איבערגעלעבט און דער טאַטע האָט זיך ווידער בעוויזען אין דער טהיר, און נאָך טרוי-עריגער ווי דאָס ערשטע מאָל געזאָגט:

— ער וועט אַריינציהען אין שבת...

אין אַ שעה אַנדערט-האַלבען אַרום איז אַריינגעקומען דוד לייב

דער חברה-מאַן, אַן אַלטער גרייז מיט צווי שוואַרץ-לעבעדיג יונגע אויגען. ער איז צוגעגאַנגען צו מיין ברודער, זיך אָנגעבויגען מיט אַן'אויער, אַזוי אַז די שפּיצען פון זיין לאַנגער באָרד זענען אַריבער-געפאַלען און איינגאַנצען פערדעקט מיין ברודער'ס פערשפּיצטע בלאַ-סע נאָז. ער האָט זיך אַ מינוט צייט איינגעהערט און די אויגען זיינע האָבען, פערשאַרצט, געקוקט אין אַ זייט. און געווען איז עס אַזאַ מין קוקען, אַזוי ווי ער זעהט עפּעס דאָרטען אין דער זייט, וואוהין ער קוקט, עפּעס אַזעלכעס, וואָס קיינער, אַ חוץ אַ חברה-מאַן קען עס נישט זעהען...

ווען ער האָט זיך אויסגעגלייכט, האָט ער נאָך אַ ווײַלע אויפ-מערקזאַם געקוקט אויפ'ן ברודער'ס בלאַס געלבליך געזיכט, און האָט ענדליך געזאָגט דעם טאַטען, וועלכער איז געשטאַנען נעבען איהם:

— ער וועט אַריינציהען אין שבת.

אין דעם זעלבען מאָמענט האָט מיין ברודער געעפענט די אויגען און האָט זיי גלייך אַוועקגעשטעלט אויף דוד לייב'ן. דאָס איז געווען עפּעס אַ מין שאַרפער לאַנגער בליק — נאָר מענשען פאַר'ן טויט קענען אַזוי קוקען. איך האָב נישט געצווייפעלט, אַז ער האָט געהערט די לעצטע ווערטער. די ליפּען האָבען זיך ביי איהם אַ בע-וועג געטאָן און אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער אַ פרעג געגעבען דעם טאַטען אויף דוד לייב'ן:

— ווער איז עס?

— דאָס איז ר' אהרן דער שוחט! — האָט דער טאַטע מיט אַ ציטעריג קול זיך געחאַפּט צו ענטפערן, נישט וועלענדיג איהם זאָ-גען, אַז דאָס איז דוד לייב דער חברה'מאַן.

— לאָז ער אַרויסגעהן! — האָט מיין ברודער אַרויסגערעדט מיט די לעצטע כחות און האָט צוריק פערמאַכט די אויגען. אין אַ פּאָר מינוט אַרום, ווען דוד לייב איז שוין געווען אַוועקגעגאַנגען, האָט ער ווידער געעפענט די אויגען און געפרעגט:

— וואָס איז היינט?

— פרייטאָג. — האָט דער טאַטע מיט אַ צופריעדענער שטים געענטפערט. — פרייטאָג, ס'וועט באַלד זיין שבת...

די אויגען ביי מיין ברודער האָבען אַ צופריעדענעם גלאַנץ בעקומען, און נאָכדעם ווי ער האָט זיי געהאַלטען אַ מינוט צייט ברייט

צועפענט, קוקענדיג פערטראַכט אויף איין פּינטעל, האָט ער זיי ענדליך צוריק פערמאַכט.

מיין פאטער האָט פּלוצים אַנ'אַנדער אויסזעהן בעקומען.

אויפ'ן געזיכט האָט זיך עפּעס אַ מין שטייפער, טיעפער, טרויעריגער ערנסט צוגאָסען. ער האָט אַ ווײלע געקוקט אויף מיין ברודער, איז אויף שטילע טריט אַרויסגעגאַנגען פון צימער, דערנאָך איז ער כמעט ווי אַריינגעלאָפען אין קיך אַריין, און אין אַ מינוט אַרום איז ער אַריינגעקומען צוריק, האָט אָנגענומען דער מאַמען פאַר איין האַנד, דער שוועסטער פאַר דער צווייטער און שלעפענדיג זיי אַהין, פון וואַנען ער איז נאָר וואָס אַריינגעקומען, האָט ער שטרענג געזאָגט:

— מאַכט שבת!

מיין פאָטער איז געווען אַ פרומער יוד. צוועלף אַ זייגער האָט שוין געמוזט זיין פערדוקט טשאָלענט און די לייכטער זענען שוין געשטאַנען אויפ'ן טיש מיט אָנגעשמאָלצענע ליכט. איצט, האָטש עס איז שוין געווען אַרום צוויי אַ זייגער, איז נאָך אין ערגעץ קיין סימן פון שבת נישט געווען. די בעטען זענען געבליעבען ווי ביי נאַכט צעוואָרפענע, די פאַדלאָגע אפילו נישט געקעהרט און נאָך ערגער האָט אויסגעזעהן די קיך. דאָרטען האָט זיך נישט געשפּירט קיין פרייטאָגדיגע צעוואָרפענקייט און אומריינקייט און אויך נישט קיין וואָכענדיגע פּוסטקייט, נאָר עפּעס אַנדערש, עפּעס אַ סך, אַ סך ערגער'ס, פון וואָס מיין יונג הערצעל איז אַרומגענומען געוואָרען מיט אַ גרויסען וועהטאָג. דער פּריפּעטשאַק איז געווען שוואַרץ און קאַלט. אין מיט'ן, אין שכנות מיט עטליכע קאַלטע קויהלען, איז אַ גרויס־בייליג לײמען טעפּעל געשטאַנען, פול מיט שמוציגען וואַסער. פון שוואַרצען אויבען האָבען ווייסע שטיקלעך האַלץ אַפּערגעקוקט. די שוואַרצע קאָטשערע איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד, וואו נישט וואו זענען אויף דער ערד געווען ווייסע פלעקען פון מעהל מיט צוטראָטענע קויהלען און דאָס פלייש מיט'ן קעלבערנעם פּיסעל איז נאָך פון דאָנערשטאָג פאַרנאַכט אויפ'ן זאַלץ־ברעטעל געלעגען. נישט ווילענדיג האָבען זיך די מאַמע מיט דער שוועסטער גענומען שבת מאַכען און מיך האָט דער טאַטע אַריינגעזעצט אין שטוב, האָט מיר געהייסען אַרויסנעהמען די לייכטער פון אונטערן בעט, וואָס איך האָב באַלד געטאָן, און יעדען איינציגען לייכטער, ווען דער טאַטע האָט פון מיינע הענד צוגענומען, האָט ער אַרומגעווישט מיט אַ פּאָלע פון זיין קאַפּאָטע און האָט אַליין אַ טיש-

טוך פערשפרייט אויפ׳ן טיש און די לייכטער אויסגעשטעלט. אָבטו-ענדיג די אַרבייט, האָט ער מיר געהייסען אַריינברייגען דעם בעזים פון קיך און האָט מיר געהייסען אויסקעהרען די שטוב. אַליין האָט ער זיך געלאָפט צו פערבעטען די בעטען און טוענדיג אַרבייט, וועלכע האָט איהם גאָר נישט געפאַסט, איז ער אַ פּאָר מאָל אויף די שפּיץ פינגער צום ברודער אַריינגעלאָפען, געזוימט אַ ווייל, איז צוריק אַריינ-געקומען, און זיך ווידער גענומען צום רוימען.

גענדיגט אויפרוימען, האָט ער געוואַשען די הענד, איילענדיג געלייגט טלית און תפילין און נאָכ׳ן דאַוונען איז ער ווידער אַריין צו מיין ברודער, האָט זיך אוועקגעזעצט נעבען בעט אויפ׳ן בענקעל, אויף וועלכען ער איז געזעסען ביינאַכט אין אָפּזיפצענדיג שווער, האָט ער פערלייגט די הענד אויף דער ברוסט און שטייף אָנגעשטעלט די אוי-גען אויף מיין ברודער.

אַרום דריי אַ זייגער איז געקומען די מוהמע מיינע, דעם טאַ-טען׳ס אַ שוועסטער, אַ שבת׳דיג פערפוצטע, מיט אַ גרויסען פּאַרוק און מיט גאָלדענע, גרויסע האַלבע לבנות אויף די אויערן. נישט זאָגענדיג גאָרנישט און נישט קיין גלעט געבענדיג מיך, ווי זי פּלעגט אַלע מאָל טאָן, ווען זי האָט מיך דערזעהען, איז זי גלייך אַריין אַהין אין צימער אויף שטילע טריט און באַלד נאָך איהר אַריינגעהן האָט זיך דער טאַטע געוויזען מיט אַ שוויגענדיג, טרויעריג געזיכט, האָט גענומען אַ בענקעל, האָט עס אַריינגעטראָגען אַהין אין צימער און האָט הינטער זיך פערמאַכט דאָס טהירעל.

פון דעם פערמאַכען דאָס טהירעל איז מיר עפּעס ווי אָבגעריסען געוואָרען אין האַרצען. איך האָב פערשטאַנען, אַז עס דערנעהנט זיך שוין דער שרעקליכער מאָמענט. איך בין געבליבען שטעהן מיט אָנ׳-איינגעהאַלטענעם אָטעם און צוגעלייגט אַנ׳אויער צום טהירל. עס איז געווען שטיל, מאָדנע שטיל. איך האָב מיך געוואונדערט, ווי קען עס זיין אַזוי שטיל דאָרטען, וואו עס געפינען זיך צוויי לעבעדיגע מענשען, און מינוטענווייז האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מיט די לעבעדיגע און געזונטע איז עפּעס געשעהן, עפּעס אַזעלכעס, וואָס מיין קליינער שכל האָט נישט געקענט בעגרייפען... די מאַמע און די שוועסטער זענען פון צייט צו צייט אַריינגעלאָפען פון קיך מיט פערשמירט, פערקאַ-שערטע הענד, מיט פערשמירטע און קויטיגע פנים׳ער, געקוקט אויף מיר און אויפ׳ן טהיר׳ל מיט פרעגענדיג-צושראָקענע בליקען, געשטאַ-

נען אַ ווײלע, זיך אײנגעהערט און צוריק אַװעקגעגאַנגען אין קיך.

אין אַ שעה אַרום איז אַ פערסאַפּעטער אַרײנגעלאָפען דער פעטער, אַ קורץ־בײניג יודעל מיט אַ פערשוויצטען שטערען. אונטער אײן האַנד האָט ער געהאַלטען צוגויפגעקויקעלט אַ פעקיל גרעט, פון וואָס איך האָב דערקאָנט, אַז ער געהט אין באָד אַרײן. ער איז געבליבען שטעהן בײם טהיר׳ל, ווי אַ פערהאַקטער, האָט זיך אײנגעהערט און דערבײ אָנגעשטעלט אויף מיר אַזעלכע שרעקליכע אויגען, אַז איך האָב געוואָלט מאַכען אַ געוואַלד. ער איז געשטאַנען אַ פּאָר מינוט מיט אַנ׳־אײנגעהאַלטענעם אָטעם, נאָר נאָכדעם ווען ער האָט אָבגעטראָטען פון טהיר׳ל, האָט ער געגעבען אַזאַ בלאָז אַרויס פון זיך, אַז איך האָב דערפיהלט אַ געמישטען ריח פון ציבעלעס־רעטאַך און געבראָטען־פלײש. ער האָט אָבגעווישט מיט אַנ׳אַרבעל דעם פערשוויצטען שטערען און דאָס אַלץ האָט ער געטהון נישט אַראָבנעהמענדיג פון מיר די אויגען און איך האָב מיך עפּעס אַזוי שלעכט און הילפלאָז דערפיהלט, אַז איך האָב ווידער געוואָלט מאַכען אַ געוואַלד. איצט איז עס געווען נאָר דערפאַר וואָס איך האָב געזעהען דעם פעטער מיט׳ן פּעקיל גרעט אונטער דער האַנד. איך האָב געזעהען, אַז אָט אָט פאַלט צו דער שבת, עפּעס אַ מין טרויעריגער שבת; דער פעטער און נאָך יודען און יונגלעך געהען און לויפען אין באָד אַרײן, און טײך. אין גאַס איז אַזוי פרעהליך, די זון שײנט. וואו נישט וואו זעה איך, ווי מ׳מאַכט שוין רײן מיט בעזעמער און מיט גראַבלעס אַרום די שטיבער, נאָר דאָ בײ אונז אין שטוב איז עפּעס אַזוי אומעטיג. וואָס עס ווערט נעהנטער די נאַכט, פיהלט זיך אַלץ מעהר טויט—עפּעס א מין ווײסער שבת׳דיגער טויט אָדער פערקעהרט עפּעס אַ מין אומעטיג געשטאָרבע־נער שבת, און ער צולײגט זיך, צושפּרײט זיך אין יעדען ווינקעלע...

דער טאַטע האָט זיך אַ פּאָר מאָל בעוויזען פון אַלקער, איז אַרײנגעגאַנגען אין קיך געוואָהר ווערן, וואָס עס הערט זיך מיט׳ן שבת און בײ יעדערס מאָל אַרויסגעהן און אַרײנגעהן האָט ער הינ־טער זיך פערמאַכט דאָס טהיר׳ל און מיך האָט געוואונדערט, ווי אַזוי די מוהמע האָט דאָרט קײן מורא נישט צו בלײבען אַלײן. ענדליך האָט ער זיך אויף מיר אָנגעבײזערט, פאַרוואָס איך שטעה און געה נישט אין קיך עפּעס העלפען דער מאַמען.

ווען איך בין אַרײנגעקומען אין קיך האָב איך דער מאַמען גע־טראָפען שטעהן בײם פערשמירען דאָס טשאָלענט־ברעטעל; דערבײ

האָט זי זיך פעסט אָנגעהאַלטען מיט דער צווייטער האַנד ביים אייזער-
נעם שטעקעל, וועלכעס האָט דעם קימען אונטערגעשפּאַרט, און האָט
שווער געאָטעמט. די שוועסטער האָט אין לאַנגע שמאָלע שטיינערנע
באַנקעלעך אַריינגעצאַפּט וואַסער פון זודיגען סאַמאָוואַר. איך בין אַרויפ-
געקראָכען אויפ'ן אויבען און די שוועסטער האָט זיי מיר איינציגווייז
דערלאַנגט און איך האָב זיי איינגעדעקט מיט אַ בארג שמאַטעס, וועל-
כע זענען דאָרטען געלעגען. אין דער צייט, ווען איך האָב זיי איינ-
געדעקט, איז ווידער דער טאַטע אַריינגעגאַנגען אין קיך און האָט מיר
שטרענג געזאָגט, איך זאָל זיי גוט איינדעקען, עס זאָל נישט זיין
קאַלט די טיי. איך האָב מיך שרעקליך געוואונדערט אויף מיין טאַטען.
איך וויים, אַז ער איז נישט אַזוי להוט געווען נאָך טיי און אויך נישט
קיין גרויסער פרעסער, און דאָ האָט ער אפילו אין זינען געהאַט דער
מאַמען צו פרעגען, צי האָט זי נישט אַריינגעלייגט אַ סך אָדער ווינציג
האָלץ. איך האָב איהם נאָך קיין פרייטאָג נישט געזעהען, ער זאָל אַזוי
אַכטונג געבען אויפ'ן עסען און אויף דער טיי, ווי אין יענעם פרייטאָג.
איך האָב געזעהען, אַז ערה אָט די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט צוגעלייגט
דערצו, אַז עס זאָל חלילה נישט זיין קיין פערשטערטער שבת. עס איז
ממש געווען צו זעהען, ווי ער האָט זיך אָנגעגורט די לענדען: אָט
וויל עס געהט אַזאַ שרעקליכער שבת, זאָל זיין אַ שבת מיט אַלע
פּיטשיווקעס. אויף די הוילע שטיקלעך באַקען אונטער די אויגען,
וועלכע זענען פריי פון דער באָרד געווען, האָט זיך אַ פאַרב צו-
שפּיעלט, די גרויסע שוואַרצע אויגען זיינע האָבען עפּעס אַ פריש לע-
בעדיג און דאָך טרויעריגען גלאַנץ בעקומען און די בעוועגונגען זיינע—
עפּעס אזעלכע נערוועזע, צעוואָרפענע. אַ פּאָר מאָל איז ער, ווי איך
האָב בעמערקט, געבליבען שטעהן מיט אַ פערגליווערטער האַנד אין
דער לופטען, קענטיג געוואָלט עפּעס טהון אָדער נאָר נישט געוואוסט
אָדער פערגעסען וואָס. די אויגען זיינע האָבען אַרומגעבלאָנזשעט און,
דאַכט זיך נישט, געזעהען דאָס, וואָס פאַר איהם איז געשטאַנען און
בעלעגען.

ווען דער שבת איז שוין געווען אין אָרדנונג און עס איז גע-
בליבען אַ קורצע צייט צו ליכט-בענשען האָט זיך פלוצים אַנ'עפען גע-
טהון דאָס טהיר'ל און בלאַס ווי דער טויט האָבען זיך די פערפוצט-
שבת'דיגע מוהמע און דער וואָכענדיגער טאַטע בעוויזען. ביידע האָבען
אַ פּאָר נישט דרייסטע טריט געמאַכט האַרט איינער נעבען אַנדער'ן

עפּעס ווי זיי וואָלטען צוגעקעפּט געווען איינס צום צווייטען. אין דער זעלבער צייט איז פון קיך אריינגעלאָפען די מאַמע, די שוועסטער און אַלע פיער האָבען זיך מיט די אויגען בעגעגענט און באַלד נאָכדעם האָט אַ שרעקליכער יאָמער אויסגעבראָכען. אַלע זענען אריינגעפאַלען אַהין אין אַלקער, וואו מיין ברודער איז שוין געלעגען אויסגעצויגען איבערגעדעקט מיט אַ ווייסען ליילעך. די מאַמע איז איהם געפאַלען אויף דער ברוסט, די שוועסטער אויף די פיס, די מוהמע צווישען זיי און איך האָב מיך אריינגערוקט אינמיטען. (דער טאַטע איז געשטאַ-נען אונטער אונז) פיער לעבעדיגע שרייענדיגע מענשען האָבען זיך אויף דעם טויטען אַרויפגעוואַלגערט און דאָך האָט זיך דעם טויטענס שטיל שווייגען שטאַרקער געלאָזט שפּירען, ווי אַנדערע געשרייען...

אין אַ צעהן מינוט אַרום האָב איך דערהערט דעם טאַטענס שטים און דערזעהען זיין האַנד איף דער מוהמע'ס פּלייצע:

— לאָה, געה אַ היים, ווערסט פערשפּעטיגען ליכט-בענטשען — און מיך האָט עפּעס אַזוי פערדראָסען אויפ'ן טאַטען, וואָס ער האָט אין זינען די ליכט-בענטשען, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ס'האַרט איהם גאָרנישט, וואָס דער ברודער איז געשטאָרבען, נאָר ווען איך האָב אַ קוק געגעבען אויף איהם און דערזעהען זיין בלאַס פערקרימט געזיכט און די גרויסע טרערען, וואָס האָבען זיך שטיל געגאָסען פון זיינע אויגען, האָט מיך שרעקליך געקרענקט, פאַר וואָס איך האָב וועגען איהם אַזוי געקלערט און אין דער זעלבער צייט דאָב איך גרויס דרך ארץ געקריגען פאַר דיין העלדישקייט — ער פערגעסט נישט אין אַזאַ שרעקליכען מאָמענט אָן דעם הייליגען און גרויסען שבת.

עס איז שוין טאַקי צייט געווען ליכט-בענשען. די זון האָט שוין געהאַלטען ביים אונטערגעהן. אויפ'ן האָריזאָנט צווישען הימעל און וואַלד האָט זי זיך ברייט און מעכטיג אויף די בוימער שפּיצען צוגאָסען און געדאַכט האָט זיך, אַז דער שוואַרצער וואַלד האָט אַ גאָל-דענעם קאָפּ בעקומען. דער שבת איז שוין מיט זיין גאַנצער פּראַכט אין גאַס געווען צושפּרייט. ווייבער זענען שוין שבת'דיג פערפּוצטע אויף די פּריזבעס געזעסען; וואו נישט וואו אַנטקעגען זיי זענען גע-שטאַנען מאַנסביל מיט די שבת'דיגע קאַפּאָטעס און פערלייגטע הענד אַרונטער און האָבען מיט די ווייבער געשמועסט. יונגלעך גרויסע און קליינע מיט גרויסע און קליינע סידורים אין די הענד האָבען געשטיפט איינס מיט'ן צווייטען אָפּט דערלאַנגט איינער דעם אַנדער'ן מיט'ן

סידור איבער קאָפּ און — אָבגעצויגען. אין איינינע שטיבער האָבען זיך בלאַסע פלעמלעך פון די בענש-ליכט דורך די פענסטער אָנגעזעהען און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז דאָס זענען נשמה-ליכט, צעהנדליגער נשמות אויסגעלייטערטע, הייליגע זענען פון יענעם עולם געקומען און זיך בעהעפט מיט מיין ברודערס נשמה און עָ.עס אַ מין געשטאָרבענע אומעטיגע פרעהליכקייט האָט זיך אין דער לופט צוגאָסען, ווי ווען איינע פון די נשמות וואָלט חתונה געהאַט...

עטליכע מינוט נאָך מיין מוהמע'ס אַוועקגעהן האָט דער טאַטע ארויפגעלעגט די האַנד אויף דער מאַמעס פלייצע, פונקט ווי ער האָט עס פריהער געטהון אויף דער מוהמען, און געזאָגט מיט דעם זעלבען צובראָכענעם קול:

— פייגע, עס איז שוין צייט ליכט בענשען!

איך וויים נישט, פאַרוואָס די מאַמע האָט זיך נאָך די ווערטער נאָך שטאַרקער צושריגען, די שוועסטער נאָך איהר. נאָר איך און דער טאַטע האָבען שוין נישט געוויינט. דער טאַטע ווייס איך נישט, פאַר וואָס ער האָט נישט געוויינט, און איך — דערפאַר, וואָס איך בין איבערראַשט געוואָרען פון זיין העלדישקייט — ער האָט אַלע מיינע געדאַנקען פערנומען. איצט האָב איך שוין ביי איהם אין די אויגען קיין טרערען נישט געזעהען. דאָס געוויכט איז שוין נישט געווען פערקרימט, ווי פריהער מיט אַ פאַר מינוט. עס האָט אָנגענומען עפּעס אַ מין שטרענגקייט, און אין די אויגען האָט זיך אַ שווארצער פלאַם צוברענט. איך האָב פערשטאַנען, אַז ער מוז זיין שטאַרק נישט צופריעדען פון דעם, וואָס די מאַמע וויינט אין דער צייט ווען זי וואָלט בעדאַרפט ליכט-בענשען.

די זעקס-קעסטעליגע זון, וועלכע האָט זיך אָבגעשלאָגען פון דעם זעקס-שויבענדיגען פענסטער פונקט אויף דער וואַנט, נעבען וועלכער עס איז געשטאַנען דאָס בעט, אין וועלכער מיין געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, האָט אָנגעהויבען צו פערגעהן, ווי זי וואָלט זיך פאַר'ן געשטאָרבענעם דערשראָקען. פון אונטען אַרויף האָט זי אָנגעהויבען צו פערגעהן זיך מיט אַ געדיכטען שאָטען, און דער שאָטען, האָט זיך מיר געדאַכט, רוקט זיך פון אונטער'ן לייליך אַפער. דער שאָטען דאָס איז אַ שווארצער שטילער געהיימער בעפעהל פונ'ם טויט, ער זאָל אַלעס ליכטיגעס, לעבעדיגעס — אָפּמעקען, אָבשוואַרצען, אַלץ זאָל בעקומען אַנ'אויסזעהן פון טויט... אַזוי שטיל ווי

דער מת איז געלעגען, אַזוי שטיל האָט דער שאָטען געשטייגט אַלץ העכער און העכער און אַט זענען שוין צוויי קעסטלאַך נישט געבליבען און אַ קלעמענדיגער וועהטאָג האָט נאָך שטאַרקער מיין האַרץ פערנומען. אין די פערגעהענדע זון-קעסטלאַך האָב איך געפיהלט, ווי דעם ברודער'ס נשמה געהט אַוועק פון אונז, אויף אייביג ווערט זי פון אונז פערהיילען, פערגאָסען אונטער'ן געדיכטען שאָטען... צוזאַמען מיט די זון-קעסטלאַך געהט זי אַוועק פון אונז...

— פייגע! — האָט דער טאַטע שוין אַ ביסעל העכער געזאָגט מיט אַ ציטעריג קול — דו ווערסט חלילה מחלל שבת זיין... איך וויל נישט, אַז דער זוהן זאָל גורם זיין אין דיין זינד... לאָז איהם צורוה, דעם זוהן אונזער'ן, זיי איהם נישט מצער מיט דיינע טרערען... ס'איז שבת!...

דאָס האָט ער געזאָגט מיט אַזאַ וועהטאָגדיג ציטעריג קול, אַז מיר איז אַזש אַ גרויל אַריבער איבער'ן גאַנצען לייב און איך האָב עפּעס ווי אומגעריכט פאַר זיך אַליין אַ שלעפּ געטהון דער מאַמען ביים קליידעל און האָב אויסגעשריגען, ווי נישט מיט מיין קול:

— מאַ-אַ-מע!!...

פּאַמעליך, אויף שטיל שוואַרצע טריט איז די נאַכט צוגעטרעטען. פערגאַנגען זענען די זון-קעסטלאַך, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז זיי וועלן זיך שוין קיינמאָל דאָ אויף דער וואַנט נישט ווייזען. און וואונדערליך: ערשט איצט האָב איך דערשפּירט, אַז אַלץ איז געענדיגט...

די מאַמע און די שוועסטער האָבען נאָך אַלץ געוויינט און געשריגען.

— פייגע! פייגע! פייגע אום גאָטעס ווילען!! — איז שוין דער טאַטע פון געדולד אַרויס — ס'איז שבת!! — און האָט אין אַ ווייל אַרום פריהער געחאַפּט דער שוועסטער אונטער די הענד און זי אַרויסגעשטופּט אין צווייטען צימער, נאָכדעם האָט ער פּאַמעליך, צאַרט אָנגענומען דער מאַמע'ן און זי אַרויסגעפיהרט אונטער די הענד, צוגעפיהרט צום טיש און געהייסען בענשען ליכט. דערביי האָט ער מיט אַ פאָלע פון זיין קאַפּאָטע איהר אַרומגעווישט דאָס פּנים, וועלכעס איז געווען דורכאויס נאַס פון טרערען, און צו דער שוועסטער האָט ער געזאָגט, זי זאָל גיך אַרויסנעהמען אַ ריין בלוזקעלע פאַר דער מאַמע'ן צו ליכט-בענשען.

די מאַמע האָט זיך נישט-ווילענדיג אונטערגעגעבן. נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די טרערען האָבען איהר נאָך אַלץ נישט אָבגעלאָזט, האָט זי זיך איבערגעטאָן אין אַן׳אַנדער בלוזקע, נאָר ווען זי האָט גענומען צינדען די ליכט, האָט זי זיך ווידער צוחליפעט און דעם טאַטען איז אויסגעקומען אַ פּאָר מאָל זיך אָנצובייזערן אויף איהר. ווען זי האָט אָנגעצונדען פיער ליכט און דאָס פינפטע איבערגעלאָזט, האָט דער טאַטע געזאָגט:

— צינד אָן דאָס ליכט אויך, דערווייל איז ער נאָך אונזערער...

נאָך ליכט-בענשען האָט דער טאַטע גענומען איין ליכט און האָט אַריינגעטראָגען אַהין, וואו דער געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, ווי מ׳האָט געטהון אַלע שבת. דער טאַטע האָט אויך דאָרטען אויפ׳ן טישעל, איידער ער האָט אַוועקגעשטעלט דאָס ליכט, אַ טישטוך פערשפּרייט.

דער שבת האָט זיך מיט אַמאָל דערשפּירט עפּעס ווי אומגעריכט, ווי עמיצער וואָלט אין מיטען דער וואָך זיך געוואָלט לוסטיג מאַכען און האָט שבת געמאַכט. דער טויט האָט זיך מיט׳ן שבת בעגעגענט און זיי האָבען זיך ווי דערשראָקען איינס פאַר דאָס צווייטע. בלאָס איז געוואָרען דער טויט, טונקעל—דער שבת, און ביידע האָבען, דאַכט זיך, אַ שטילען בלוטיגען קאַמפּף פערפיהרט. נאָר ביידע זענען געווען שטאַרק. איינער האָט דעם צווייטען נישט געקענט בייקומען און זיי האָבען זיך ענדליך צונויפגעמישט צוזאַמען און געוואָרען איז פון זיי ביידע אַ פרעהליכער טויט אָדער פערקעהרט—אַן׳אומעטיגער שבת...

נאָך ליכט-בענשען האָבען זיך די מאַמע און די שוועסטער אַנידערגעוואָרפען אויפ׳ן בעט, וואָס איז נישט ווייט פון טיש געשטאַנען, האָבען איינגעגראָבען די פּנים׳ער אין די קישענס און געחליפעט. דער טאַטע איז שטיל אַריין אין „יענעם" צימער, האָט דאָרטען פון אַלמער אַרויסגענומען די שבת׳דיגע קאַפּאָטע, נאָר איידער ער האָט זי אָנגעטהון, איז ער אַריין אין קיך, איז אַריינגעקומען אין אַ פּאָר מינוט אַרום מיט אַ נאַס פּנים, וועלכען ער האָט איילענדיג גענומען אַרומווישען מיט׳ן קויטיגען וואָלענדיגען האַנטוך, וואָס איז אויף אַ טשוואָק געהאַנגען. אין די אויגען האָט זיך עפּעס אַ טרויעריג הייליג פייער אָנגעצונדען, דאָס געזיכט האָט עפּעס אַ מין הארטע שטאָלצקייט בעקומען און אין זיין אָנטהון די שבת׳דיגע קאַפּאָטע און אין זיין אַרומגאַרטלען זיך איז עפּעס העלדישעס געווען. איך האָב איהם נאָך קיינמאָל אַזוי

היך און שטאָלץ נישט געזעהען, ווי אין יענעם פרייטאָג צונאַכט׳ס...

ווען ער האָט זיך פעסט אַרומגעגאַרטעלט האָט ער מיך פּלוצים אָפּגעמאָסטען מיט אַ קוק, ווי ער וואָלט מיך נאָר וואָס דערזעהען און מיר אויך געהייסען זיך אָנטהון, וואָס איך האָב איהם באַלד געפאָלגט. און ווען איך בין פאַרטיג געוואָרען מיט מיין טואַלעט, האָט ער מיר געהייסען נעהמען דעם סידור, און געזאָגט:

— קום!

איך בין ערשטווינט געבליבען. מיר איז אפילו אויף די געדאַנקען נישט געקומען, אַז דער טאַטע זאָל איצט געהן אין שוהל אַריין.

אין שוהל האָב איך אויף קיין מינוט נישט אַראָבגענומען די אויגען פון׳ם טאַטען. דער גאַנצער טרויער איז פון איהם פער־שוואונדען. די איינציגע פערענדערונג, וואָס איך האָב אויף איהם בעמערקט, איז געווען דאָס, וואָס ער האָט געדאַווענט פרומער ווי אַלע מאָל, און איז לאַנג געשטאַנען שמונה-עשרה מיט שטייף-איינגע־קנייטשטע אויגען. נאָכ׳ן דאַווענען האָט ער, ווי אַלע שבת, יעדער׳ן אָבגעגעבען גוט שבת און הערצליך געענטפערט, ווען מען האָט איהם אָבגענעבען גוט שבת. ער האָט אפילו נישט פערפעהלט צו נעהמען ביי גבריאל דעם שמש אַ שמעק טאַבאַק.

מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ בין איך צוריק אַ היים געגאַנגען. מיר האָט זיך אַ גאַנץ וועג געדאַכט, אַז איך וועל איצט אין שטוב טרעפען עפּעס אונגעוועהנליכעס, און געווען זענען אַזעלכע מאָמענטען, ווען מיר האָט זיך אַפילו געלאָזט גלויבען, אַז איך וועל איצט טרעפען דעם ברודער אַ לעבעדיגען...

טריט ביי טריט איז דער טאַטע געגאַנגען. איך ביי אַ זייט, האַרט נעבען איהם. געווען איז אַ פינסטערע שטילע נאַכט. דייטליך האָבען זיך געלאָזט הערען פון די אָפענע פענסטער אין טהירען די שבת׳דיגע זמירות, וועלכע האָבען זיך צונויפגעמישט מיט׳ן קוואַקען פון די זשאַבעס פון נאָהנטען טייכעל. אויף דער ערד זענען, ווי ווייסע ברייטע לייליכער, שטיקער ליכטיגקייט געווען אויסגעשפּרייט און ביי יעדער׳ס מאָל, ווען מיר זענען אויף אַ שטיק ליכטיגקייט אַרויף, האָב איך אויף דעם טאַטענס פּנים אַ קוק געחאַפּט, און אויסגעזעהען האָט זיין פּנים נישט ווי פרייטאָג צונאַכט׳ס, נאָר ווי שבת פאַרנאַכט — בלאַס און אומעטיג...

ווען מיר זענען צוגעקומען צווי הייזער פאַר אונזערס, און

איך האָב דערזעהען צוויי שוואַרצע גרויסע פלעקען פון אויסגעגאָסענעם וואַסער, האָט אַ גרויל דורכגענומען מיין לייב. דער טאַטע, וועלכער האָט זיי, ווייזט אויס, באַלד נישט בעמערקט און האָט אַ טריט געגעבען אויף דעם נאַסען שוואַרצען פלעק, האָט זיך מיט אַ מאָל אַ חאַפּ געטהון צוריק און איז זיי אַרומגעגאַנגען; איך, בעמערקענדיג דאָס גלייך, האָב נאָך פאַר איהם זיך צייטיג אָבגעדרעהט. און איך וויים נישט, נאָך וואָס ער האָט פּלוצים מיך אַרויף געגעבען און דאָס ביים פּולען נאָמען: — יוסף! ווען ער רופט מיך תמיד יאָסקע — און איך האָב זיך געאיילט אָנצורופען: — טאַטע?!...

דאָס זענען געווען די איינציגע צוויי ווערטער פאַר'ן גאַנצען לאַנגען וועג פון שוהל אַ היים.

ווען איך האָב פון אונזער שטוב, דורך די פענסטער, אויפ'ן טיש די ליכט דערזעהען, האָט מיך עפּעס אַ שוידער געטהון. איך האָב קיין לעבעדיגען נפש דאָרטען נישט געזעהען און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז דעם מלאך המות האָט זיך עפּעס פערגלוסט אַ שפּאַס צומאַכען, און ער האָט די ליכט, וועלכע וואָלטען בעדאַרפט שטעהן אויף דער ערד, צוקאָפּען'ס ביים מת, אויפ'ן טיש אַוועקגעשטעלט און ער מאַכט זיך לוסטיג איבער'ן געשטאָרבענעם...

נעבען אונזער טהיר איז אויך געווען אַ שוואַרצער גרויסער פלעק, וועלכען מיר זענען אַזוי ווי יענע צוויי אַרומגעגאַנגען. אונזער גרויסער קאָטער האָט זיך מיט אַלע כחות געדראַפּעט אין דער טהיר, געוואָלט אַריינגעהן אין שטוב, נאָר דער טאַטע האָט איהם געגעבען אַזאַ שטויס מיט'ן פוס, אַז ער האָט אַ פליה געטהון אַ פּאָר אַרשין אין דער לופטען, און איז ערגעץ פייל פון בויגען פערשוואונדען געוואָרען.

מיר האָבען געטראָפען דער מאַמען און דער שוועסטער ליגען אויפ'ן בעט. הארט נעבען זיי איז אַנטקעגען געזעסען מיחלע די גבאי'טע, אַ שכנה אונזערע, און זיי האָבען קענטיג געפיהרט צווישען זיך אַ שטיל טרויעריג געשפּרעך. דער טאַטע, און איך נאָך איהם, האָבען געזאָגט גוט שבת, אויף וואָס די מאַמע האָט געענטפערט מיט אַ חליפּעריי. נאָר פון דעם בין איך גאָרנישט אַזוי ערשטוינט געוואָרען, ווי פון דעם, וואָס איך האָב דערזעהען דעם טאַטען מיט אַנ'אויסגעצויגענעם פינגער אויף דער נאָז, וועלכער האָט זיך אַזש פערדרעהט אָן אַ זייט — אַזוי שטאַרק האָט ער צוגעדריקט דעם

פינגער. און דאָס האָט, ווייזט אויס, געווירקט — די מאַמע איז אַנט־שוויגען געוואָרען. און דער זעלבער צייט איז דער טאַטע אַריינגע־גאַנגען אין צווייטען צימער, וואו מיין געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, און האָט דאָרטען אויך געזאָגט גוט שבת, און אַלע — די מאַמע, די שוועסטער, די יודענע און איך, האָבען זיך איבערגע־קוקט מיט שרעקליכע בליקען...

ווען די יודענע איז אַרויסגעגאַנגען, אונטערזינגענדיג אַ האַרציגען, טרויעריגען גוט־שבת, האָט איהר דער טאַטע געגעבען אַכטונג געבען, נישט אַריינצולאָזען די קאַץ...

אַ פּאָר מינוט איז געווען שטיל. דער טאַטע איז געשטאַנען אין מיט׳ן שטוב, און האָט פּאַמעליך זיך אָפּגעגאַרטעלט; דערביי איז פאָרגעקומען עפּעס אַ מין שרעקליך אויגען־געשפּרעך: דער טאַטע האָט געקוקט אויף דער מאַמען, די מאַמע אויף איהם, די שוועסטער אויף מיר, איך אויף איהר, און ביידע אויפ׳ן טאַטען, און דער טאַטע אויף אונז ביידע, און די מאַמע אויף אונז אַלע דריי, און אַלע דריי אויף דער מאַמען... אין דעם זעלבען מאָמענט האָט עפּעס אַ שטאַרקען קלאַפּ געגעבען אין פענסטער און אין דער הינטער־שטער שויב האָט זיך געוויזען דער קאָפּ פון אונזער גרויסען קאָטער, און האָט בייז געקוקט מיט זיינע גרויסע ראָבע אויגען אין שטוב, און דערביי געשקראַבעט מיט אַ לאַפּקע מיט אַרויסגעלאָזטע גרויסע נעגעל אין גלאָז, און איז אַראָבגעפאַלען.

די מאַמע און די שוועסטער האָבען מיט אַ מאָל אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליכען קוויטש און געדאַכט האָט זיך, אַז איין מענש האָט מיט אַ מאָל צוויי קולות אַרויסגעלאָזט... דער טאַטע איז, בלאַס ווי לעהם, צוגעשפּרונגען צו זיי, און זיי אָנגעהויבען צו בערוהיגען. איך בין גע־שטאַנען נעבען זיי און געציטערט ווי אין קדחת, האַפּענדיג אַלע מאָל אַ קוק צום פענסטער און אַ הין צום אָפענעם טהיר׳ל, וועלכעס האָט געפיהרט אין „יענעם" צימער אַריין... דאָס געשרעק האָט גורם געווען צו דעם, זיי זאָלען זיך נאָך אַ מאָל צעוויינען, און פיעל מיה און כחות האָט דער טאַטע געבען זיי אַוועקגעלייגט, ביז ער האָט זיי איינגעשטילט.

ענדליך האָט דער טאַטע אָנגעהויבען זאָגען „שלום עליכם". צום אָנהויב גאַנץ שטיל און נאָכדעם אַלץ העכער און העכער, און ביים דריטען מאָל איז ער אַריינגעפאַלען אין זיין געוועהנליכען טאָן,

ווי ער זאָגט אַלע שבת, און לעבעדיג איז אַלץ געוואָרען, וואָס איז נאָר וואָס טויט געווען. די מלאכי-השרת האָבען זייערע ווייסע פליגעל איבער די שוואַרצע פון טויט צושפּרייט; מיין ברודערס נשמה, האָט זיך מיר געדאַכט, פלאַטערט מיט די מלאכים אַרום, און אַ פרעה־ליך־אומעטיגע שרעק האָט מיין קינדערשע נשמה דורכגענומען. איך האָב אויך אַזוי ווי דער טאַטע געזאָגט אויף אַ הויך קול „שלום עליכם".

די טהירלעך פון צימער, אין וועלכען מיין געשטאָרבענער ברודער איז געלעגען, זענען געווען אָפען, נאָר דעם געשטאָרבענעם האָט מען נישט געזעהען, ווייל דאָס בעט, אין וועלכען ער איז גע־לעגען, איז געשטאַנען בּיי דער וואַנט, וואָס האָט די ביידע צימער'ן פונאַנדערגעטיילט. געזעהען האָב איך נאָר דעם גרויסען אַלמער, וועלכער איז פונקט אַנטקעגען דער טהיר געשטאַנען, און פון אויבען אויפ'ן אַלמער די גרויסע קופּערנע פאַנען, וועלכע האָבען אַראָבגע־קוקט מיט אַ רויט בלאַנקענדיגען גלאַנץ. און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז דער מלאך המות מוז האָבען אַזעלכע גרויסע רויטע אויגען, ווי די פאַנען. איך האָב אינגאַנצען געזעהען דאָס בעט, אין וועלכען איך מיט'ן טאַטען שלאָפען, און פאַר וועלכען איך האָב איצט עפּעס אויך מורא געקריגען. איך האָב אויך געזעהען אַ שפּיץ פונ'ם טישעל, אויף וועלכען ס'האָבען דאַרטען די ליכט געברענט, און געגאָסען האָט זיך פון דאָרטען צו אונז אין צימער אַ געדיכטע טויטע טונקעלע שטילקייט און האָט זיך דאָ מיט'ן ליכטיגען לעבעדיגען שבת און מיט אונזערע זמירות צונויפגעגאָסען.

געגעסען האָבען מיר שטיל און לאַנגזאַם אָהן חשק, און דער גרויסער קאָטער אונזערער האָט, פיהלענדיג, אַז מ'עסט, נישט אויפגע־הערט צו גראַבלען אין טהיר און האָט נאָך אַ מאָל בעוויזען זיין בריה'שקייט צו געבען אַ שפּרונג אין פענסטער און דראַפּען מיט די שאַרפע גרויסע נעגעל אין דער שויב, פערקוקענדיג מיט זיינע גרויסע ראָבע אויגען אין שטוב אַריין...

נאָכ'ן עסען פאַר'ן בענשען האָט דער טאַטע אויך נישט פערפעהלט ווי אַלע שבת זינגען „מנוחה ושמחה". די מאַמע און די שוועסטער, וועלכע האָבען זיך, וויינט אוים, דערויף נישט געריכט, האָבען איהם ערשטוינט, מיט צושראָקענע אוי־גען, אָנגעקוקט אַ פּאָר מינוט, און איך, וועלכער האָב זיך

געוואונדערט נישט ווינציגער ווי זיי, האָב פלוצים, אומבעמערקט פאַר זיך אַליין, אויך אָנגעהויבען זינגען און וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און העכער— איך האָב דעמאָלט נישט געצווייפעלט, אַז די גאַנצע פמליא של מעלה פלאַטערט דאָ אין שטוב אַרום אונזערע קעפּ אַרום, צוזאַמען מיט דעם ברודער'ס נשמה, און דאָרטען גאַנץ הויך זיצט דער רבונו של עולם און לאַכט...

און רחמנות האָב איך געהאַט אויף דער מאַמען און אויף דער שוועסטער, וואָס זיי זיצען פערקלאָגטע... מיר איז מיט אַמאָל עפּעס אַזוי גרינג און גוט געוואָרען אויפ'ן האַרצען, און די גוטסקייט איז שפּע־טער אין פרעהליכקייט איבערגעגאַנגען—מיר האָט זיך גאָר לאַכען פער־גלוסט, געשמאַק לאַכען! און וואָס לייכטער און פרעהליכער מיר איז געוואָרען, אַלץ העכער האָב איך געזונגען, און אַ קול'כעל האָב איך געהאַט אַ שטאָהלערינס — האָט עס געקלונגען איבער דער גאַנצער שטוב. פערגליווערט זענען אַלע געבליבען זיצען אויף זייערע ערטער מיט האַלב אָפענע מיילער, אפילו דער טאַטע איז אַנטשוויגען געוואָרען, ווי ער וואָלט, דערהערענדיג מיך זינגען, פאַר זיין אייגען קול זיך דער־שראָקען, און האָט אויף מיר זיינע אויגען, פול מיט שרעק, אַוועק געשטעלט. פון יענעם צימער האָט מיט אַ דרך־ארץ'דיגער שטילקייט דער טויט אַפּערגעקוקט; אַנטקעגען איהם אָבער איז מיט זיין גאַנצער קראַפט און פראַכט דער הייליגער שבת געשטאַנען און די גאַנצע מורא פאַר'ן געשטאָרבענעם איז פון מיר אָבגעטהון געוואָרען. איך האָב אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער געזונגען, פון וואָס דער גאַנצער קער־פּער מיינער איז געקומען אין בעוועגונג. עס האָט מיר פערחאַפּט דער אטעם און איך האָב דאָך אַלץ געזונגען, שוין אָהן ווערטער נאָר דעם ניגון אַליין, און קיינער האָט מיך נישט געוואַגט אָפּשטעלען. פערגליווערט איז געבליבען זייער בליק, פערווערט מיט אַווילדער שרעק, און פלוצים האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז נישט איך זינג, נאָר עפּעס אַנ'אַנדערע, אַנ'אומבעקאַנטער און דאָך נישט קיין פרעמדער, עהנ־ליך אויף מיין ברודער'ס שטים. אַ שוואַרצע שרעק איז אויף מיר אָנ־געפאַלען, פון וואָס מיר איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען, און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז אין שטוב איז עפּעס מיט אַמאָל טונקעל געוואָרען, ווי דער טויט וואָלט פלוצים דעם שבת אין זיין שוואַרצען מאַנטעל געטהון אַ היל איין. די אומבעקאַנטע נישט פרעמדע שטים איז מיט אַמאָל אָבגעהאַקט געוואָרען, און אַ געשרעה, נישט עהנליך

אויף מיין קול און נישט אויפ'ן אומבעקאנטענ'ס, האָט מיט אַ מאָל די שטוב פערהילכט — דער געשריי איז פון טויט-שטילען צימער אַרויסגעשפרונגען...

אין דעם זעלבען מאָמענט זענען נעבען מיר דריי מענשען גע-שטאַנען, עהנליך אויפ'ן טאַטען, אויף דער מאַמען און דער שוועסטער, און האָבען מיך אָנגעהויבען דריקען און קוועטשען און געגלעט פון אַלע זייטען און דערביי געשריגען און געיאָמערט, און מיר האָט זיך אָנ-געהויבען דאַכטען, אַז איך בין גאָר דער געשטאָרבענער! איך הער, ווי מ'בעוויינט מיך; איך לעב אַ געשטאָרבען לעבען. איך פיהל און הער אַלדינג און דאַכט זיך: איך שריי. אָבער וואונדערליך: נישט מיט'ן מויל, נאָר פון ערגעץ אַנדערש אַרויס, פון וויט-וויט געהט מיין קול, אַזוי אַז דאָס קול קומט מיר אויס עפּעס ווי פערדומפּען, אָט פונקט ווי אַ מת דאַרף שרייען. און אָט בין איך מיט מיין קול עפּעס ווי פערלוירען געוואָרען, נישט געוואוסט אַ פּאָר מינוט, וואו איך בין אהין געקומען, נאָר נאָכדעם האָב איך דערשפּירט, ווי מ'טראָגט מיך, מסתמא בעהאַלטען, איך ווייס נישט ווער: מענשען צי מלאכים, און פאַר מיר זענען ווי צוויי ווייסע טייבעלעך געפלויגען — דער הייליגער שבת און מיין ברודער'ס נשמה...

— — — — — — — — — — —

ווען איך האָב מיך אויפגעחאַפּט, האָב איך זיך אין אַ פרעמדער שטוב דערזעהן אין אַ בעט ליגען. נעבען מיר אויפ'ן בעט זענען געזע-סען די מאַמע און די שוועסטער. געשטאַנען זענען דער טאַטע, דער בעל הבית פון דער שטוב, די בעל-הבית'טע, אַ פרעמדער יוד, אַ פרעמדע יודענע און דער שטאָדט-פעלדשער, דער לעצטער האָט מיר געפרעגט אויף יודיש:

— נו, ווי פיהלסטו זיך, יאָסקע?

איך האָב איהם אויף דער פראַגע נישט געענטפערט און האָב זיך געווענדעט צו דער מאַמען:

— היינט איז שבת?

— שבת, מיין זוהן, — האָט דער טאַטע נוטמוטיג געענטפערט.

איך האָב אַ קוק געגעבען אין שטוב, און דערזעהענדיג פער-שפּרייט דעם טיש מיט אַ ווייס טישטוך און די מעשענע לייכטער, און די זון, וועלכע האָט די גאַנצע שטוב פערגאָסען מיט אַ העלער שבת'די-

דיגער ליכטיגקייט, איז מיר אַזוי גוט געוואָרען אויפ'ן הארצען!
אַ חלום, אַ זיסער חלום איז דאָס אַלץ געווען!
איך האָב מיך נישט ווילענדיג צושמייכעלט, און די מאַמע האָט
זיך שטיל־איינגעהאַלטען צעוויינט — — — — — — — — — — —

אויף דער עלטער.

אויף דער עלטער.

אין שוהל, אין מזרח־וואנט, זענען צוויי גרויע בערד געבליבען, ביידע אין די אכציגער. אין דער־היים, ביי די קינדער, וואלגערן זיך די אלטע־לייט אויף די אייוועגס, נאר אין שוהל זיצען זיי אויבען־אן און פיהלען נאך דעם אמאליגען שטאלץ זייערן. און דאס וואלט אלץ גוט געווען, ווען זיי זאלען זיך נישט פיהלען עלענד און איינזאם צווישען די „יונגע צוציקעס" און וואלטען זיי, די אלטע־לייט, איינער מיט'ן אנדערן שלום געווען. זענען זיי ברוגז, שוין א יאהר פופציג ברוגז. זיי געדענקען שוין באלד אליין נישט, וויפיעל יאהרען, נאר ביידע געדענקען זעהר גוט, ווי זיי האבען זיך געשלאגען מיט העלצער. און איבער וואס? געוועהנליך, איבער פרנסה: ביידע האבען מיהלכענס געהאט, וואו מ'האט „געריסען" גרויפען. האט דער געשלעפט די גויים צו זיך, און יענער — צו זיך, און דאס פלעגט זיך אלע מאל ענדיגען מיט א געשלעג... איצט זענען זיך די אלטע־לייט קיין שונאים נישט, פערקעהרט — גוטע פריינד... איינער צי־טערט פאר'ן צווייטענס לעבען... ביידע פיהלען, אז ווען עס שטארבט איינער פון זיי, מוז דער צווייטער נאכשטארבען.

אמת'ע גוטע פריינד זענען זיי זיך געווארען פון יענער צייט, וואס חיים־נחום איז געשטארבען... חיים־נחום איז געווען אין איינע יאהרען מיט זיי און זיין טויט האט ביי זיי ארויסגערופען א שטאר־קען פערלאנג אויסצוגלייכען זיך... שטיל, מיט אראבגעלאזענע

קעפּ זענען די אַלטע-לייט נאָכגעגאַנגען נאָך יענעמ׳ס לויה און — ווי-לענדיג, נישט ווילענדיג — זענען זיי פּלוצים אַלע מאָל אויסגעוואַק-סען איינער נעבען אַנדערן, גלייך ווי אַ געהיימע לייכטע האַנד וואָלט זיי צונויפגעפּאַרט, האָבען זיך אומגעריכט אָנגעקלאַפּט איינער אָן צווייטען און איין געדאַנק האָט זיך ביי זיי געוועבט, אַז איצט איז געווים די צייט געקומען, און דער מלאך המות טאַנצט שוין איצט הינטער זייערע פּלייצעס... און וואונדערליך: ברוגז׳ערהייד האָבען זיי זיך דאָך איינער נעבען אַנדערן בעסער געפיהלט, ווי צווישען די איבריגע מלוים... זיי, די אַלטע-לייט, האָט מעהר געריהרט חיים-נחום׳ס טויט, ווי די קרובים זיינע... קיינער האָט נישט געוויינט, נאָר זיי, די אַלטע, האָבען שטיל און ביטער געגאָסען מיט טרערען...

פון דעמאָלט אָן טראַכטען זיי זעהר פיעל פון איבערבעטען זיך און האָפען אַ גאַנצע וואָך, אַז שבת, צונויפקומענדיג זיך אין שוהל, וועט זייער רצון ערפילט ווערען. אָבער יעדעס מאָל לאָזט זיך די האָפנונג אוים מיט גאָרנישט. דערהויפּט איז אַ ביטער רחמנות אויף די אַלטע-לייט ערב יום-כפור. וויפיעל יודען, וואָס האָבען זיך אַ גאַנץ יאָהר געריסען, בעטען זיך ערב יום-כפור איבער, און אויף זיי קוקט זיך קיינער נישט אום. אַ גאַנצען טאָג, פון אין דערפריה אָן, זיצען די אַלטע אין בית-המדרש, קוקען מיט בעטענדע פייכטע אויגען — אפשר וועט זיך פאַרט עמיצער אויך אָן זיי דערמאָנען. אָן זיי וואָלט מען דאָך די אמת׳ע מצוה געהאַט, זיי וואָלטען זיך שוין מעהר ביז זייער לעבען נישט געקריעגט.

איינער פון זיי, אהרן-דוד, האָלט שוין צעהנדליגער יאָהרען די מצוה פון „הוצאה והכנסה”. די לעצטע יאהרען צאָהלט ער שוין אַפּילו נישט און מ׳וויל ביי איהם אַלע שמחת-תורה אויסדינגען, נאָר גוטע פרומע יודען דערלאָזען נישט — ס׳איז נישט קיין יושר... אהרן-דוד נידערט פאַמעליך מיט׳ן ספר די דריי טרעפּלעך פון ארון קודש אַראָב, און דער גרעסטער פערלאַנג זיינער איז, אַז משה-לייב זאָל דער ערשטער אַ קוש געבען דעם ספר, וועלכען ער האָלט אַרומגענומען. און וואונדערליך, ווי דער לעצטער פּלייסט זיך עס טאָקע צו טהון... און ביידע דערפיהלען זיך עפּים אַזוי גוט, אַזוי נאָהנט איינער צום אַנדערן! ווער שמועסט נאָך, אַז משה-לייב׳ס לאַנגע, ווייסע באָרד ריהרט יענעמ׳ס האַנד אָן, איז שוין יענער גאָר אויפ׳ן זיעבעטען הימעל. ביידע קוקען זיך איבער מיט פריינדליכע אויגען און פּלייסען זיך צו

זאָגען גלייך די תפלה פון נאָך הוצאת התורה, און חזר'ט איינער איבער אַ פּאָר מאָל איין וואָרט, טהוט עס איהם דער צווייטער נאָך. ביידע צעהלען זיך די ווערטער אין די מיילער אריין.

ביי קריאת התורה טראַכטען זיי ווידער איינס פונ'ם אַנדערן: גליקליך וואָלטען זיי געווען, ווען זיי זאָלען ביידע אין איין חומש אריינ־קוקען און מאַכען פשט'לעך אויף פערשיעדענע פסוקים. אהרן־דוד וואָלט משה־לייב'ן בעוויזען זיין לומדות און משה־לייב איז אויך נישט קיין בור דאורייתא און ווייסט אויך, וואָס אין די קליינע אותיות'לעך טהוט זיך.

קומט איינער פון זיי נישט דאַווענען—דאָס טרעפט זעהר אָפּט — פערזאָרגט זיך דער צווייטער. „אפשר נישט געזונד?" און קאָן זיך נישט אָבהאַלטען נישט פרעגען ביי יענעמ'ס קינדער (מיט די קינדער זענען די אַלטע־לייט נישט ברוגז): „וואָס איז עפּיס דער טאַטע נישט געקו־מען צום דאַווענען?" און אומעטיג ווערט דעם פרעגער אויפ'ן האַרצען, הערענדיג אַ תשובה: „נישט געזונד". ער איז כמעט ווי זיכער, אַז איבער אַכט־טאָג שבת וועט ער עפּיס אויך „נישט געזונד זיין"...

אהרן־דוד און משה־לייב זענען די עלטסטע נישט נאָר אין שוהל, נאָר אויך אין גאַנצען שטעדטיל, און שטענדיג געדענקען זיי איינער פונ'ם אַנדערן... טראַכט איינער: „גאָט ווייסט, וואָס אהרן־דוד מאַכט", — טראַכט דער אַנדערער: „גאָט ווייסט, וואָס משה־ליב טהוט". האַפּט זיך אַמאָל איינער פון זיי אויף פון שלאָף מיט'ן פולען גלויבען, אַז דער אַנדערער איז געשטאָרבען... הערט ער זיך איין אין שטוב, צי הערט מען עפּיס נישט פון קיין געשטאָרבענעם... שווער צו הערען, טויבליך... נאָר ער איז זיכער, אַז מ'רעדט... „געשטאָר־בען" — טראָגט זיך איהם דורך אַ שטיל־טויבער קלאַנג און נאָכדעם קומען אַ פּאָר ווערטער עהנליך אויף אהרן־דוד אָדער משה־לייב. דאָס ערשטע וואָרט, איז ער זיכער, האָט ער פון שטוב געהאַפּט, נאָר דאָס לעצטע, עפּיס נישט דייטליך, פון אַנדערש־וואו.

דעם אַלטענ'ס פּנים הויבט זיך אָן צו קרימען, און עס שווינדע־רען די אַלטע ביינער... ער פיהלט, ווי פון ערגיץ, נישט פון קיין פענסטער, יאָגט אויף איהם עפּיס אַ מאָדנע קיהלקייט... אַ שטילע, קוים אַ שפּירענדע, עפּיס ווי עמיצער וואָלט נאָהנט נעבען איהם גע־שטאַנען, נאָר־וואָס אַריינגעקומען פון קאַלטען דרויסען...

— ווער איז געשטאָרבען? — פרעגט דער אַלטער און בעקומט אַ גראָבען ענטפער:

— נאָר שטאַרבען חלומ'ט זיך איהם, דעם אַלטען! ווער געשטאָרבען? וואָס געשטאָרבען?

ווערט דער אַלטער אַ ביסעל רוהיגער, זיפצט לייכטער אָב. נאָר אינוויינינג אין הארצען בלייבט דאָך עפּיס שווערעס ליעגען... אַ נייע שווארצע זאָרג קאָרטשעט זיך ערגיץ דאָרט ביי איהם אינוויינינ. און ציהט ווי אַ פּיאַווקע... ווען-עס-איז וועט דאָך יענער שטאַרבען, צופלעכט זיך אַ געדאַנק, האָט ער מורא די לויה נישט פערפּעהלען... און וואונדערליך: טראַכטענדיג פון יענעם, טיילען זיך מאָמענטענווייז די געדאַנקען פון איהם אָב, ווערען עפּיס ווי פרעמדליך און עס דאַכט זיך דעם אַלטען, אַז עמיצער שטעהט דאָ נאָהנט און טראַכט פון איהם דאָס זעלבע, וואָס ער פון יענעם...

ער הויבט אָן צו קרעכצען... ווער ווייסט? אפשר פערלייקענט מען נאָר פון איהם... קינדער זענען אַזוי שלעכט... ער וואָלט האָטש געגאַנגען מחילה בעטען!... און אפשר גוסס'ט נאָך יענער. וואָלט ער האָטש מיט איהם אַ פּאָר ווערטער גערעדט. עס לאָזט איהם נישט רוהען, ער מוז נאָכאַמאָל פרעגען... זאָגען... ער וועט מקדים זיין... וועט בעטען, טאָמער ווערט יענער פערשלאָפט, זאָל מען איהם באַלד מודיע זיין... ער קנייטשט זיך דער אַלטער — עס ווילט זיך נישט אַלע מאָל דערקוטשען... ער וויל נישט ווערען אָבגעזידעלט. נאָר נישט זאָגען קאָן ער אויך נישט. רופט ער צו זיך צו אַנ'איינִיקעל, פערנאַרט עס צו זיך מיט אַ ווייך זיידישער צערטליכקייט און זאָגט שטיל:

קינד מיינס, אַז אהרן-דוד וועט פערשלאָפט ווערען, וועסטו מיר זאָגען. יאָ, קינד?

דאָס קינד זאָגט עס איהם אַלע מאָל צו, און יעדען טאָג, יעדע שעה קוקט דער אַלטער אויף דער טרויריגער בשורה אַרויס. און נים דאָס אייניקעל אַ געשריי: „זיידע!" — ווערט דער אַלטער פערגלייווערט און מיינט, אַז אָט-אָט זאָגט עס איהם די טרויעריגע בשורה אָן.

— וואָס איז, קינד?

— גאָרנישט. אַזוי.

אַז ס'שטאַרבט אַ יונגער, האָבען די אַלטע שטאַרק עגמת נפש; זיי מיינען, אַז דאָ איז פאָרגעקומען אַ טעות... און דאָך טהוט זיי

עפּים הנאה... זיי דאַכט זיך, אַז דער טויט האָט זיך פון זיי אָפּ־גערוקט אויף אַ ווייטען מהלך. און אַז ס׳געהט אַוועק אַ לאַנגע צייט און ס׳שטאַרבט קיינער נישט, ווערען די אַלטע אונרוהיג... עס דאַכט זיך זיי, אַז ס׳האָט זיך שוין פערטראַכט ווענען זיי... און דאָ אַרום זייערע קעפּ שוועבט דער מלאך המות אַרום און וואַרט אויף אַ וואונק...

געווען איז עס אין אַ ווינטער־אָווענד. אין קיך האָט געפלאַטערט עפּים אַ מין אומעטיג־טונקעלע ליכטיגקייט פונ׳ם ברענענדען פייער אויפ׳ן פריפעטשיק. און געדאַכט האָט זיך, אַז אַ גרויסער דורכזיכטי־גער גולם שטעהט און ציטערט און זיינע שאָטען־ברעם טאַנצען איבער די ווענט אַרום און וואַרפען אַ מרה שחורה.

דער אַלטער משה־לייב איז געזעסען אויפ׳ן אויווען און געלייענט קריאת־שמע און דאָרטען, פון אונטער דער קיך־טהיר, האָט זיך דייט־ליך געלאָזט הערען דאָס קלאַפּען פון די רעדער אין מיהלכען, צוזאַ־מענגעמישט מיט אַ גוי׳איש געשפּרעך. דאָס קלאַפּען האָט ביים אַלטען אָנגעהויבען אַרויסצורופען פערשיעדענע זכרונות און בילדער,—אַלטע, ערגיץ־לאַנג פערלענערטע, נאָר זעהר דייטליכע, בילדער האָבען ביי איהם אין מח איינס נאָך דאָס אַנדערע אָנגעהויבען אַרויסצושווימען. דער אַלטער האָט זיך דערמאָנט, ווי ער איז געשטאַנען דאָרט אין מיהלכען אָנגעטהון אין אַ קורץ שמויסען פעלצעל מיט אַ שפּיציגער קוטשמע אויפ׳ן קאָפּ, איז אַלע מאָל צוגעגאַנגען צום קאַסטען, אָנגע־נומען אַ הויפען גרויפען און, בעטראַכטענדיג זיי אַ ווילע, געזאָגט:

— נו, זאָג דעם אמת, ביי יענעם גנב רייסט מען אויך אַזוי גוט ווי דאָ? גיב אַ קוק האַטש, צעהל יעדען גרויפּ בעזונדער.

און, וואונדערליך — די ווערטער האָט ער אַזוי דייטליך איצט געהערט, ווי ער וואָלט זיך ווירקליך דאָרט, אין מיהלכען, געפונען און זיי גערעדט, און די קריאת־שמע, וועלכע האָט זיך מעכאַניש געגאָסען פון זיין מויל, האָט, דאַכט זיך, אַנ׳אַנדערער גאָר געלייענט, נישט ער... עפּים איינער אַנ׳אַלטער, אַ פרעמדער און דאָך אַ בע־קאַנטער, וועלכען ער האָט אַמאָל אין זיין לעבען געזעהן, אָדער ער וועט איהם ערשט אַמאָל זעהן...

דער אַלטער איז אַזוי ווי אַ גולם געבליבען זיצען און, שטיל, מעכאַניש שעפּטשענדיג די קריאת־שמע, געפיהלט, ווי ער, אָדער נישט

ער, נאָר עפּיס עהנליכעס אויף איהם, טיילט זיך פון איהם אָב און ס'לאָזט זיך פון אייווען אַראָבקריכען, לאָזט זיך אין מיהלכען אַריין, עפּענט די טהיר און גיט אַ געשריי אויף די פערד: וויאָ־אָ־אָ!! דאָס קול איז זיינס, נישט דעמ'ס, וואָס זיצט אויפ'ן אייווען, נאָר יענעמ'ס, וואָס איז נאָר־וואָס אַראָבגעקראָכען... אַ יונג, געזונד קול... און נאָהנט נעבען דעם יונגענס אויערן לייענט עמיצער קריאת־שמע... אַן'אַלט קול, אַ בעקאַנטס...

דער אַלטער ווערט וואָס ווייטער טיעפער פערזונקען, ווערט וואָס ווייטער אַ מינוט מעהר אין יונגען פערשלונגען... פונ'ם אַלטען, וואָס זיצט אויפ'ן אייווען, בלייבט ביים יונגען אין מה עפּיס אַזוי ווי אַ שטיק רויך זיצען, וואָס איז שטאַרק עהנליך אויפ'ן יונגען... און עס בליצען געדאַנקען: דאַכט זיך, אַז דאָרטען זיצט ערגיץ אַן'אַלטער... דאַכט זיך, אַז אין מיהלכען שטעהט עפּיס אַ יונגער... און ביידע זענען עפּיס נישט קיין ממשות'דיגע, נאָר לייכטע, טונקעל־דורכזיכטיגע, ווי פון רויך אויסגעגאָסענע מענשען... און די ביידע מענשען מיט די צוויי קעפּ טראַכטען עפּיס ווי איינער און דער איינער ווי צוויי. איינצייטיג טראַכטען זיי: איינער — פון פּרנסה, דער צווייטער — פון טויט... געצווייטעלטע געדאַנקען... קלינגט איינעם אין די אויערען אַריין — וויאָ־אָ־אָ, דעם צווייטען — „צדקה תציל ממות". און אָט גי־בען זיי זיך נאָך אַ גאָס צונויף, דער אַלטער מיט'ן יונגען, און עס שפּרינגט אַ בילד אַרויס: אַ גלאַט שטיל וואַסער, שוואַרץ ווי טינט... פון ערגיץ פון דער שוואַרצער נאַכט לאָזט זיך הערען דאָס הירזשען פון אהרן־דוד'ס „בולאַן", וועלכען משה־ליב האָט אַ מאָל דערטרונ־קען... און פּלוצים גיט זיך אַ שטעק־אַרויס פון וואַסער אהרן־דוד'ס גרויער קאָפּ, פערשווינדט און אין אַ ווײַלע אַרום בעוויזט ער זיך נאָך אין מיהלכען פאַראויס, פאַר איהם — דער יונגער אהרן־דוד מיט אַ פלאַקען אין האַנד... עס הערען זיך קולות מיט גוואַלדען, און דער אַלטער אהרן־דוד שטעהט אונבעוועגליך מיט אַ פערגליווערט שמייכעלע אויף די ליפּען...

די גוואַלדען ווערען וואָס אַמאָל שטילער און שטילער, נאָר פון ערגעץ ווייט, פון אַ ווייטער טיעפער שטילקייט, וואו עס לאָזען זיך נאָר הערען מתים־קולות, ווען זיי ליעגען „אָבגעהויבענע" אויף דער ערד, האָט זיך דאָס געוויין געלאָזט הערען... אַ צוגעלעגערט, פער־

דומפּען געוויין, עהנליך אויף דער שטילקייט אַליין, האָט זיך צום אַלטענ'ס אויערן דערטראָגען...

ער האָט זיך ווי פון אַ טיעפען שלאָף ערוואַכט, זיך אַ מינוט צייט איינגעהערט און ווילד אַרומגעקוקט. אין די אויערן איז פערבליבען דאָס נאָר-וואָס געהערטע, און פאַר די אויגען — דאָס נאָר-וואָס געזעהענע.

— קינדער! — האָט דער אַלטער מיט אַ ציטער אויסגערופען — וואָס איז געשעהן?

עס האָט זיך געעפענט די קיך-טהיר און דעם אַלטענ'ס זוהן איז פון מיהלכלען אַריינגעקומען מיט'ן קורצען פעלצעל און מיט'ן שפּיציגען היטעל אויפ'ן קאָפּ, און האָט אַרויפגעשריען צום פאָטער:

— טאַטע, איך וועל דיר אָנזאָגען אַ בשורה: אהרן-דוד איז געשטאָרבען...

דער אַלטער האָט זיך יאָמערליך צעוויינט.

איבערגעשראקען.

איבערגעשראָקען.

ווען בנימין איז נאָך אַ קליין יונגעלע פון אַ יאָהר 9—10 געווען, האָט זיך איהם אָנגעהויבען דרעהען אַ געדאַנק, אַז ער איז אַן׳אומגליקליך יונגעלע, אַז ער געבוירען געוואָרען אין אַ שלעכטער שעה מיט אַ פינסטער מזל — און ער איז כסדר געווען פערזאָרגט. זעלטען ווען עס האָט זיך אַ שמייכעל געוויזען אויף זיינע ליפען, דאָס פנים האָט ביי איהם אויסגעזעהן ערנסט און עלטער מיט אַ יאָהר צוויי, ווי ער איז אַלט געווען.

אויפ׳ן צוועלפטען יאָהר האָט איהם דער פאָטער אריינגעגעבען צו אַ שניידער, איז ער געווען דאָרטען אַ פּאָר טעג און מ׳האָט איהם משלח געווען אָהן אַ שום סבה; פשוט: ער איז נישט געפעלען געוואָרען דעם בעל-הבית מיט דער בעל-הבית׳טע — ער איז געווען אַ שרעקליך מאוס׳ער. האָט איהם דער פאָטער אָבגעגעבען צו אַ סטאָליאַר, און פון דאָרטען האָט מען איהם אויך אָבגעשיקט אַ היים, געפינענדיג, אַז ער איז צו שוואַך פאַר דער אַרבייט. פונ׳ם סטאָליאַר איז ער איבערגעגאַנגען צו אַ שוסטער און האָט דאָרטען אויך לאַנג נישט אָנגעהאַלטען. געוועהנליך איז ער פון איין בעל-מלאכה צום אַנדערען נישט באַלד אַריבער, נאָר איז אָבגעזעסען אַ פּאָר וואָכען אין דערהיים און דער טאַטע מיט דער שטיף-מאַמען האָבען איהם געשלאָגען, פאַר וואָס ער האַלט זיך אין ערגעץ נישט איין. בנימין האָט די קלעפּ מקבל באהבה געווען: ער האָט געוואוסט, אַז איהם

קומט צו שלאָגען, אז מ'דאַרף איהם שלאָגען — ער איז אין אַ פינ־סטער מזל געבוירען געוואָרען. ער האָט זיך אַליין אויך פיינד געהאַט, שרעקליך זיך אַליין נישט געקענט אָנקוקען, און נישט איינמאָל, ווען ער האָט געחאַפּט אַ קוק אין דער „מוהמע'ס" קליין שפּיגעלע, האָט ער זיך געגעבען אַ ריס ביי אַ באַק און זיך געגעבען אַ קללה...

ענדליך האָט איהם צוגענומען אַ ראַזירער, טאַקע דעם פאָטער'ס אַנ'איינגער. די אַרבייט איז בנימינ'ען שטאַרק געפעלען געוואָרען און ער האָט זי זעהר גיך אויסגעלערנט.

נאָר געבליבען איז ער דער איינגער — אַנ'אומעטיגער, אַ שווייגע־דיגער און אַנ'אָבגעלאָזענער. דער בעל-הבית האָט איהם מיט געוואַלד אוועקגעזעצט אויף אַ שטוהל אַנטקעגען שפּיגעל און איהם אָבגעשוירען. בנימין האָט די גאַנצע צייט געהאַלטען פערמאַכט די אויגען, נישט געוואָלט קוקען אויף זיך אין שפּיגעל; פון די אָנגעפּאַלענע האָר אויפ'ן פּנים האָט ער נאָך מאוס'ער, עקעלהאַפטער אויסגעזעהן, ווי ער איז געווען. איהם האָט זיך נעבעלדיג געדאַכט, אז דאָס מאוס'ע פּנים איז עפּעס דאָס זעלבע, וואָס זיין מאוס פינסטער מזל... די, וואָס ווע־רען געבוירען אין שלעכטע מזלות, האָבען אַוועלכע מאוסע פּנים'ער.

ווען ער איז אַריין אין די 16—17 יאָהר, האָט זיך איהם דער געדאַנק, אַז ער איז געבוירען אין אַ פינסטער מזל, בולט'ער אַרויס־גערוקט, און כאָטש עס איז נאָך דעמאָלט אויך נישט געווען אינגאַנ־צען דייטליך, נאָר איינגעוויקעלט, ווי אין אַ געדיכטען נעבעל, האָט ער דאָך דערפיהלט, אַז ער דאַרף זיין פאָרזיכטיג, אַז ער דאַרף זיך פאַר עפּעס היטען נישט אַריינצופאַלען דעם פינסטערן מזל אין די הענד אַריין. און וואָס ער האָט געגומען טהון און וואוהין ער האָט זיך נישט געלאָזט געהן, האָט זיך ביי איהם מורא'דיג אַ טראַכט גע־טהון: צי פיהרט עס איהם נישט ערגעץ אַהין, צו דעם פינסטערן מזל?...

און ביי בנימינ'ען איז געוואַקסען וואָס ווייטער אַ מורא פאַר עפּעס אומבעוואוסטעס, געהיימעס, שרעקליכעס. עס איז אַוועקגעגאַנ־גען אַ שטיקעל צייט, איז ער געוואָרען נאָך אָנגעשטרענגטער, די אויערן האָבען זיך אָנגעהויבען צוהערען און די אויגען צוקוקען...

ווען ער האָט זיך אַמאָל געפּרובט פערטיפען, זיך קלאָר מאַ־כען, און וואָס בעשטעהט זיין „פינסטער מזל" און וואָס קען דערפון זיין, זענען אַלע געדאַנקען ביי איהם שטעהן געבליבען. דער געדאַנק

פון דעם פינסטערן מזל איז אָבגעטרעטען, און בנימין האָט אָנגעהויבען צווייפלען, צי האָט זיך גאָר געפונען ביי איהם אַמאָל אַזאַ געדאַנק...

בנימין איז געוואָרען פאַרזיכטיג, ווי איינער, וואָס ווייס, אַז מ׳לאָקערט נאָך איהם, מ׳זוכט איהם אומצוברענגען. בנימינ׳ען איז נאָך ערגער געווען: ער האָט נישט געוואוסט, פאַר וואָס, פאַר וועמען זיך צו היטען. דאָס איז געווען איין שוואַרצע, געדיכטע שטיק מורא, אַ מורא אָהן בילדער. דאָס איז נישט געווען קיין שרעק פון טויט, נאָר עפּעס נאָך גרעסערס, גרויזאַמער פונ׳ם טויט.

יעדען אויפדערנאַכט, ווען אין ראַזיר־הויז איז אויסגעלאָשען געוואָרען די גאַז-בעלייכטונג, האָט זיך בנימין אַריינגענומען פון קיך דאָס קליינע לעמפּעלע, האָט עס אַוועקגעשטעלט אויפ׳ן ווייסען, מראַמאָרנעם קאַכעלע אונטערן שפּיגעל און האָט זיך גענומען צוגלעטען די גאָלמעסערס. אין ראַזוריע איז שטיל געווען, ווי געשטאָרבענע זענען געלעגען די שערליך אויף דער עטאַזשערקע און מ׳האָט פון זיי קיין פּיפּס נישט געהערט. אויף אַ וואַנט איז געהאַנגען אַ גרויסער הילצערנער זייגער, און דער שטילער אומרוה האָט זיך קוים קוים גערירט, אַרויסלאָזענדיג פון זיך אַלע רגע אַ שטילען און אַ ווייכען: קלין־קלאַן, קלין־קלאַן.

בנימין האָט געגלעט די גאָלמעסער אויף אַ לאַנג, שמאָל שטיינדעלע. אַנטקעגען, אין שפּיגעל, איז געשטאַנען נאָך אַ בנימין און האָט אויך געגלעט; נאָר איין חלוק: פון דעם אמת׳ן בנימינ׳ען האָט זיך געהערט דאָס גלעטען און דער בנימין פון שפּיגעל האָט עס שטיל געטהון. און פון דער זעהענדיגער, נאָר נישט הערענדיגער בעוועגונג, פון טונקעל׳ן שפּיגעל-גלאַנץ און פון דעם גאַנצען זאַל, וואָס האָט זיך דאָרטען אָבגעשפּיגעלט, האָט געזעצט אַ שטילע טרויעריגע אומעטיגקייט...

בנימין האָט שטאַרק ליעב געהאַט די אַרבייט. ער האָט געפיהלט עפּעס אַ מין תאוה צו אַ שאַרף מעסער. ווען איהם האָט זיך איינגעגעבען גוט אויסצושאַרפען אַ גאָלמעסער איז ער העכסט גליקליך געווען, נישט דערפאַר, וואָס עס וועט גוט גאָלען, נאָר פּשוט דערפאַר, ווייל ער האָט ליעב געהאַט, אַז עס זאָל זיין שאַרף. נישט אַנגענעהם איז איהם נאָר געווען, וואָס אין שפּיגעל שטעהט פּונקט נאָך אַזעלכער, אַזוי ווי ער, און טהוט איהם נאָך יעדעם ברעקעלע. אַ וואונדער איז עס: ביי טאָג בעמערקט ער זיך כמעט נישט אין

שפּיגעל און בײַ נאַכט איז ער דאָ. דאָס איז ער, בנימין. נאָר טאָקי פון דעם בנימינ׳ען אַליין ווערט איהם אַזוי טרויעריג אויפ׳ן האַרצען און ער קען זיך נישט אָבהאַלטען, ער זאָל נישט קיין קוק געבען אין שפּיגעל; גיט יענער אויף איהם אויך אַ קוק און אַ מאָל פּאַלט איהם אַריין אַ צווייפעל: ווער איז דער אמת׳ער בנימין: ער, צי דער, וואָס שטעהט אין שפּיגעל? ווער האָט פריהער אַ קוק געגעבען אויף וועמען: יענער אויף איהם, צי ער אויף יענעם?...

בנימין האָט זיך אַלע מאָל דערמאָהנט, וואָס ער האָט אַמאָל געהערט, אַז איינע אַ פּערזעסענע מויד פון אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג, האָט געוואָלט וויסען, צי האָט זי ערגיץ אַ זווג, צי ניין, האָט מען איהר געהייסען זיך אַוועקזעצען נאָך צוועלף אַ זייגער בײַנאַכט אַנטקעגען אַ שפּיגעל מיט צוויי ליכט בײַ די זייטען און אין מיט׳ן אַ גלאָז וואַסער. ווען זי איז אָבגעזעסן אַ שעה צייט, האָבען אָנגעהויבען פליהען און דורכטאַנצען פערשיעדענע רוחות, שדים מיט שוואַרציאָהרען, און ענדליך איז געבליבען שטעהן איינער אין ווייסען... אַ מת... איהר זווג איז געשטאָרבען...

בנימין האָט געשמ׳ט פאַר אַ ספּעציאַליסט צו גלעטען גאָלמעסערס. זעהר אָפטע פלעגט מען ברענגען צו איהם פון אַנדערע ראַזוריעס גאָלמעסערס אויף אויסצוגלעטען. און אַ חוץ דעם האָט ער נאָך געהאַט אַ גרינגע האַנד צום ראַזירען. דער קליענט האָט אַפילו נישט געפיהלט, אַז מ׳גאָלט איהם. מ׳האָט זיך פאַר בנימין׳ען געשלאָגען, אַלע האָבען זיך געוואָלט גאָלען נישט בײַם בעל-הבית, נישט בײַם אַרבייטער, נאָר בײַ איהם. און מערקווירדיג: בנימין האט עס אַלץ אָנגענומען פאַר אַ שלעכטען סימן. אין אַלץ, סיי אין גוטס, סיי אין שלעכטס, האָט ער געשפּירט, ווי טיעף, פאַר איהם אַליין נישט צובעמערקען, לאָקערט נאָך איהם דער פינסטערער מזל... ער האָט געוואוסט, נישט געצווייפעלט, אַז ער איז אַ אומגליקליכער מענש, און נישט איינמאָל איז עס איהם אַזוי דערגאַנגען צום האַרצען, אַז איהם האָט זיך געגלוסט וויינען, אויפרעדען זיך פאַר עמיצען דאָס האַרץ. חאָטש וואָס האָט ער געקענט רעדען! ווי אַזוי וואָלט ער יענעם אַרויסגעגעבען, וואָס איהם פרעסט דאָרטען און דריקט אַזוי פיעל יאָהרען... ער האָט געפיהלט אַרום דער צונג אַ פוסטקייט און אַראָב-צו, צום האַרצען, איז דאָ אַזוי פיעל, — אַזאַ מין געדיכטע, שווערע, שוואַרצע שטיק...

ביינאַכט האָבען זיך איהם מאָדנע חלומות געחלומ'ט און ווי ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף האָט ער זיי פערגעסען. ער האָט זיי נישט געקענט געדענקען, ווייל דאָס זענען נישט געווען קיין געוועהנליכע חלומות, נאָר עפּעס אַזעלכע שרעקליכע, מאוסע, שוואַר־צע, געפּלאָנטעטע... נאָר איין חלום געדענקט ער פאַר דער גאַנצער צייט, ער געהט איהם אויף קיין מינוט פון קאָפּ נישט אַרויס! ער־געץ אין אַ שרעקליך פינסטער אָרט האָט ער אַ וואונדערליך גרויסען שפּין געזעהען, אַ שווערען, גרויסען שפּין, מיט לאַנגע, לאַנגע לאַפּעס און אַרום דעם שפּין איז געווען אויסגעוועבט, ווי אַ לייוענט, אַ גע־דיכטע שפּינוועבס... ווייטער געדענקט ער גאָרנישט, נאָר דאָס איז ביי איהם ווי פערחתמ'עט געוואָרען אין קאָפּ...

און געפינענדיג זיך תמיד אין אַ שלעכטען הומאָר, האָט איהם אָנגעהויבען צו פערדריסען אויף די קליענטען, פאַר וואָס זיי ווילען זיך נאָר ביי איהם גאָלען. ס'האָט איהם פערדראָסען, ווען דער קליענט איז געזעסען צושפּרייט אויפ'ן ווייסען פאָטעל, מיט אַ פערוואָרפענעם קאָפּ, מיט האַלב־דרעמעלדיגע אויגען און מיט אַנ'אויסגעצויגענעם האַלז. איהם האָט געקרענקט די רוהיגקייט... ער האָט ביי זיך אַזוי געטראַכט: ס'קען דאָך מעגליך זיין, אַז אַ מענשען... נו, אַפילו איהם אַליין זאָל איינפאַלען, שקראַבענדיג דעם האַלז... צו געבען איין פיהר... ס'קען דאָך אַ מאָל אָנכאַפּען עמיצען אַזאַ חשק, אַזאַ תאוה...—האָט זיך ביי איהם אַ געדאַנק צוהיצט—וואָס ליגט ער זיך אַזוי, דער פאַרשוין, רוהיג מיט'ן אויסגעצויגענעם האַלז...

איינמאָל האָט ער זיך אַזוי פערטיעפט אין דעם געדאַנק, אַז איהם האָט אַזש אָנגעהויבען קלאַפּען דאָס הארץ, די האַנד ציטער'ן און ער האָט דעם פּאַציענט צוגראַבעלט...

יענער האָט זיך אָנגעבויגען צום שפּיגעל און דערזעהענדיג בלוט, רוהיג געזאָגט:

— האָסט מיך שוין צושניטען.

בנימינ'ען האָט שרעקליך פערדראָסען יענעמ'ס רוהיגקייט, פיה־לענדיג אין זיך, אַז עס האָט געקאָנט ביי איהם טרעפען עפּעס פיעל שרעקליכערעס פונ'ם גראַבעל. ער האָט געוואָלט, אַז דער „פריץ" זאָל עס אויך וויסען... אין דער זעלבער צייט האָט ער, ווי געגען זיין איינענעם ווילען, געכאַפּט פון דער עטאַזשערקע אַ פלעשעלע מיט אַ געלער פליסיגקייט, האָט אָנגענעצט אַ שטיקעלע וואַטע און צוגעלעגט.

דער בעל־הבית, וועלכער איז געשטאַנען אנטקעגען ביי א צוויי־טען שפיגעל און עמיצען געשוירען, האָט שמייכלענדיג געפרעגט:

— וואָס ביזטו אַזוי בלאַס געוואָרען?

דאָס האָט זיך בנימינ'ען דאָס ערשטע מאָל געטראָפען זייט ער איז ראַזירער.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך דער געדאַנק, אַז ער איז אַן'אומגליק־ליכער, אין אַ פינסטער מזל געבוירען געוואָרען, נאָך שטאַרקער איינ־געגעסען איהם אין מח. דער געדאַנק האָט אָנגעהויבען דרייסטער צו אַרבייטען. אָנגעהויבען אויסצוטרעטען פערשיעדענע וועגען, אום צו בעפעסטיגען זיך, צו בעשטעטיגען, אַז אַזוי איז עס. דער ערשטער בעוויז איז געווען דאָס צושניידען יענעם... ער האָט נישט געוואוסט, נאָר נישט געצווייפעלט, אַז עפעס דאָ אַרומערט וועט קומען צו איהם דאָס גרויזאַמע, שרעקליכע, וואָס לאָקערט נאָך איהם; אַז נישט אומ־זיסט האָט איהם קיין בעל מלאכה נישט געוואָלט האַלטען... ס'האָט איהם אַלץ געשטויסען אַהער אין ראַזוריע. א ראַזוריע... שאַרפע מעסער'ס...

און בנימין האָט מורא געקריגען פאַר די מעסער'ס. ער האָט אויף זיי געקוקט נישט ווי אויף אַ גאָלמעסער, נאָר ווי אויף אַזעלכעס, וואָס קען איבערשניידען דאָס האַלז... איין פיהר... בנימין האָט מורא געקריגען אפילו פאַר'ן גלאַנץ, אפילו פאַר'ן מענשעלע, וואָס דאַרטען האָט זיך אָבגעשפיגעלט...

ווען עס איז אַריינגעקומען עמיצער זיך גאָלען איז בנימין טויט בלאַס געוואָרען, אָהן אַ סימן לעבען, און די אויגען זיינע האָבען גע־קוקט אָהן שום זין, ווי אַ קאַטשקע עטליכע רגע'ס נאָכ'ן שעכטען, וואָס ווייסט נישט, וואָס מ'האָט איהר דאַרטען אויפ'ן האַלז געטהון, נאָר פיהלט דאָך, ווי דאָס חיות געהט איהר אויס.

בנימין האָט אויך נישט געוואוסט, וואָס מיט איהם טהוט זיך, נישט געוואוסט, פאַרוואָס ער שרעקט זיך, נאָר ווען ער האָט גענומען דעם גאָלמעסער אין די הענד, האָט איהם אָנגעהויבען קלאַפּען אין האַרצען, די קניע האָבען זיך אונטערגעזעצט און אויבען אויפ'ן קאָפּ איז איהם עפעס אַזוי קאַלט געוואָרען, פון וואָס עס איז איהם איבער־געגאַנגען אַ שווידער איבער'ן גאַנצען קערפּער. די האַנד איז ביי איהם

פון טאָג צו טאָג אַלץ שווערער און שווערער געוואָרען און דאָס גאַלען האָט אַלץ לענגער און לענגער געדויערט. דער קליענט האָט זיך אַ פּערנודעטער, אַ פערמאַטערטער ארויסגעריסען פון זיינע הענד, האָט איהם שוין מוחל געווען דאָס בעשפּריצען, דאָס אָנפורערען און פערדרעהען די וואָנצעס.

דער בעל-הבית האָט ענדליך פערדראָסיג געזאָגט:

— וואָס איז עס מיט דיר, וואָס איז מיט דיר געוואָרען!

בנימין האָט נישט געענטפערט. דאָס פנים איז געווען געלב-בלאָס, און די קליינע אויגלעך האָבען זיך קיין אָרט נישט געפונען.

— ביזט אפשר נישט געזונד, — האָט שוין דער בעל-הבית געזאָגט, קוקענדיג אויף זיין פנים.

„אפשר בין איך טאַקע נישט געזונד”, האָט ער ביי זיך אַ קלער געגעבען.

„אפשר גאָר שטאַרבען?” — האָט בנימין וויטער געטראַכט.

— וויסט דיר... וואָס דיר איז געוואָרען — האָט דער בעל-הבית געזאָגט, קנייטשענדיג מיט די אַקסעל.

בנימין האָט זיך שטיל איינגעהאַלטען, אָבגעזיפצט. ער האָט דערשפּירט, אַז אָט, אָט הויבט זיך עס אָן... ס'הויבט זיך שוין אָן ארויסצעווייזען, מ'דערקאָנט שוין... מ'מיינט שוין, אַז ער איז נישט געזונד... מיט איהם איז שוין עפּעס „געוואָרען”... נאָר געוואוסט האָט ער נאָך אַלץ נישט וואָס, און האָט אויף יעדער זאַך געקוקט מיט חשד... אין יעדער קלייניגקייט האָט ער עטוואָס בעהאַלטענעס, שרעקליכעס געזעהן...

ענדליך האָט איהם דער בעל-הבית אָבגעזאָגט פון דער אַרבייט און בנימין איז דוקא צופריעדען געווען, ווייל ער האָט שוין אַליין געקלערט זיך אָבצוזאָגען.

טרויעריג און מיט אַ שווער געמיט האָט ער זיך ארויסגערוקט מיט זיין טשעמאָדאַנטשיקעל, האָט זיך שטיל און טרויעריג אָבגעזעגענט מיט'ן בעל-הבית און מיט דער בעל-הבית'טע און איז אין דרויסען אַרויס.

געווען איז אַ שענער זומער-טאָג, נאָר איהם איז אַזוי טרויעריג געווען אויפ'ן הארצען. ער האָט געפיהלט, אַז איצט מאַכט ער דעם ערשטען שריט צו דעם פינסטערן מזל, איצט הויבט זיך עס אָן...

ער האָט זיך אַריינגעקליבען צו דער שטיף־מוטער. דער פאָטער איז שוין געווען פון אַ פּאָר יאָהר געשטאָרבען, מיט איהר קיין קינדער נישט געהאַט. די אַלטיטשקע האָט זיך מיט איהם דערפרעהט, ווי מיט אַנ'אייגען קינד. זי איז שטאַרק מיט איהם צופריעדען געווען, אַזוי איז זי עלענד איינע אַליין אין אַ צימער.

געהאַט האָט ער עטליכע רובל, וועלכע ער האָט אָבגעלעגט אין אַ פּאָר חדשים; פון געהן אַרבייטען האָט ער אפילו נישט גע־קענט קלערען. ביי איהם איז געווען אינגאַנצען איינגערעדט, אַז ער איז שוין נישט ביי זיך אין די הענד, נאָר ביי עמיצען אַנדערש און וואָס „יענער" וועט וועלען, וועט ער מיט איהם טהון. וואָלט ער געהן צו דער אַרבייט, וואָלט „יענער" געוויס אַ פיהר געבען מיט'ן גאַלמעסער אין זיין האַנד איבער אַנ'אויסגעצויגענעם האַלז...

די אַלטיטשקע איז געווען צו איהם זעהר גוט. דאָס איז געווען אַזוי אונערוואַרטעט פאַר בנימינ'ען, און נאָך מעהר האָט ער זיך גע־וואונדערט, ווען איהם האָט זיך אויסגעלאָזט דאָס גאַנצע געלד און די אַלטע האָט איהם נאָך פריינדליכער און ליעבער צוגעטראָגען דאָס עסען, ווי דעמאָלט, ווען ער האָט איהר געצאָהלט. זי האָט איהם איינגערעדט, ער זאָל נישט זאָרגען. גאָט וועט העלפען, ער וועט געפינען אַרבייט וועט ער אָבגעבען. נאָר בנימין האָט געוואוסט, אַז ער וועט נישט קריעגען קיין אַרבייט, אַז ער קען שוין נישט אַרביי־טען. נאָר אַ ברירה האָט ער געהאַט! ער האָט געגעסען. ס'האָט איהם אפילו זעהר געקרענקט, ער האָט אָבער אַנדערש נישט געקאָנט מאַכען, און וואָס די אַלטע איז צו איהם צוגעלאָזענער, ווייכער גע־וואָרען, האָט עס איהם אַלץ מעהרער און מעהרער פערדרוס פער־שאַפט. דאָס געוויסען האָט איהם שרעקליך געמאַטערט, און פאַר־שטעלענדיג זיך, אַז ער וועט איהר קיינמאָל פאַר'ן עסען און פאַר איהר איבערגעגעבענהייט נישט קענען אָבצאָהלען, איז ער אַזש בייז געוואָרען אויף איהר, פאַר וואָס זי איז אַזוי גוט צו איהם... אַ מאַמע איז דאָך נישט אַזוי גוט! אַ מאַמע טרייבט אויך איהר קינד צו פער־דיענען, ווען ס'האָט נאָר געזונטע הענד און פיס...

...אַ נאַרישע אַלטע!

איינמאָל ביינאַכט, אויפ'ן געלעגער, טראַכטענדיג פון דער אַלטער'ס גוטסקייט, איז איהם אַ געדאַנק איינגעפאַלען, נישט איינגע־פאַלען, נאָר איז, דאַכט זיך, פון ערגעץ פון אַ שפּאַציר אָנגעקומען,

האָט זיך דאָ בײַ בנימינ׳ען צוגעשטעלט. זײַנע געדאַנקען האָבען אויף זיך אַ פּרעמדען דערפּיהלט, אַ פרעמדען, אַ ווייטען, פּונקט דער היפּך פון זײַ... דער געדאַנק איז, מעגליך, געווען אונטערגעשיקט פון „יענעם״ געהיימען, וואָס לאָקערט אַלע יאָהרען נאָך איהם...

„אַ שטייגער, פאַר דעם גוט׳ס, וואָס די אַלטע טהוט מיט איהם, דאַרף ער צאָהלען מיט שלעכט׳ס... מיט גאָר שלעכט׳ס, אויף אַזוי פיעל, וויפיעל זי איז גוט...״ אַ טשיקאַווער געדאַנק. בנימין האָט זיך מיט איהם פעראינטערעסירט און פאַמעליך, צו ביסלאַך, שווער, זעהר שווער, האָט ער זיך בײַ איהם אָנגעהויבען פונאַנדערוויקלען.

„אַ שטייגער... די אַלטע... ער... זי... זי איז אַזוי גוט צו איהם... ווי צו אַנ׳אייגען קינד. זי און ער... בנימין... בנימין... געהט אַרויס... בײַנאַכט... נעהמט... נעהמט??? ... אַ האַק ... אַ מע־סער... געהט צו... צו דער אַלטער און?? ... שטעלט זיך אַוועק נעבען איהר... נעבען איהר בעט, שטעהט אַזוי לאַנג, ביז זי זאָל דערפיהלען, אַז מ׳שטעהט איבער איהר, און עפענט די אויגען, און דערזעהט, ווי ער, בנימין, שטעהט איבער איהר האַלז מיט אַ מע־סער... וואָס וואָלט זי געזאָגט?...״

בנימין איז אַזש פערציטערט געוואָרען און דאָך איז איהם גאַנץ אַנגענעהם געווען דערפון צו טראַכטען...

אין דער פריה, ווען די אַלטע האָט איהם צוגעטראָגען אַ גלאָז טהעע און געזאָגט מיט אַ מוטערליך קול „טרינק בנימ׳טשיק״, האָט ער דערפּיהלט געוויסענסביסען. כאָטש וואָס? נישט מעהר ווי אַ נאַרישער געדאַנק, און ווי איהם האָט זיך געדאַכט, איז זי צו איהם דעם פריה־מאָרגען בעסער געווען, ווי אַלע מאָל. ער האָט גנב׳דיג געכאַפּט אַ קוק אויף איהר פּנים, אין די אויגען... אפשר האָט זי עפּעס דער־שפּירט?... און אָהן זײַן ווילען האָט עס זיך, גלאַט אַזוי פאַר זיך, איבערגע׳חזר׳ט דאָס זעלבע, וואָס ער האָט געטראַכט בײַנאַכט, נאָר פלינק, בליץ־שנעל...

— פאַרוואָס בייסטו נישט צו צו דעם טהעע? — האָט ער פלו־צים דערהערט — וואָס זיצסטו אַזאַ פערטראָגענער? נעהם, טרינק גיכער אָב, איך בעדאַרף אַוועקגעהן אין מאַרק אַריין, שוין שפּעט.

ס׳האָט איהם פערדראָסען... ער וואָלט געוואָלט, אַז זי זאָל וויסען, וואָס ער טראַכט, און זאָר האָט, איהר אויף להכעיס, איבערגע־לאָזט אַ האַלבע גלאָז טהעע.

— פאַרוואָס טרינקסטו נישט? — האָט זי געפרעגט ווייטער — אפשר ביזטו עפּעס נישט געזונד?

„אפשר ביזטו עפּעס נישט געזונד"?... דער בעל־הבית האָט איהם אויך געפרעגט דאָס זעלבע...

זי האָט איהם געזאָגט א „גוטען טאָג", נעהמענדיג דעם קאָשיק אין האַנד, נאָר בנימין האָט איהר נישט געענטפערט: ער איז געווען ערנסט אין כעס אויף איהר... איהם האָט שרעקליך געררייצט איהר גוטסקייט צו איהם... עפּעס א מין וועהטאָג'דיגען פּערדרוס, א כעס, האָט ער געשפּירט אויף איהר, ווי זי וואָלט אנטקעגען איהם די גרעסטע עולה אָבגעטהון. דאָס איז נאָך עפּעס ערגערס געווען: די אַלטע האָט איהם פּערמאַטערט מיט איהר גוטסקייט. וואָלט ער פון איהר כאָטש איינמאָל א שלעכט וואָרט געהערט, וואָלט זי איהם כאָטש איינמאָל געזאָגט: אָט, וואָס ועט זיין דער תכלית, פאַרוואָס געהסטו נישט ערגעץ זוכען אַרבייט... זי, גאָרנישט... סאַ'בהמה דאָס איז! ס'א פערד, נישט קיין מענש, אַנ'עזעל־קאָפּ איז זי, די אַלטע, די מוהמע דיינע, א מאוס'ע עקעלהאַפטע אַלטע! האָט אַריינגענומען א בחור צו זיך אין שטוב אַריין, גיט איהם עסען, טרינקען און גאָר־נישט... ער האָט אַזש מיט די צייהן פּערקריצט און האָט אָנגעהויבען אַרומצוגעהן הין און צוריק איבער'ן שמוציגען, ענגען צימער'ל און האָט אין א מינוט אַרום כמעט הויך אויסגעשריען:

— ס'א מאוס'ע מכשפה דאָס איז, הענד און פיס זאָל זי ברע־כען! — און האָט שווער פונ'ם גאַנצען האַרצען אָבגעזיפצט.

בנימין האָט מיט אַמאָל דערשפּירט, אַז ער איז געפלענט, געפלענט פון יענעם, וואָס לאָקערט נאָך איהם אַלע יאָהרען. ער האָט דערפּיהלט, אַז דאָס שוואַרצע פינסטערע מזל האָט איהם שוין אַריינ־געכאַפּט אין די שוואַרצע לאַפּעס אַריין און גיך, גיך וועט געשעהן מיט איהם עפּעס שרעקליכעס. וואָס — האָט ער נאָך אַלץ נישט גע־וואוסט, נאָר ער האָט נישט געצווייפעלט, אַז „יענער" ווייסט שוין... עס וועט באַלד געשעהן...

איהם האָט אָנגעהויבען צו הונגערן. ער איז צוגעגאַנגען צום שאַפּקעלע, דאָס געעפענט און דערזעהענדיג דאָס מעסער מיט'ן ברויט איז ער א צומישטער שטעהן געבליבען, כמעט ווי פערגעסען, צי איז ער געגאַנגען נאָכ'ן מעסער, צי נאָכ'ן ברויט...

נאָך וואָס דאָס מעסער?...

דאָס מעסער איז איהם עפּעס ווי אומגעריכט אין די אויגען גע־קומען, ווי עס וואָלט געזאָגט: יאָ, אָט בין איך! דאָס מעסער!... פריהער איז עס ביי איהם אין געדאַנק געלעגען — איצט אין שאַפע...

ער האָט גענומען דאָס מעסער אין די הענד אַריין... נישט ער האָט גענומען, נאָר ס'האָט זיך גענומען אין די הענד אַריין... די האַנד האָט זיך אויסגעצויגען און האָט גענומען דאָס מעסער. אָבצו־שניידען אַ שטיקעל ברויט? ניין... ער האָט עס נאָר בעטראַכט. נאָכ־וואָס? ס'איז געווען פּערפעקט מיט ברויט... מ'קען עס אָפּרייבען. נאָך וואָס אָפּרייבען?... און כאַפּט זיך אַ דערשראָקענער: וואָס וויל ער טהון?... עמיצער ענטפערט:

— איבערשרעקען דער אַלטער!...

ער האָט אָנגעהויבען רייבען דאָס מעסער אָן טיש, אָן די בענק־לאַך, אָן אייזערנעם בעטעל, וואו ער האָט נאָר געטראָפען. צום סוף האָט ער ביי זיך פון טשעמאָדאַנטשיק אַרויסגענומען אַ לאַנג, שמאָל שטיינדעלע און האָט אויסגעגלעט דאָס מעסער...

ס'איז געוואָרען שאַרף נאָר צום גאָלען.

און איהם איז טאַקע איינגעפאַלען זיך אָבצוגאָלען, אַזוי ווי ער טראָגט שוין אַ באָרד פון אַ פּאָר חדשים, און נישט לאַנג געטראַכט, האָט ער זיך אָנגעהויבען צוגרייטען צום גאָלען; נאָר ווען אַלץ איז שוין געווען צוגעגרייט, האָט ער פערלוירען דעם גאַנצען חשק און האָט זיך שוין נישט געגאָלט; ער איז שטעהן געבליבען, ווי אַ צו־מישטער, און נישט געוואוסט, וואָס צו טהון. ענדליך איז ער וויע־דער צוגעגאַנגען צום שאַפּקעלע, האָט מיט'ן אויסגעשאַרפטען מעסער אָבגעשניטען אַ שטיקעל ברויט און האָט זיך גענומען צום עסען...

פאַרנאַכט איז די אַלטע געקומען אַ פערמאַטערטע, אַ פערשוויצ־טע, איהם געזאָגט אַ שטילען „גוטנ־אָוונד”, האָט אַרויסגענומען פון קוישעל, וואָס זי האָט געבראַכט מיט זיך, אַ צוויי־דריי פּעקלאַך עסענוואַרג, האָט עס אַוועקגעלעגט אויפ'ן טיש און זיך אָבגערופען:

— נעהם, זוהן, צינד אָן דאָס לעמפּעל.

ער האָט אָנגעצונדען דאָס לעמפּעל און זי האָט גענומען גריי־טען צום טיש.

— ווער האָט עס אַזוי אויסגעשאַרפט דאָס מעסער? — האָט זי

אַ צופריערענע געפרעגט, בעטראַכטענדיג עס. — ס׳גלאַנצט אַזוי ווי אַ חלף.

פון דעם וואָרט „חלף" איז בנימינ׳ען איבערגעגאַנגען אַ שווידער איבער׳ן לייב...

— דו זאָלסט זיך כאָטש היטען — האָט די אַלטע געזאָגט און אַ ווייל אַרום — זאָלסט אַכטונג געבען, ווי דו שניידסט.

בנימינ׳ען האָט עפּעס ווי פערדעכטיג אויסגעזעהן איהר רעדען... „זאָלסט אַכטונג געבען, ווי דו שניידסט" — וואָס?...

— היט איהר זיך נאַר, מוהמע, פאַר׳ן מעסער — האָט ער וועלענדיג און נישט-וועלענדיג געזאָגט, און באַלד נאָכ׳ן זאָגען דער־שפּירט אַ צווייידייטיגען געדאַנק...

נאָכ׳ן עסען האָבען זיך ביידע, ווי אַ פאַרפאַלק, געלעגט איינער געגען אַנדערען אין די בעטלאַך. זיי זענען באַלד אַנטשלאָפען געוואָרען.

נאַר בנימין האָט זיך אין אַ האַלבע שעה אַרום אויפגעכאַפּט, נישט אויפגעכאַפּט, נאַר ווי עמיצער וואָלט איהם אויפגעוועקט, און געפיהלט האָט ער זיך אַזוי אויסגעניכטערט פון שלאָף, ווי ער וואָלט שוין צעהן שעה אָבגעשלאָפען, נישט אַ האַלבע.

ס׳איז געווען שטיל. דאָס קליינע לעמפּעלע איז געשטאַנען אויפ׳ן טיש האַלב אַריינגעדרעהט און האָט טרויעריג, שטיל בעלויכטען דאָס צימער... די אַלטע איז געלעגען מיט אַ האַלב אָפען מויל, פון וועל־כען עס האָט אַרויסגעקוקט אַ שטיקעל פערגליווערטע צונג און אַ פּאָר שוואַרצע, פאַדערשטע צייהן. זי איז געשמאַק געשלאָפען איינגעהילט אין אַ גראָבער, אַלטער, שמוציגער קאָלדרע. בנימין איז געלעגען, איינגאַנצען נישט צוגעדעקט.

דערזעהענדיג זי, איז ער עפּעס פערוואונדערט געוואָרען, פּונקט ווי זי וואָלט דאָ אומגעריכט געלעגען איהם אַנטקעגען. איהם איז עפּעס שווער געוואָרען אין קאָפּ און ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז עפּעס האָט ער געטראַכט בייטאָג... און איידער נאָך ער האָט זיך דערמאָהנט וואָס, איז ער שוין אַרויס פון דעם גלייכגילטיגען צו־שטאַנד, אין וועלכען ער האָט זיך געפונען, און איז איבערגעגאַנגען צו אַנ׳אויפגערעגטען.

אין אַ מינוט אַרום איז אָנגעקומען דער טשיקאַווער געדאַנק, נאַר איצט האָט ער אָבער פון איהם קיין פערגניגען נישט געהאַט. דער געדאַנק האָט איהם איצט גערייצט און אין דער זעלבער צייט

זיך אַריינגעלאָזט אין איהם אַלץ טיעפער און טיעפער, פאַרשטעלענדיג זיך אַלץ דייטליכער, העלער. וואָס וועט זאָגען די אַלטע, ווען זי וועט איהם דערזעהן מיט'ן מעסער איבער'ן האַלז?...

דאָס מעסער איז געלעגען אויף'ן טיש, ווי געשלאָפען. און צו־קאָפען, ביים שפּיץ, איז איהם אַ שטיקעל ברויט געלעגען. בנימין האָט דערזעהן דאָס מעסער...

אין אַ פּאָר מינוט אַרום, נאָכ'ן דערזעהן דאָס מעסער, האָט בנימין די פּיס פון בעטעל אַראָבגעלאָזט, איז מיט איין שפּרונג צו צום טיש און מיט'ן צווייטען — צו דער אַלטער.

דאָס האַרץ האָט איהם וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און שטאַר־קער אָנגעהויבען קלאַפּען, און אין איהם האָט זיך דערוועקט אַ ווילדער אינסטינקט, עפּעס אַ דורשטיגקייט נאָך בלוט...

געשטאַנען איז ער אָנטקעגען דער אַלטער אַ פערטעל שעה. די האַנד, אין וועלכער ער האָט געהאַלטען דאָס מעסער איבער איהר האַלז, האָט אָנגעהויבען צו פערגליווערן און ערטערווייז אָנגעהויבען צו שטערבען, ווי מיט שפּילקעלאַך... ווייטער אַזוי האַלטען איז גע־ווען אונמעגליך און זי האָט זיך ווי געבעטען אַראָבצולאָזען. נאָר ער האָט נאָר געוואָלט, זי זאָל איהם זעהן, נישט אַנדערש, נישט אַנדערש, און איהם האָט שרעקליך פערדראָסען, פאַר וואָס זי שלאָפט.

ער האָט אַראָבגעלאָזט דאָס מעסער נעהנטער צום האַלז... אפשר וועט זי אַזוי גיכער דערשפּירען... זי האָט ווירקליך געעפענט די אויגען און האָט זיי אָנגעשטעלט אויף איהם. אויף די ליפּען האָט זיך בעוויזען אַ שמייכעלע און זי האָט איהם געוואָלט עפּעס זאָגען. בנימין האָט פערשטאַנען, אַז זי זעהט נישט דאָס מעסער, ווייל עס איז צו נאָהענט נעבען איהר האַלז, ער האָט עס געגעבען אַ הויב אין דער לופטען...

ביי דער אַלטער האָבען זיך די אויגען איבערגעדרעהט, דער שמייכעל פון די ליפּען איז פערשוואונדען געוואָרען.

בנימין האָט זיך צולאַכט...

דער אַלטער'ס אויגען האָבען אַ טויט-גלאַנץ בעקומען. זי איז געלעגען אַ פערשטיינערטע, אָהן לשון און האָט פון צייט צו צייט געכאַפּט אַ קוק, דאָ אויף איהם, דאָ אויפ'ן מעסער. און דאָס האַרץ האָט זיך, וואָס עס איז אוועקגעגאַנגען אַ רגע, אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער געהויבען און געקלאַפּט...

— כאַ־כאַ־כאַ!!!...

די אַלטע האָט זיך געטהון אַ זעץ־אויף, ווי צו אַנטלויפען, נאָר איז געבליבען זיצען אַ פערגליווערטע. די גאַמבע האָט זיך ביי איהר מיט אַ וואונדערליכער געשווינדקייט אָנגעהויבען צו וואַרפען און עס האָט זיך געהערט דאָס קלאַפּען פון די צייהן.

— כאַ־כאַ־כאַ־כאַ!!!... מוהמעניו, איהר האָט טאַקע מורא, איך וועל אייך קוילען, עט, נאַרישקייטען... לעגט זיך... איך הייס אייך זיך לעגען! — האָט ער אָנגעשריען.

די אַלטע, נישט אַראָבנעהמענדיג פון איהם די אויגען, האָט זיך געלעגט.

— איהר מיינט טאַקע אין אמת'ן, אַז איך וועל אייך שעכטען, עט, נאַרישקייטען... אפשר וועט איהר אָבזאָגען ודוי...

ער האָט איהר אָנגענומען פאַר דער גאַמבע, זי געטהון אַ ריס אַרויף און, נישט בעמערקענדיג פאַר איהר, געטהון אַ דרעה איבער דאָס מעסער אויף דער שטומפּיגער זייט און געגעבען אַ פיהר איבער'ן האַלז...

— — — — — — — — — — — —

די אַלטע האָט זיך איין קאָרטש געגעבען און איז געבליבען ליגען אַ פערגליווערטע...

פערדיט פון א גניבה.

פערדוים פון א גנבה.

די ווינטערדיגע נאַכט איז צוגעפאַלען, איין פוהר מיט זאַכען האָט מען שוין אַריבערגעפיהרט אויף דער נייער דירה, איך האָב געוואָלט דעם צווייטען פאַקעווען, נאָר מיין פרוי האָט מיך אויפגע־האַלטען:

— נאָך וואָס? זאָל בלייבען אויף מאָרגען, איך בין שרעקליך מיעד. וואוהין וועלען מיר זיך שלעפען ביינאַכט און נאָך אין אַזא מין וועטער מיט קליינע קינדער.

איך האָב מיטגעשטימט. נאָר געבליבען איז ביי אונז, אַז איך מוז געהן אין דער נייער דירה נעכטיגען, ווייל עס איז געפעהרליך לאָזען דאָרטען די זאַכען אַליין, מען זאָל אונז נישט בע׳גנב׳ענען.

ביז עלף אַ זייגער האָב איך און מיין פרוי זיך געפּאָרעט. זי האָט אַרויסגעשלעפּט וואו אַ טשעמאָדאַן... איבערגעקוקט יעדעס פּאַפּי־רעל, אפילו די תנאים מיט דער כתובה, איבערגעלייענט די בריעף, וואָס מיר האָבען זיך געשיקט חתן־כלה־ווייז און איבערגעווישט אַלטע אָבגעריבענע פאָטאָגראַפיעס, אונזערע אייגענע, די קינדערס און גלאַט קאַרטעס, וועלכע איך קען נישט און זי קען נישט, נאָר גלאַט אַזוי וואַלגערן זיי זיך.

עלף אַ זייגער בין איך אוועקגעגאַנגען שלאָפען. אַריינקומענדיג אין שטוב, האָב איך אָנגעצונדען אַ ליכט, וואָס איך האָב מיטגענו־מען פון דער היים, זי אָנגעקלעפּט אויפ׳ן פענסטער, און אַליין האָב

איך מיר בערך אַ האַלבע שעה אַרומגעשפּאַצירט, בעקוקט דעם נייעם נאָך פּיילטען שפּאַליר, געקוקט אויפ׳ן סופיט, אויף דער פריש אָבגעפאַרבטער פּאָדלאָגע און אין איין ווענס געפלאָנט, וואו וועט שטעהן די שאַפע, דאָרטען די קאָמאָד, דאָ די בעטען, נאָכהער האָב איך מיר ווי עס איז אויסגעבעט (איין בעט איז שוין געווען אַריבערגעפיהרט מיט אַביסעל בעטגעוואַנד) און זיך געלעגט שלאָפען.

אַ פּאָר מינוט בין איך געלעגען און בעטראַכט די שטוב, וואו עס דאַרף זיין אַ זאַל. ליגענדיג איז זי מיר אַ סך גרעסער אויסגעקומען, ווייל דאָס בעט, אין וועלכען איך בין געלעגען, איז ביי דער וואַנט געשטאַנען. איך האָב דערזעהן פאַר זיך אַ גרויסען פוסטען זאַל, אַ פוסטען און אַ קאַלטען, און דאָס האָט אויף מיר אַ שרעקליכען אומעט געוואָרפען. איך האָב באַלד חרטה געקריגען, וואָס איך האָב געפאָלגט מיין פרוי און בין געגאַנגען אַהער נעכטיגען.

דאָרטען אין דער היים האָט זיך מיר שטאַרק געגלוסט שלאָפען, נאָר דורכגעהענדיג זיך אויף דער פרישער לופט און דאָ אין דער קאַלטער שטוב. איז ביי מיר דער גאַנצער שלאָף צוגענומען געוואָרען. דאָ זעה איך, ווי דאָס ליכט האַלט שוין באַלד ביים עק, און דער געדאַנק, אַז איך וועל בלייבען אין דער פינסטער, האָט אויף מיר שרעקליך געווירקט. איך האָב שטאַרק בעדויערט, וואָס איך האָב חאָטש נאָך איין ליכט נישט מיטגענומען. חוץ דעם צימער, אין וועלכען איך האָב זיך געפונען, איז געווען נאָך צוויי צימערן, איינער ווי־אַ־ווי די טהיר פונקט אַנטקעגען מיר. דאָרטען איז געווען פינסטער און איך ווייס נישט, וואָס האָט מיר פלוצים אָנגעהויבען ציהען, איך זאָל קוקען אַהינצו. איך האָב מיר באַלד געפלייסט נאָכצוגעבען, ווי מען גיט אַמאָל נאָך אַ קליין משוגע׳ן קינד. איך האָב געקוקט אויפ׳ן צימער און דער צימער האָט אויף מיר געקוקט מיט זיין גאַנצער פינסטערקייט. זיך זאַט אָנקוקענדיג אין דעם צימער, האָט מיר אָנגעהויבען ציהען, איך זאָל קוקען אין צווייטען, נאָר דאָ האָב איך מיר שוין בעדאַרפט אויסדרעהען מיט׳ן קאָפּ צופיסענס, אַנדערש האָב איך איהם נישט געקענט זעהען, און דאָס האָב איך שוין נישט געוואָלט טהון; ערשטענס האָב איך מיר שוין דערוואַרעמט, האָב איך מיר פּשוט געפוילט ריהרען פון אָרט, און צווייטענס: נאָך וואָס? וואָס האָב איך דאָרט צו זעהען? אָט דעק איך מיר גאָר איבער איבער׳ן קאָפּ און איך וואָלט שטאַרק געוואָלט אַנטשלאָפען ווערען, איידער דאָס ליכט

געהט אוים. חאָטש מיר איז דאָך אַלץ איינס פינסטער אונטער דער קאָלדרע, ליג איך עטליכע מינוט און מיר הויבט אָן שרעקליך ציהען אַ קוק געבען, צי דאָס ליכט ברענט נאָך, צי ניין. דאָס האַרץ קלאַפּט מיר אַזש: איך האָב מורא, איך וועל טרעפען אַ פינסטערע שטוב. ענדליך האָב איך דעם קאָפּ פון אונטער דער קאָלדרע אַרויסגערוקט און איך האָב געטראָפען דאָס ליכט צאַנקען. שוואַרצע שאָטענס זענען אויף די ווענט געשפרונגען אַרויף און אַראָב. דערווייל דערמאָהן איך זיך, אַז אַמאָל, קינד־ווייז, האָט מען מיר געזאָגט, אַז דעם מענשענס נשמה געהט אויך אַזוי אוים. דער מלאך המות גיט אַלע מאָל אַ ריס די נשמה פונ׳ם גוף און די נשמה גיט זיך צוריק אַ ריס. דאַן: ווי אַזוי ער ליגט שוין אַ געשטאָרבענער אויף דער ערד. ליכט ברענען צוקאָפּענס. נאָר נישט דער מת ליגט, אָבער גאָר אַ קול שטרוי. און מיט׳ן גוף וואַרפען זיך רוחות פון איין עק וועלט ביז דער אַנדערער. אָט אַזוי איז ביי מיר אַרויסגעשוואומען איין געדאַנק נאָכ׳ן צווייטען, עס האָט זיך געטראַכט פון זיך, און איך קוק אַלץ אויפ׳ן ליכט, ווי דאָס פייערל גיט אַלע מאָל אַ שפרונג־אויף, ווי עפּעס אַ לעבעדיגס, און גיט זיך אַ זעץ אַראָב. די גאַנצע לעדיגע שטוב גיט זיך מיר מיט אַמאָל אַ וויז און אָט בלייבט זי נישט, גיט זיך ווידער אַ וויז און ווערט ווידער פערשוואונדען.

פלוצים איז מיר איינגעפאַלען אַ קוק צוגעבען, צי עס זענען דאָ פאַרהאַן מזוזות. נאָך וואָס האָב איך אַ קוק געגעבען, ווייס איך נישט; איך ווייס וואויל, אַז פון מיינעטוועגען וואָלט די דירה כסדר געמעגט זיין אָהן מזוזות, און פון מיין פרומען ווייבעל האָב איך אין דער מינוט אַפילו נישט געקלערט. איך האָב אָבער דערפיהלט, אַז פאַר מיר וואָלט איצט געווען אַנגענעהם, ווען עס זאָלען דאָ זיין מזוזות. איך האָב מיר צושמייכעלט: ווען מיינע ווייסט אַ שטייגער דערפון, וואָלט זי זיך שען געקענט רייצען מיט מיר. זי האָט מיט מיר כסדר צוטהון, פאַר וואָס איך גלויב נישט אין אַזעלכע זאַכען און איצט האָב איך אויך נישט געגלויבט, נאָר פאַר וואָס איז מיר אויפ׳ן געדאַנק מזוזות אַרויף — פערשטעה איך נישט. קיין מזוזות זענען טאַקי נישט געווען, ווייל, ווי איך האָב מיר דערמאָהנט, האָט מיר דער בעל־הבית פון דעם הויז דערצעהלט, אַז דאָ האָט געוואוינט אַ קריסט און האָט זעהר הנאה געהאַט פון דער דירה. ביי אַ קריסט הענגט אַ איקאָנע—דערמאָן איך מיר. און די איקאָנע, האָט זיך מיר פאָרגע־

שטעלט, איז ריכטיג געהאָנגען איבער מיר אין ווינקעל, און דאָס לעמפעל האָט טונקעל בעלויכטען די שטוב. מיר האָט אָנגעהויבען ציהען, איך זאָל אַ קוק געבען איבער זיך אין ווינקעל, האָטש איך האָב געוואוסט, אַז איך וועל דאָרטען גאָרנישט זעהן.

און דאָך האָב איך געמוזט דעם קאָפּ אויפהויבען און אַ קוק געבען.

ענדליך איז דאָס ליכט אויסגעגאַנגען. איך האָב געוואַרט אַ פּאָר סעקונדען. איך האָב געוואָלט, דאָס פלעמעל זאָל זיך האָטש נאָך איין מאָל אויפהויבען; איך האָב דאָס געוואָלט אַזוי ווי איינער, וואָס שטעהט נעבען דער גסיסה פון אַ נאָהענטען פריינד און וויל, אַז דער פריינד זאָל האָטש נאָך איין מאָל עפענען די אויגען און אַ קוק געבען אויף איהם. נאָר אומזיסט איז געוועזען מיין וואַרטען; דאָס פלעמעל איז ווי ערגעץ אין דער פינסטערניש איינגעשלונגען געוואָרען און מעהר האָט זיך דאָס שוין נישט בעוויזען.

איך האָב ווידער אַרונטערגערוקט דעם קאָפּ אונטער דער קאָלדרע און דאָ, מיין איך, ווער איך אַנטשלאָפען; נאָר איך האָב אָבער באַלד דערפיהלט, אַז עפּעס אַרבייט זיך דאָרטען ביי מיר אין קאָפּ. דאָס האַרץ האָט מיר שטאַרקער ווי געוועהנליך אָנגעהויבען קלאַפּען, ליג איך און הער זיך איין צו זיך אַליין און וואַרט עפּעס פון זיך. איך פיהל, אַז דאָרטען אינוועניג וועט עפּעס וואָס באַלד אַרויסשווימען, אַרויסשווימען נישט קיין אָנגענעהמעס פאַר מיר.

פּלוצים דערמאָהן איך זיך אָן דער טהיר און הויב אָן צווייפלען, צי האָב איך זי פערמאַכט, צי ניין? און עס בלייבט ביי מיר, אַז איך האָב זי טאַקי נישט פערמאַכט. קריך איך שוין מיט צרות אַראָב מיט די באָרוויסע פיס אויף דער קאַלטער פּאָדלאָגע. אַ בייזער ציטער נעהמט דורך אַלע מיינע גלידער. איך קום צו צו דער טהיר, איז זי דוקא פערשפּאַרט. פערדריסט שוין מיר אויף זיך, נאָך וואָס איך בין אַראָבגעקראָכען, האָטש איך האָב גוט געדענקט, אַז איך האָב די טהיר יאָ פערשפּאַרט.

איך האָב מיר אַריינגעלענגט צוריק אין בעט אַריין און איך האָב שוין, דאַכט זיך, אַפילו געהאַפּט אַ דרימעל, ווייל איך האָב מיר גע־געבען אַ האַפּ אויף ווי איינער פון אַ שלעכטען חלום. אונטער דער קאָלדרע און מיט פערמאַכטע אויגען האָב איך בעמערקט ווי אַ ווייסע שטיק שיין איז פאַר מיר פאַרבייגעגאַנגען, אַ שטיק שיין די גרויס ווי

א מענש. איך האָב מיר באַלד בערוהיגט דערמיט, וואָס די טהיר איז פערקלאַפּט, און באַלד ווערט מיר ווידער שלעכט: צו די פענ־סטער האָב איך נישט געקוקט, אפשר איז אַ פענסטער ערגעץ נישט פערמאַכט. דאָ ווערט שוין מיר גאָר נישט פרעהליך. געה קריך פון דאָס ניי פון בעט אַראָב און געה טאַפּ יעדעם פענסטער, צי איז דאָס פערשפּאַרט, צי ניין. גיכער זענען זיי יאָ פערשפּאַרט, איך וויים געוויס, אַז זיי זענען פערשפּאַרט, נאָר דאָך מוז איך אַראָבגעהן און אַ קוק געבען. איך טאַפּ אָן די שיך, שלעפּ זיי אַרויף און לאָז מיר געהן. געהענדיג פאַלט מיר איין אַ געדאַנק, אַז עמיצער האָט זיך דאָ אונטערגעלעגט אונטער די פיס און אָט וועל איך אָנטרעטען און איך וועל מיך איבערקעהרען... געה איך פּאַמעלעך טריט ביי טריט, איך וויים, אַז אין מיטען שטוב איז אָנגעוואָרפען און איך קען מיר אָן עפּעס אָנשלאָגען, און דאָך, ביי יעדערס מאָל, ווען מיינע אַ פוס פערטשעפּעט זיך, ווערט אין מיר יעדער אבר פערקיהלט.

אויסגעטאַפּט אַלע לאָדען, פערמאַכט, פערשטעקט, לאָז איך מיך צוריק צו מיין געלעגער, נאָר דאָ שטעלט מיך אָב אַ נייער געדאַנק: עמיצער האָט זיך דאָרטען אַרונטערגעחאַפּט אונטער דער קאָלדרע און ליגט... דאָס בלוט גיט מיר אַ זעץ אין קאָפּ און איך בלייב אַ פּאָר מינוט ווי אַ פּאַראַליזירטער שטעהן. ביי מיר איז נישט אַנדערש געבליבען נאָר אָבזוכען די שוועבעלעך און אַ קוקגעבען אין בעט אַריין. נאָר איך דערמאָהן זיך ווידער אָן מיין פרוי און איך פיהל, ווי דאָס בלוט איז מיר אַריין אין פּנים פאַר גרויס חרפּה. איך צושמייכעל זיך און געב מיר האַסטיג אַ לאָז צום בעט,—געב אַ ריס אויף די קאָלדרע און וואַרף זיך אַריין אין בעט. דאָס איז געווען אַזאַ וואָרף, אַז אפילו עמיצער זאָל שוין דאָרטען האָבען געלעגען, וואָלט ער אויך גע׳הרג׳עט געוואָרען.

נו, איצט בין איך שוין, דאַכט זיך, רוהיג; פערמאַכט, פערקלאַפּט אַרום און אַרום—איך קען שוין שלאָפען; נאָר אָבליגענדיג אַ פּאָר מינוט האָב איך דערזעהן, אַז איך האָב מיך אַליין אָבגענאַרט: דאָס איז נישט געווען קיין מורא פאַר גנבים, טאָמער וועלען זיי אַריין דורך דער טהיר צי דורך די פענסטער, נאָר איך האָב פּשוט מורא געהאַט. איך וויים, אַז מען דאַרף נישט מורא האָבען און עס איז נישטאָ, פאַר וואָס מורא צו האָבען, נאָר די פילאָזאָפיע האָט מיר גאָרנישט געהאָל־

פען, איך האָב געפיהלט, אַז די מורא וואַקסט בײַ מיר, וואַקסט פון מינוט צו מינוט.

איך האָב אָנגעשטרענגט אַלע כּחות אַנטשלאָפען צו ווערען. איך האָב צונויפגענומען אַלע מײַנע אבֿרים אינאײנעם, איך האָב זיך צו־נאָנדגעקויקעלט, הענד מיט פיס צונויפגעפּלאָנטען, די אויגען אײַנגע־צוויגען, און ווי איך בין נאָר אַנדרימעלט געוואָרען גיב איך מיך פּלוצים אַ חאַפּ־אויף אין אײַן ציטערניש: דאָרטען אין צימער, וואָס אַנטקעגען מיר, האָב איך שטילע בּאָרוויסע טריט דערהערט, אַזעלכע שטילע, וואָס איך האָב מיר נאָר געוואונדערט, ווי אַזוי איך האָב זײ דערהערט. איך האָב מיר אײַנגעהערט, אײַנגעהערט מיט אַלע אבֿרים, איך הער שוין אָבער גאָרנישט. דאַכט זיך מיר, אַז „יענער" הערט זיך אײַן, צי איך הער... אַ פראָסט האָט דורכגענומען אַלע מײַנע גלידער, איך האָב דערפיהלט, ווי די האָר אויפ'ן קאָפּ ריהרען זיך, שטעלען זיך אויף אײנע נאָך דער אַנדערער. איך וויל אַרויסשטעקען דעם קאָפּ אַ קוקגעבען, האָב איך מורא. און נישט אַרויסשטעקען דעם קאָפּ איז ווײַדער שלעכט. מיר האָט אַ שרעקליכער פּערדראָס אָנגענומען, איך האָב אַזש מיט די צײן אָנגעהויבען קריצען. איך האָב די פויסטען אײַנגעצויגען און מיט אײנמאָל געגעבען אַ וואָרף אָב די קאָלדרע פון זיך און האָב זיך שטײף אײַנגעקוקט געגענאיבער.

אַ פּאָר מינוט האָט דער כּעס גובר געווען די מורא, און נאָכ־דעם האָב איך דערפיהלט, אַז איך מוז שוין דעם קאָפּ אונטער דער קאָלדרע בּעהאַלטען.

איך הויב ווײַדער אָן צו דרעמלען, איך פיהל ווי מײַנע געדאַנ־קען ציהען זיך איבער ווי מיט עפּעס ווײַכעס, דאָס איז אַ סימן פון אַנטשלאָפען ווערען. נאָר פּלוצים שפּרינגט דער דרימעל אָב און דאָס האַרץ גיט זיך אַ צאַפּעל. איך האָב דערהערט, ווי עמיצער פּאָרעט זיך בײַ דער טהיר, ווי מען וואָלט די קליאַמקע געריהרט. נאָר בּאַלד חאַפּ איך מיר, אַז דאָס האָט זיך מיר געקענט דאַכטען. איך בּערו־היג זיך און ווער אַנטשלאָפען.

וויפיעל איך בין אָבגעשלאָפען—ווײס איך נישט. איך ווײס נאָר, אַז איך האָב דאָרטען אין צווײטען צימער אַ קלאַפּ דערהערט, אַ דײַט־ליכען קלאַפּ. דאָ האָב איך בּאין אופן נישט געקענט קלערען, אַז עס האָט זיך מיר געדאַכט, און ווי נישט מיט מײַן קול האָב איך אויסגעשריגען: ווער איז דאָרטען!!? אין שטוב האָט די פוסטקײט

אָבגעקלונגען: ווער איז דאָרטען!!?-ווער איז דאָרטען?!! האָב איך ווייטער געשריגען, נאָר קיינער האָט מיר נישט געענטפערט.

— — — — — — — — — —

איך ווייס נישט, וואָס מיט מיר איז געווען, נאָר אז איך האָב די אויגען געעפענט, האָב איך דערזעהן אַ פּולע שטוב מיט מענשען און מיין ווייב מיט די קינדער זענען געשטאַנען און געוויינט איבער מיר, אי דאָס—האָב איך זיך אויף דער אַלטער דירה דערזעהן.

אין דער פריה בין איך איינגאַנצען געזונד געוואָרען. דאָס ערשטע בין איך אַוועקגעלאָפען אין דער נייער דירה געוואָהר ווערען צו די זאַכען. איך האָב די טהיר איינגאַנצען אָנ'אָפענע געטראָפען און פון די זאַכען איז אַפּילו קיין סימן נישט געבליבען.

— — — — — — — — — —

עד היום ווייסט מיין פרוי נישט, וואָס מיט מיר איז געווען, און ווען זי פרעגט מיר, ווער איך פערשעמט און ענטפער איהר נישט...

אין א פריה־מארגען.

אין אַ פֿריִה־מאָרגען.

ווען דער אַלטער מאיר וואָלף איז אויפגעשטאַנען פאַרטאָג צו דער אַרבייט, האָט ער דערזעהן די פענסטער פון זיין קעלער־וואוינונג כמעט אַ העלפט פערשאָטען מיט שניי, און געמאַכט האָט עס אויף איהם אַזאַ שוידערליכען איינדרוק, גלייך נישט קיין שניי וואָלט אין שטוב אריינגעקוקט, נאָר עפּעס אַ פּאָר אומבעקאַנטע מתים זענען פון ערגעץ, פון אַן׳אונבעוואוסטער ווייטער וועלט געקומען און זיך אַוועקגעזעצט מיט די ווייַסע רוקענס אין די פענסטער...

און האָטש אין שטוב איז נישט געוועזן קעלטער ווי נעכטען, איידער דער שניי איז אויסגעפאַלען, האָט זיך איהם דאָך געדאַכט, אַז דער שניי אָטעמט אריין אין די פענסטער אַ קאַלטען אָטעם.

אין שטוב איז פינסטער געוועזן, און שווער איז געווען צו אָריענטירען זיך, צי מאַכט דער שניי פינסטערער, צי ליכטיגער: עפּעס אי דאָס, אי יענס, אָדער ביידע נישט... די פינסטערניש אין שטוב און די ווייסקייט אין דרויסען האָבען צווישען זיך ווי אַ שטילען אָבמאַך געשלאָסען: נישט שטערען איינס דאָס אַנדערע... דער שניי איז ווי אַ טעמפּע אויסגעלאָשענע ליכטיגקייט איבער׳ן הויף געלעגען צושפּרייט, עפּעס ווי אַ ווייסער אָבזעץ פון דער שוואַרצער נאַכט, אָדער אַ געשטאָרבענער טאָג...

דער אַלטער איז אַריינגעגאַנגען אין קיך, האָט אַן׳אומעטיגען קוק געוואָרפען אויף דער גרויסער מאַשין, וועלכע איז דאָרט געבען

דער פענסטער־וואַנט געשטאַנען, האָט אויף דער וואַרעמער שוואַרצער פליטע אָנגעטאַפּט די שוועבעלעך און אָנגעצונדען דאָס בלעכענע לעמפּעל מיט׳ן פּעררוילערטען גלעזעל, נאָכהער זיך אָבגעגאָסען גע־געל־וואַסער און אויף אַנ׳אומעטיג שטיל קול אָנגעהויבען דאַוונען פון פּאַרענט.

ווען דער אַלטער האָט זיך אָוועקגעזעצט בּיי דער מאַשין, האָט ער גלייך בּעמערקט, ווי אין די הינטערשטע צוויי שויבען, וועלכע זענען געווען מיט שניי פּערשטעלט פון אַנטקעגענדיגען פענסטער, בּעוויזט זיך עפּעס אַ אונדייטליכע פיגור, וועלכע איז גאָר נישט עהנ־ליך אויף איהם, און נישט עהנליך איז זי געווען דערפאַר, וואָס דאַרטען, אין ווייסען שפּיגעל, איז די ווייסע בּאָרד זיינע כּמעט ווי נישט געווען צו בּעמערקען... דייטליך האָט זיך נאָר אָנגעזעהען דאָס שוואַרצע לייבעל און דאָס שוואַרצע היטעל אויפ׳ן קאָפּ; דאָס פּנים אַליין איז עפּעס געווען שיטער, עפּעס איז דאָס עהנליך געווען אויף אַ שטיק נעבעל, און אויף דער נעבעלדיגער קוים בּעמערקענדי־גער נאָז האָבען געגלאַנצט אַ פּאָר ברילען...

דער אַלטער האָט געליטען אויף אַ מאָדנער קרענק: ער האָט מורא געהאַט פאַר אַ שפּיגעל. אויף דער קרענק האָט ער אָנגעהויבען צו ליידען פון פּאָגראָם אָן, ווען ער איז פּליטים, פון גרויסע צרות, וואָס מ׳האָט גע׳הרג׳עט פאַר איינמאָל דאָס ווייב זיינס, אַ זוהן און דעם אַלטען טאַטען זיינעם, — גרוי געוואָרען, און דערזעהענדיג זיך אין שפּיגעל, האָט זיך בּיי איהם עפּעס אַזוי ווי אַ ריהר געטהון דער מוח, און ער האָט אָנגעהויבען צו שרייען, אַז דאָס איז נישט ער... ער איז איינגאַנצען עהנליך געוואָרען מיט דער ווייסער בּאָרד אויפ׳ן גע׳הרג׳עטען טאַטען. און עפּעס דרעהט זיך בּיי איהם אין קאָפּ בּיז היינטיגען טאָג אַ פּלאָנטערניש, אַז דער פאָטער איז נישט גע׳הרג׳עט געוואָרען, נאָר האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין איהם... האָט זיך בּע־האַלטען אָדער איז מגולגל געוואָרען... ווייסט ער נישט, צי איז ער דער טאַטע, אָדער דעם טאַטענס זוהן... גיכער דער טאַטע, אָדער גאָר בּיידע צוזאַמען, — און גע׳הרג׳עט האָט מען וועמען?... ווערט פון די געדאַנקען עפּעס אַ געדיכטע שוואַרצע בּלאָטע, אין די אויגען ווערט טונקעל, און אין די שלייפען הויבּט אָן ווי מיט קליינע זייגער־מאַכערשע העמערלעך צו קלאַפּען...

דער אַלטער איז אומרוהיג געזעסען בּיי דער אַרבּייט, פּיהלענדיג

זי אַנטקעגען בעוויזט זיך עפעס אַנ׳אונבעקאַנטע האַלבע פיגור, וועל-כע מאַכט נאָך אַלע בעוועגונגען זיינע... איהם האָט זיך געראַכט, אַז דער „נאַכמאַכער" איז צוזאַמען מיט׳ן שניי ערגעץ פון אַ ווייטער ווייסער וועלט געקומען, פון אַ ווייס-טויטער וועלט, און קוקט אַריין צו איהם, צום „ווייסען", און רופט איהם ערגעץ...

דער אַלטער האָט זיך אַפילו געוואונדערט, פאַרוואָס ער זעהט זיך דאָרטען אָהן אַ באָרד: ער האָט דאָך פערשטאַנען, אַז דאָרטען שפיגעלט זיך אָב זיין פיגור. פאַרוואָס-זשע עפעס אָהן אַ באָרד? פאַר-וואָס? — און געראַכט האָט זיך דעם אַלטען, אַז צו איהם איז די יוגענד צו חלום געקומען, איז צוזאַמען מיט׳ן שניי, עפעס ווי אין אַ זויבער-ווייסער עלטער איינגעהילט, פון די הויכע הימלען אַרויסגעפאַ-לען... ער האָט פון צייט צו צייט אַהין אַ קוק געוואָרפען, נאָר דאָ האָט ער עפעס נישט געפיהלט די מורא, ווי אַמאָל, ווען ער דער-זעהט זיך אין שפיגעל... דאָ האָט ער דאָך זיין יוגענד געזעהען. פון איין קוק צום אַנדערען איז די מורא אַלץ שוואַכער און שוואַ-כער געוואָרען, און ער האָט זיך אויפלעצט אָנגעהויבען איינקוקען אין דער נעבעלדיגער פיגור, און איז ערשטווינט געבליבען: ס׳איז דאָך גאָר זיין זוהן, זיין געהרג׳עטער זוהן. נאָר אַ וואונדער: אין טאַטענ׳ס לייבעל געהט ער... יאָ. דאָס איז דער זוהן זיינער. פונקט ווי ער אַליין, ווי דער טאַטע איז אַמאָל אין דער יוגענד געווען; און ער אַליין — ער זעהט אויס, ווי דער זיידע, און אַלע דריי צוזאַמען זענען עפעס ווי איינער, געוואַלדיג עהנליך איינס אויף דאָס צווייטע, און אַלע דריי לעבען עפעס ווי אין איהם איינעם, אָדער ער אַליין אין זיי ביידען... ער האָט אויך איצט געוואוסט, אַז דער זוהן שטעהט דאָ נישט אַנטקעגען, נאָר אַ חידוש איז דאָך, וואָס דאָ זיצט דער טאַטע, און דאָרטען שפיגעלט זיך אָב דער זוהן...

אויף דעם אַלטען איז אַנ׳אומעט אָנגעפאַלען. ער האָט לענגער נישט געקענט בלייבען זיצען ביי דער אַרבייט. דערצו איז נאָך אַזוי קאַלט דאָ אין קיך. ביי דער שוועל פון דער טהיר, וואָס עפענט זיך אין דרויסען אַרויס, ליגט אַ ווייסער פאַס שניי, וועלכער וואַרפט אָן עפעס אַ מין טרויער דאָ אין דער שוואַרצער קויטיגער קיך, און גע-דאַכט האָט זיך, אַז דאָס פאַסיקעל שניי ברענגט אָן די גאַנצע קעלט אין שטוב.

דער אַלטער האָט זיך אויפגעהויבען פון בענקעל מיט דער

דעה, זיך צוריק אַריינגעלעגן אין בעט אַריין, נאָר ער האָט זיך בע־טראַכט, אַז ס'איז גלייכער אויפצוּוועקען די טאָכטער, וועלכע שלאָפט דאָרטען אין צווייטען בעט, ווייל ער איז זיכער געווען, אַז ס'וועט שוין באַלד טאָג ווערען, און איהר וואָלט שוין אַלץ איינס אויסגעקו־מען באַלד אויפצושטעהן.

אויפהויבענדיג זיך פון בענקעל, האָט ער בעמערקט, ווי דאָר־טען, אין אָפּשפּיגעל, איז דער קאָפּ, וועגען וועלכען ער האָט זיך נישט געקענט אָבשטעלען קיין פעסטע מיינונג, צי איז ער זיינער, דעם זוהנ'ס, אָדער דעם פאָטער'ס,—פערשוואונדען געוואָרען. געבליבען איז נאָר דאָס שווארצע לייבעל, אָנהויבענדיג פון די אַקסעל ביז צום הינטערשטען טייל קערפּער... דער קאָפּ איז פערשוואונדען געוואָרען, האָט זיך מיט אַ וואונדערליכער לייכטקייט פון קערפּער אָבגעטיילט, און ווער ווייס, פאַרוואָס דעם אַלטען איז פּלוצים איינגעפאַלען, אַז דאָס האָט מען איהם אָנגעוויזען, אַז ער דאַרף שטאַרבען... און וואונדערליך: ער האָט זיך דוקא פאַר דעם געדאַנק נישט דער־שראָקען. ער האָט עס געפונען פאַר גאַנץ נאַטירליך, און דאָס, וואָס איהם איז פריהער איינגעפאַלען זיך צוריק צו לייגען אין בעט אַריין, האָט זיך איהם איצט געדאַכט, האָט אַ צוזאַמענהאַנג מיט'ן איצטיגען אָנווייז, ווייל ס'האָט נאָך קיינמאָל נישט געטראָפען, ער זאָל אויפשטעהן און זיך וועלען צוריק לייגען...

ער איז עטליכע מינוט געשטאַנען אונבעוועגליך, האָט גאָרנישט געטראַכט און גאָרנישט געפיהלט, און דאָס איינציגע, וואָס ער האָט יאָ געפיהלט, איז געווען אַ שרעקליכע קעלט אין די פיס, ווי גלייך דער טויט וואָלט שוין אָנגעהויבען מאַכען זיינע הכנות...

ענדליך האָט ער זיך פון אָרט געריהרט, איז פאַמעליכקע אַריין אין פינסטערן צימער, פון וואַנען ער איז צוריק מיט אַ האַלבער שעה געקומען, איז שטיל צוגעקראָכען צו זיין בעט, אַראָבגעוואָרפען די שטיוועל מיט'ן גראָבען לייבעל און זיך אַריינגעוואָרפען אין בעט אַריין...

———————————————

גאַנץ פריה, ווען גיטעל, דעם אַלטענס טאָכטער, האָט זיך אויפגעהאַפּט און דערזעהען דעם וויסען שניי ביי די פענסטער, האָט עפּעס אַנ'אונבעוואוסטע פרייד דורכגענומען דאָס גאַנצע וועזען איהרס. זי האָט גאָר פערגעסען אָן דער גאַנצער אָרימקייט, און אויך דאָס,

אַז זי האָט נאָך נישט קיין וואַרעם מלבוש אויף ווינטער... דאָס איז איהר אינגאַנצען פון זינען אַרויס... אַ וויס שמייכעלע האָט זיך אויף איהרע בלאַסע ליפּען צעלייגט, ווען זי איז צוגעשפּרונגען אַ נאַקעטע צום פענסטער... אוי, ווי שען אין הויף איז! און די דעלער — איין שטיק ווייסקייט. אַ יום-טוב אין דרויסען, און אָט שטעהען שוין אַנטקעגען אַ פּאָר יונגלעך און מאַלען אַ מענש פון שניי, און זי איז אַזוי מקנא: וואָלט זי נישט געווען קיין גרויסע מויד, אָדער וואָלט זי נישט געווען דעם אָרימען שניידערס אַ טאָכטער, וואָלט זי אַרויסגע־לאָפען זיי העלפען.

זי האָט זיך דערמאָנט, אַז דער קוואַרטיראַנט, וואָס האָט זיך ערשט נעכטען צו זיי אַריינגעצויגען, האָט זיך געבעטען אויפוועקען, ווייל ער קען, אַזוי ווי ער שלאָפט אויף אַ ניי געלעגער, פערשפּעטיגען צו דער אַרבייט. זי האָט מיט אַ פרעהליך אונרוהיג האַרץ אָנגעקלאַפּט אין טהיר, אויף וואָס ס'האָט זיך אין אַ ווייל אַרום דערהערט אַ שטי־לער אויסרוף: „אַ — אַ“, און גיכעלע האָט געשווינד אַרויפגעוואָרפען אויף זיך אַ אונטערשט קליידעל מיט אַ בלוזקעלע, האָט דערביי פער־וואונדערט געקוקט אויפ'ן פאָטער, וועלכער איז נאָך אַזוי שפּעט גע־שלאָפען, און איז אַריינגעלאָפען אין קיך אַריין, דאָרטען אַביסעל צו־רוימען, איידער דער יונגערמאַן, וועלכען זי האָט נאָך רעכט נישט געקענט, וועט אַריינקומען זיך וואַשען.

דאָס ערשטע האָט זי גענומען אויסווישען די שוואַרצע פאַרב פון דער פאָדלאָגע, וואָס איז אָנגערינען פון די אויסגעפאַרבטע מלבושים, וועלכע זענען דאָ אין קיך אויף שטריקלעך געהאָנגען, און ווען די אַרבייט האָט שוין געהאַלטען ביי ענדע, איז דער יונגערמאַנ־טשיק אַריינגעקומען, — אַ יונג פריש בחור'ל פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר. ביידע האָבען זיך אָהן אַ שום סבה צושמייכעלט, און דער יונגערמאַנטשיק האָט אַ פרעג געגעבען:

— זענט איהר שוין געווען אין דרויסען?

זי האָט באַלד פערשטאַנען, וואָס ער מיינט, און לעבעדיג געענטפערט:

— אַ גערואַלד, וואָס פאַר אַ שניי!

ביידע זענען אַ פּאָר מינוט געשטאַנען, ער — פערלייגט ביידע

הענד אויף דער ברוסט; זי־מיט אַ שוואַרצער שמאַטע אין האַנד, און געקוקט, מיט צופרידענע שמייכעלעך אויף די פּנים'ער, אין דרויסען אַרוים. אויף לעצט האָט ער געזאָגט:

— מ'מוז שוין אַוודאי פֿאָהרען אויף שליטלעך! — און זי האָט פון זיך צוגעגעבען:

— געוויס!...

— אַ שאָד, וואָס היינט איז נישט שבת! — האָט דער יונגערמאַנטשיק בעדויערט, און גיטעל האָט דאָס אויך גלייך פערשטאַנען, און בעמערקט:

— אין אַזאַ שניי איז גוט צו שפּאַצירען.

דער יונגערמאַנטשיק האָט אויסגענוצט די געלעגענהייט און אַריינגעוואָרפען אַ פּאָר ווערטער:

— אויב ס'איז נאָר דאָ מיט וועמען...

גיטעל האָט אין די ווערטער און אויך אין שמייכלענדיגען קוק, וואָס ער האָט אויף איהר געוואָרפען, פערשטאַנען, אַז מיט'ן „מיט וועמען" מיינט ער זי, און זי האָט מיט אַ בעהאַלטענער צופרידענהייט אַבגעווענדט די אויגען אָן אַ זייט.

באַלד נאָך זיין אַוועקגעהן, איז זי אַריינגעגאַנגען אין זיין צימער און גענומען פערבעטען דאָס בעט, און געטהון האָט זי די אַרבייט מיט גרוים חשק... עפּעס איז איהר אַנגענעהם געווען זיך צו פּאָרען מיט דעם געלעגער, פון וועלכען ס'האָט זיך געשפּירט אַ פרישער מאַנסבילשער ריח, און אָבטהוענדיג די אַרבייט, איז זי געשטאַנען אַ ווייל און בעטראַכט דאָס צימער, ווי זי וואָלט עס דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען געזעהען, און האָט בעקומען אַ געוואַלדיגען חשק דאָס שען אויפצופוצען... נישט פאַר איהם, נאָר... זי האָט זיך אין דעם קיין רעכענונג נישט געקאָנט אָבגעבען... עפּעס האָט זיך איהר געגלוסט פערמיידעלשען דאָס צימער, אָנהויבען דאָ איהר אָטעם, צוזאַמענמישען איהם מיט'ן מאַנסבילשען ריח, וואָס האָט זיך דאָ געפיהלט... איהר האָט זיך געגלוסט דאָ אויף די ווענט און אין דער לופט עפּעס אַוועקגעבען אַ טייל פון זיך, אַ טייל פון איהר מיידעלשען גייסט...

ווען דאָס צימער איז געוואָרען ריין צוגערוימט, איז זי אַנ'אומ־

רוהיגע צוגעגאַנגען צום פאָטער און איהם אויפגעוועקט. און ווען דער אַלטער האָט צועפענט די אויגען, האָט זי מיט אַ צערטליך קול גע-זאָגט:

— טאַטע, שטעה אויף, ס'איז שוין אַזוי שפּעט!

נאָר דער אַלטער, אַ קוק-געבענדיג אויפ'ן צויבער-ווייסען שניי, האָט גאָרנישט געקלערט אויפצושטעהן, און פּונקט ווי דער שניי איז דאָרטען אין דרויסען געלעגען צושפּרייט, אַזוי האָט זיך ביי איהם צושפּרייט אין הארצען עפּעס אַ מין ווייסער שרעקליכער אומעט, גלייך ווי אַ וועלט מיט מתים וואָלטען זיך צוזאַמענגעגאָסען און בעדעקט די ערד מיט ווייסע תּכריכים...

— איך האָב עפּעס קיין כּח נישט... — האָט ער אין אַ פּאָר מינוט אַרום געענטפערט.

— טאַטע, גיב נאָר אַ קוק אין דרויסען! — האָט די טאָכטער געמיינט אויפצומינטערן דעם אַלטען.

— וואָס אין דרויסען?... — האָט ער מיט אַ צומישטען קוק געפרעגט.

— זעה נאָר ס'ווייסקייט!

ער האָט אַוועקגעשטעלט אויף איהר צוויי טעמפּע אויגען, נאָר גיטעל האָט זיי נישט בעמערקט. זי האָט געקוקט אין דרויסען, און געדאַכט האָט זיך איהר, אַז די גאַנצע וועלט האָט זיך אין אַ ווייסען שלייער איינגעהילט, פּונקט ווי אַ כּלה צו דער חופּה, און דאָס האַרץ איז עפּעס אַזוי פרעהליך געווען, אַזוי פרעהליך, אַז ס'איז איהר, דאַכט זיך, נאָך קיינמאָל אַזוי גוט נישט געווען... עפּעס אַ אונדייט-ליכע האָפנונג האָט אָנגעפילט די נשמה איהרע... עפּעס האָט עס איהר געצויגען, געשלעפּט אין אַן'אונבעוואוסטער ווייטער ווייטקייט... פרעהליכע נעבעלדיגע געדאַנקען האָבען זיך, ווי הינדעלעך, אויסגע-וואַרעמטע אונטער דער הוהן, געריעט און געשטופּט... דאָס האַרץ האָט שטאַרקער געקלאַפּט, ווי געוועהנליך, און דאָס בלוט האָט זיך מיט אַ לייכטער זיסער וואַרעמקייט געשפּאַצירט, האָט זיך פון צייט צו צייט אין פּנים בעוויזען, בעפאַרבענדיג איהרע בלייכע בעקלעך...

— טאַטע! — האָט זי געזאָגט אין אַ פּאָר מינוט אַרום — זעה נאָר דעם מענשען, וואָס מ'האָט געמאַכט פון שניי.

דער אַלטער האָט זיך אויסגעדרעהט צו דער וואַנט און האָט

אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד, זי זאָל איהם לאָזען צו-רוה, און גיטעל האָט געחאַפּט אויף זיך אַ שאַל, איז אַרויס אין דרויסען, האָט זיך אַרומגעוואַשען דאָס פּנים מיט דעם פרישׁ אויסגעפאלענעם שניי, און דערביי געטראַכט פון'ם שכן, וועלכער האָט זיך נעכטען צו זיי אַריינגעצויגען...

— — — — — — — — — — —

די לעצטע מינוטען.

די לעצטע מינוטען.

אסתר-בײלע איז געלעגען מיט'ן פנים אַרויף. אונטער די פעסט צוגעמאַכטע אײנגעפאַלענע אויגען-הײטלעך האָבען פאַמעליך, קוים צו בעמערקען, אַרומגעשפּאַצירט פון אײן װינקעל צום אַנדערן די אויגען, פון צײט צו צײט האָט אַ ציטער געטהון אַ ברעם; אין די שלײפען האָט זיך קוים עטװאָס גערירט. אַ שטיק קאָלדרע, װאָס האָט צוגעדעקט איהר ברוסט, האָט זיך געהויבען אַרויף און אַראָב און אַלע אברים האָבען געמאַכט דעם אײנדרוק, אַז זײ געהערען זיך שוין מיט'ן קערפּער גאָרנישט אָן. יעדער אבר אַרבײט קוים פאַר זיך, דער מענש אַלײן, דער גאַנצער גוף איז שוין לאַנג געשטאָרבען.

די געדאַנקען זענען נאָך אָבער בײ אסתר-בײלען געװען אין אָרדנונג, האָבען נאָך געאַרבײט פריש און מונטער, װי זײ װאָלטען מיט'ן אָבשטאַרבענדען קערפּער גאָרנישט געהאַט צו טהון. צװישען אַלע זכרונות און ערינערונגען, װאָס זענען ערװאַכט געװאָרען פאַר'ן שטאַרבען, איז איהר װי פון אַ נעבעל אַרויסגעשװאומען אַ טונקעלער יונגערמאַן. ער איז געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אונבעװעגליך און געקוקט אויף איהר מיט פערשטאַרצטע אויגען... דער יונגערמאַן איז איהר עפּעס געװען בעקאַנט און אונבעקאַנט... זי האָט איהם ערגעץ יאָ געזעהן און נישט געזעהן... ער האָט זי עפּעס געשראָקען און בערוהיגט... אַ געשטאָרבענער?... זי האָט זיך לאַנג אָבגעשטעלט אויף דעם װאָרט. עפּעס האָט עס בײ איהר פערלוירען די ריכטיגע

בעדייטונג. זי האָט ווי דורך אַ חלום געפיהלט, אַז עס איז אַ שרעקליך וואָרט. דאָס, וואָס איהר איז פערשטענדליך געווען אַ גאַנץ לעבען, האָט איצט פערלוירען דעם קלאָרען זין. זי האָט נאָר געפיהלט, אַז עפּעס קאַלטעס גנב'עט זיך צו איהר אין קערפּער אַריין, קיהלט אָב איין אבר נאָכ'ן צווייטען, און זיי ווערען שרעקליך שווער און פרעמד...

זי האָט געוואָלט עפענען די אויגען, נאָר זי האָט עס נישט געקאָנט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז דער יונגערמאַן געפינט זיך דאָ אין שטוב, און ווי זי האָט נאָר געמאַכט אַן אָנשטרענגונג צו עפענען די אויגען, איז ער פערשוואונדען געוואָרען, אַלץ איז ווי אין אַ געדיכטען נעבעל איינגעהילט געוואָרען און דער נעבעל איז עפּעס אַזוי ווי פון איהם ארויס און איהר איינגעשלונגען, און עס האָט געדויערט אַ פּאָר מינוט, ביז ער האָט זיך צוריק בעוויזען, נאָר שוין נישט אונבעוועגליך, ווי פריהער — ער האָט שוין איצט געלעבט... אין די אויגען האָט אַ פייער געגליהט... אסתר-ביילע האָט זיך מיט איהם דערפרעהט, ווי מיט אַ נאָהנטען בעקאַנטען און געפיהלט האָט זי, ווי אַ שטראָם, אַ לעבעדיגער, וואַרימער שטראָם איז איהר איבער'ן קערפּער אַריבער, פון וועלכען זי האָט זיך עפּעס ווי קרעפטיגער און מונטערער געפיהלט...

אַ שמייכעל האָט געשוועבט איבער איהרע געשטאָרבענע ליפּען...

דער טויט איז עפּעס געווען ווייט פון איהר, ער האָט זיך אין אַ נעבעל בעהאַלטען... זי האָט אַפילו געהערט און געוואוסט, אַז אין שטוב זענען דאָ פיעל מענשען, נאָר זי האָט זיך נישט געקאָנט אָבגעבען קיין רעכנונג, וואָס זיי טהוען דאָ... זי האָט געדענקט, אַז זיי זענען אַלע געקומען נאָך אַ זעהר ווילדע זאַך... אַ זאַך, אַ שווערע און אַ געוואַלדיג דריקענדע... אויף די ליפּען איז איהר געלעגען אַ גרויזאַם שרעקענד וואָרט און זי האָט נישט געוואוסט וואָס...

הארט נעבען איהר בעט איז געשטאַנען דער מאַן איהרער, רבי יעקב לייזער — אַ יוד פון אַ יאָהר זעכציג — מיט אַ פינף-זעקס יאָהר עלטער פון איהר און האָט מיט אַ טרויעריג ירא-שמים'דיגען אויסדריק אויפ'ן פּנים געקוקט אויף דער גוסס'ער און ווי ער וואָלט איהר געוואָלט טהון אַ נחת רוח... ער האָט נישט אויפגעהערט צו טראַכטען וועגען דעם, אַז ער וועט שוין מעהר נישט חתונה האָבען...

דער געדאַנק האָט איהם נישט פערלאָזען אָדער ער האָט דעם גע־
דאַנק נישט פערלאָזען פון יענער צייט אָן, ווען עס איז קלאָהר גע־
וואָרען, אַז אסתר־ביילע וועט שטאַרבען... ער האָט אַפילו נישט
פערגעסען, אַז ער איז נאָך אַ זעהר געזונטער יוד און ווער ווייסט,
אפשר האָט ער טאַקע דערפאַר געטראַכט, אַז ער וועט שוין נאָכאַמאָל
נישט חתונה האָבען... ער האָט אויך געטראַכט, אַז אסתר־ביילע,
דאָס ווייב זיינס, איז געווען זעהר אַ פרומע יודענע, אַ כשר'ע, אַ
צנועה... דער לעצטער געדאַנק פלעגט אַפילו אַלע מאָל געלם ווע־
רען, נאָר ער האָט איהם געחאַפּט און איהם פעסט אַריינגעזעצט אין
קאָפּ אַריין... ער האָט עס עפּעס אַזוי ווי בכיון געטראַכט, ער איז גע־
ווען זיכער, אַז עמיצער הערט זיך דאָ איצט צו צו זיינע געדאַנקען.
און געמיינט האָט ער דערמיט עפּעס אַ טובה טהון דער קראַנקער —
חאָטש קיין האָפנונג, זי זאָל געזונד ווערען, האָט ער שוין נישט גע־
האַט, נאָר געוואָלט האָט ער, זי זאָל חאָטש האָבען אַ גרינגען טויט,
און אַז מ'וועט איהר טראָגען אין דער מטה, זאָלען איהר אַנטקעגען
קומען שרה, רבקה, רחל ולאה... דאָס שמייכעלע איהרס האָט
איהם בעשטעטיגט, אַז זי איז טאַקע געווען אַ גרויסע צנועה... רשעים
שטאַרבען אומעטיג, צדיקים שמייכלען... ער האָט געהאַט נאָך אַ
הייסען פערלאַנג — זי זאָל שטאַרבען מיט'ן פּנים אַרויף, נישט צו
דער וואַנט... דאָס איז נישט קיין גוטער סימן... דאָס איז אַ סימן,
אַז מ'קאָן נישט קוקען אין דער לויטערקייט פון דער שכינה, וועלכע
בעוויזט זיך צו אַלע מענשען פאַר'ן טויט...

אַ חויץ איהם האָבען נאָך אַ פּאָר פרומע יודען און ווייבער דאָס
שמייכעלע בעמערקט און איבער דער טרויעריגער שטוב האָט זיך
שטיל דורכגעטראָגען אַ פרעהליכער שטראַהל... עס האָבען אַ בלייך
געטהון אויגען און עס איז נאָך שטילער געוואָרען... מ'האָט בערו־
היגט די קינדער... ערגעץ־וואו זענען שוין געלעגען ליכט בעהאַלטען,
מ'ווייסט נישט, ווער ס'האָט נאָך זיי געשיקט און ווער ס'האָט זיי גע־
בראַכט... עס זענען געקומען יענע שרעקליכע מינוטען, ווען די לע־
בעדיגע און די שטאַרבענדע הערצען אויף זיך פערשטעהן... זיי זענען
געוואָרען פרעמד און ווייט איינער פון דעם אַנדערן, און חאָטש זי,
אסתר־ביילע, האָט נאָך כמעט אַלע חושים געהאַט, האָבען דאָך אַלע
שוין געקוקט אויף איהר, ווי אויף אייגע, וואָס האָט זיך שוין אַרי־
בערגעטראָגען אויף אַן'אַנדער וועלט... אַלע האָבען געוואוסט, אַז זי

פיהלט און טראַכט אַזוינס, וואָס קיין לעבעדיגער קאָן נישט טראַכטען און פיהלען... אַלע האָבען זיך געהאַלטען ביי איין געדאַנק נישט אָבגערעדטערהייד, אַלע האָבען געטראַכט: אַ כשר׳ע, פרומע יודענע געוועָן.

ס׳איז אָבער בעשערט געוועָן, זי זאָל שטאַרבען מיט זינדיגע געדאַנקען. אָבגעלעבט מיט׳ן מאַן דרייסיג יאָהר און פאַר׳ן טויט האָט זי איהם עפּעס אינגאַנצען פערגעסען... זי איז אַפּילו נישט געוועָן שולדיג אין דעם... מסתמא האָט זיך דער שטן אין דעם אַריינגעמישט. מחשבה כמעשה... און אסתר־ביילען איז בעשערט געוועָן צו שטאַרבען מיט אַ שלעכטער מחשבה...

אסתר־ביילעס געדאַנקען זענען אַלץ טיעפער און טיעפער געקראָכען פון איין נעבעל אַרויס און אין צווייטען אַריין... די געדאַנקען האָבען זיך ווי אָבגעטיילט פון איהר און זיך געלאָזט שוועבען עפּעס אין אַנ׳אונבעקאַנטער וועלט... דער יונגערמאַן האָט מיטגעשוועבט... דיזעלבע געדאַנקען האָבען דאָך נישט פערגעסען, אַז עפּעס איינע אַ אסתר־ביילע האַלט ביים שטאַרבען... דער נאָמען איז פרעמדליך געוואָרען... אסתר־ביילע — די צוויי ווערטער, וועלכע האָבען זיך אַ גאַנצע רייהע פון יאָהרען אַרום איהר געדרעהט און זענען געוועָן אָנגעקלעבט אָן איהר, שטאַרבען איצט... אסתר־ביילע שטאַרבט!... דאַכט זיך, אַז ס׳איז נישט... אסתר־ביילע איז קיין נאָמען נישט...

עס איז ביי איהר געוואָרען אַ געמיש, אַ געמיש פון פערשיעדענע געדאַנקען און בעגריפען... אין קאָפּ איז געוואָרען אַ שרעקליכער פּלאָנטער... אויפ׳ן לייב האָבען געשפּאַצירט קאַלטע און וואַרימע שטראָמען, ווי מ׳וואָלט אויף איהר געגאָסען קאַלטע און וואַרימע שטראָמען וואַסער...

פּלוצים—אַ וואַלד!... אַ געדיכטער שוואַרצער וואַלד, וועלכער שפּאַלט זיך דורך מיט אַ ברייטען זאַמדיגען שליאַך... ביי־נאַכט... די לבנה שיינט... די שפּיץ בוימער זענען מיט לבנה־שיין בעגאָסען... ביים שליאַך אַ ווייסע שטוב מיט שוואַרצע אומעטיגע שויבען... ווייטער אַ ביסעל — אַ מיהל... אַ גרויסע שוואַרצע מיהל, זי שטעהט... אין די גרויסע פענסטער־לעכער קוקט פון איין זייט די לבנה אַריין, נאָר פינסטער איז דאָרטען... ערגעץ רוישט אַ וואַסער...

אַ מינוט פערגליווערונג. עפּעס ווי די געדאַנקען וואָלטען זיך

פאַר עפעס אונדייטליכעס דערשראָקען, נאָר פלוצלונג ווערט אַלץ עפעס ווי קלאָר און בעקאַנט... דעם פאָטער'ס שטוב, דעם פאָטער'ס מיהל... טאַטע-מאַמע שלאָפען... נאָר וואו זי אַליין איז — געדענקט זי נישט... זי וואָלט אויך דאָרט אין שטוב בעדאַרפט זיין, זי ווייסט אָבער, אַז זי איז דאָרט נישטאָ... פערקוקט זי זיך אין פענסטער און אין דעם אויגענבליק קומט עמיצער פון שטוב אַנטקעגען... זי דער-קענט זיך... ס'איז זי אַליין... אַ יונג פריש מיידעל... אַ שוואַרצער קאָפּ, אַ ווייסער האַלז... ערגעץ איז נאָר עפעס אַ שרעק געבליבען פון יענער, וואָס האָט פון דרויסען אַריינגעקוקט... ביי דער שטוב איז געוואַלדיג ליכטיג, די לבנה — אַנטקעגען... אונטען איז דער וואַלד — שוואַרץ און אומעטיג... דאָרט ווייטער ציהט זיך פון דער מיהל אַ גרויסער שוואַרצער שאָטען, עס דוכט זיך איהר, אַז דאָרט איז נאַס און קאַלט...

זי קומט אין וואַלד אַריין, וואַרט אויף עמיצען, נאָר געדענקט נישט, אויף וועמען... עמיצער דאַרף זיך פון דאָרט בעוויזען און פלו-צים בליצט-אויף אַ נאָמען: — יוסף!... די ליפען האָבען זיך אַ ריהר געטהון, אַ ברעם האָט אַ ציטער געגעבען... ביי עמיצען אין האַנד האָט זיך אַ ווייס סטעאַרין-ליכט בעוויזען. עמיצער האָט אָנגעריבען אַ שוועבעלע און אָנגעצונדען. די שטילקייט איז געדיכטער און דונקע-לער געוואָרען.

אסתר-ביילע האָט נעבען זיך דאָס פייערל דערזעהען... זי האָט אויך געפיהלט, ווי נאָהנט נעבען איהר שטעהט אַ שוואַרצע מאַסע, וועלכע מאַכט איהר שווער צו עטעמען. און געשראָקען האָט עס איהר... אַ שוואַרצע שרעק האָט זי דורכגענומען...

דער נאָמען יוסף האָט ביי איהר אויפגעבליצט, איידער זי האָט איהם, דעם יונגענמאַן, וואָס האָט אַזוי געהייסען, דערזעהען... ערשט אין עטליכע מינוט אַרום האָט זיך דער שאָטען זיינער פון וואַלד אויפ'ן ליכטיגען שליאַך בעוויזען... זי האָט איהם אָן שאָטען דער-קענט... אַליין איז ער צווישען די בוימער געשטאַנען, און — גע-וואַרט...

זי האָט זיך איהם געלאָזט אַנטקעגען... דאָס האַרץ קלאַפּט פּאַמעלעך און שווער... די שאָטענס זייערע גיסען זיך צוזאַמען... זיי לאָזען זיך שפּאַצירען... פּאַראויס זענען זייערע שאָטענס אַזעלכע לאַנ-גע און אומעטיגע... ערגעץ פון אַ ווינקעל קוקט עפעס אומעטיגעס

און גרויזאַמעס אַרויס... דאָס האַרץ ווערט שווערער און קעלטער, קלאַפּט אַלץ שוואַכער און טוואַכער, נאָר זי געהט דאָך נאָך אַלץ... זי געדענקט... זי געדענקט, אַז זי האָט איהם ליעב... זי האָט אויך אָן חתן נישט פערגעסען. זי געדענקט, אַז זי האָט איהם פיינט... דאָס געפיהל פון פיינדשאַפט איז שוין לאַנג נישטאָ... ערגעץ פערגלי־ווערט געבליבען... ליגט ווי אַ קאַלט שטיינדעל, נאָר דאָס געפיהל פון ליעבע צאַנקט נאָך... קוים־קוים, וואָס עס צאַנקט...

זי האָט אַ גערויש דערהערט, אַ געוויין. נאָר ס'האָט זי נישט געריהרט. און געדוכט האָט זיך איהר, אַז זי הערט אין וואַלד די קולות... זיי קומען צו איהר פון ערגעץ וויט־וויט, און אין מוח בע־וועגט זיך קוים אַ פראַגע: וואָס וויינט מען?...

עמיצער נעהמט די האַנד איהרע... זי מיינט, אַז יוסף נעהמט זי... האַלט זי אויף איין אָרט... פיהלט, אַזוי ווי די האַנד וואָלט אין אַ פרעמדער הויט געוועזען... — „באַלד" — זאָגט עמיצער... דאָס גע־וויין שטאַרקט זיך, נאָר זי איז אַזוי גלייכגילטיג!... דאָס האַרץ פרירט... עס לעשט זיך איין געדאַנק נאָך'ן צווייטען... עס פער־שווינדט די לבנה, דער וואַלד... עס ווערט טונקעלער און טונקעלער... אין דער פינסטערניש בלאָנדזשעט זי מיט עמיצען אַרום... זי זעהט איהם שוין נישט און פיהלט נישט, נאָר געדענקט, אַז עמיצער איז נעבען איהר דאָ... דער נאָמען איז געבליבען! זי שפּרינגט פון איין געדאַנק אויף אַ צווייטען, און לעשט זיך ענדליך מיט'ן לעצטען אויס...

זי איז אויסגעגאַנגען מיט אַ שמייכעל אויף די ליפען... דער מאַן יעקב־לייזער און נאָך פרומע יודען און ווייבער האָבען אין דעם געזעהען אַ סימן, אַז אסתר־ביילע איז געוועזען אַ כשר'ע, פרומע יודע־נע....

ווער איז דא געשטארבען.

ווער איז דא געשטארבען?

— יונגערמאַן! אויף אַ מינוטקעלע צו אַ מנין — האָב איך פּלוצים דערהערט הינטער מיר, און אַ האַנד האָט לייכט אָנגעריהרט מיין אַקסעל.

איך האָב לאַנג נישט געטראַכט, און ווי אַנ׳אורח זיך געלאָזט געהן נאָך איהם.

אַריינקומענדיג אין שטוב, האָט זיך מיר באַלד אַ וואָרף געגעבען אין די אויגען אַ ליכט מיט אַ גלאָז וואַסער און אַ שמאַטקעלע, וועלכע זענען געשטאַנען אויפ׳ן פענסטער. איך האָב נישט ווילענדיג אָבגעזיפצט, און בין באַלד אַריינגעפאַלען אין עפּעס אַ מין טרויער, אין אַזאַ טרויער, וועלכער פיהלט זיך נאָר ביי אַנ׳אָבל אין שטוב.

מיט מיר איז שוין געוואָרען אַ גאַנצער מנין. באַלד האָט דער אָבל, אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר פיערציג, געשטעלט זיך ביי אַ קאָמאָד, אויף וועלכען עס האָבען געברענט צוויי ליכט, און האָט אָנגעהויבען זאָגען מיט אַ שטילען טרויעריגען נגון „אשרי״. איך האָב דאָרט געטראָפען אַ פּאָר אַלטע יודען, אַ צוויי יונגע-לייט און די איבעריגע אין די מיטעלע יאָהרען; איך האָב אויך בעמערקט אַ יונגע פרוי, ווי עס ווייזט אוים דעם אָבל׳ס ווייב, וועלכע האָט זיך דאָרט בעהאַלטען אין אַ צווייטען צימער.

ווער איז דאָ געשטאָרבען?

אָט די פראַגע האָט מיר באַלד אַ קלאַפּ געגעבען אין קאָפּ און וואָס מעהר עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ מינוט, אַלץ שטאַרקער האָט זיך די פראַגע ביי מיר איינגעגראָבען אין קאָפּ און אין האַרצען.

מען האָט אָבגעדאַווענט מנחה און דער אָבל האָט אָנגעהויבען זאָגען קדיש. פונ׳ם צימער, וואו עס האָט זיך בעהאַלטען די פרוי, האָב איך דערהערט אַ האַרץ-רייסענדען קוויטש, וועלכער האָט אַלעמען פערציטערט. ביי אַלעמען זענען די פּנים׳ער בלאַס געוואָרען,

איינער אויף דעם צווייטען האָט אָנגעשטעלט די אויגען און ענדליך זענען די אויגען אַריבער אויף דער טהיר, פון הינטער וועלכער עס האָט זיך דערהערט דער קוויטש. דער אָבּער איז דאָך נישט פערציטערט געוואָרען; דעם קדיש האָט ער נישט געזאָגט, נאָר ער האָט איהם געשריגען; יעדעס וואָרט איז בּיי איהם געפלויגען, ווי קוילען פון אַ האַרמאַט, און עס האָט גערעכט, דאָס מיט די קוילען וויל ער טרעפען גאָט אַליין. דאָס איז נישט קיין קדיש געווען, דאָס איז געווען עפּעס אַ מין פּראָטעסט, עפּעס אַ מין קללה, וועלכע זיין פערביטערט האַרץ האָט אויסגעלאָזען צו עמיצענס קאָפּ...

געענדיגט דעם קדיש, איז ער מיט פעסטע טריט אַריין אין צימער. איך האָב אַ קוק געגעבּען אַהינצו, נאָר איך האָב דאָרטען גאָר נישט בּעמערקט, ווייל עס איז שוין געווען טונקעל. ער איז דאָרטען געשטאַנען אַ צעהן מינוט, מען האָט געהערט, ווי ער האָט עפּעס גערעדט, אָבער קיין ווערטער האָט מען נישט געקענט חאַפּען, ווייל ער האָט זעהר שטיל גערעדט. און ווען ער איז צוריק אַריינגעקומען, איז דאָס פּנים בּיי איהם געווען נאָך בּלאַסער ווי פריהער, די שוואַרצע אויגען זענען געווען טרוקען, האָבּען געבּרענט מיט האַס און אַ בּיזער שרעקליכער פּראָטעסט איז געלעגען אין יעדער בּעוועגונג.

ווער איז דאָ געשטאָרבּען? — האָט זיך שיער נישט אַרויסגעריסען פון מיין מויל, און דאָס האַרץ האָט זיך בּיי מיר שרעקליך איינגעצויגען, — אפשר עפּעס אַ יונגע נשמה?

איך האָב מיר גענומען איינקוקען אינ'ם גלאָז וואַסער, און געוואָלט דערזעהען, וואָס פאַר אַ נשמה טובל'ט זיך דאָרט: אַ יונגע, צי אַנ'אַלטע? און חאָטש איך האָבּ דאָרט גאָרנישט געזעהען, דאָך האָט זיך מיר גערעכט, אַז נאָר אַ יונגע נשמה פעהלט דאָ, און די נשמה איז דאָ ערשט נישט לאַנג געווען אין שטוב און דאָ געטרעטען אויף דעם פּלאַץ, וואו איך שטעה, און האָט געטראַכט, געאָטעמט, און איצט איז זי נישטאָ... ווער איז דאָס געווען? אַ פּרויענצימער? אַ מאַנסבּיל?...

איך האָבּ אויף דעם קאָמאָד אַ קליינטשקע פּלעשעלע פון פּאַרפום דערזעהען, און דאָס האָט מיר ענדליך אַרויפגעבּראַכט אויף דעם געדאַנק, אַז נאָר אַ מיידעל איז דאָ געשטאָרבּען.

א שטילער טויט.

אַ שְׁטִילֶער טויט.

איבער'ן קליין פינסטער'ן צימער'ל שפּאַצירען שאָטענס אַרום — לאַנגע געדיכטע שוואַרצע שאָטענס, וואָס שלאָגען זיך דורך דורכ'ן פערפרוירענעם פענסטער פון די פערבייגעהער. די שאָטענס לויפען, שפּרינגען, קריכען פון איין וואַנט אַראָב, אויף דער צווייטער אַרויף, און עס דאַכט זיך, אַז הינטער די ווענט טאַנצען זיי צעהנדליגער אַרום, טאַנצען ווי רוחות און קוקען אַרוים אויף זעליג'ס קראַנקער נשמה —, ווילען זי אַריינחאַפּען צו זיך אין די הענד.

זעליג זיצט בּיים פענסטער און קוקט אויף די גראָב אָנגעפרוירענע שויבען און האָט דערבּיי נישט קיין פערלאַנג צו זעהען די גאַס. וואָס קען זי איהם אָנגעהן? וואָס אינטערעסירט איהם די אויסוועניגסטע וועלט? זי איז נישט זיינע, זי איז ניט פאַר איהם. ער האָט זיך זיין וועלטיל — אַ קליין בּעזונדער פינסטער וועלטעלע, וואָס פערנעהמט מעהר נישט ווי עטליכע שפּאַן אין דער לענג און אין דער בּרייט: פיער קויטיגע ווענט מיט אַ סופיט פערמאָגט דאָס וועלטיל זיינס, און אַ פּאָדלאָגע אַ שוואַרצע. עס פעהלט דאָרט אויך נישט אין די ווינקעלעך קיין שפּינוועבּס, נאָר וואָס געהט עס איהם אָן? איצט איז ער אפילו צו דעם אויך גלייכגילטיג געבּליבּען. געוועזן אַמאָל צייטען, ווען ער האָט געלאָקערט נאָך די שפּינען און זיי אום'רחמנותדיג גע'הרג'עט.

נישט קיין יום-טוב איז בּיי זעליג'ן, וואָס ער דרעהט זיך לײדיג אַרום. עס איז אַ פּשוט וואָכענדיגער טאָג, אַלע פאַבריקען און ווערקשטאַטען אַרבּייטען; אין דרויסען קאַלט, זירט, ווי אין אַ קעסעל, און זעליג וואָלט אויך בּעדאַרפט נעהמען אַנ'אָנטייל אין דעם דאָזיגען לעבּען, נאָר ער קען נישט. דאָקטוירים האָבּען איהם שוין לאַנג פערווערט צו אַרבּייטען; ער האָט אָבּער געמוזט, ער האָט קיין אַנדער מיטעל צום לעבּען נישט געהאַט. ער האָט געפיהלט, אַז די אַרבּייט שאַדט איהם, און ענדליך האָט ער געמוזט די אַרבּייט אַוועקוואַרפען, דער בּעל-הבּית האָט איהם שוין מעהר אין פאַבּריק נישט געוואָלט האַלטען.

שוין דריי חדשים, אַז ער אַרבּייט נישט, — זינט פון דער צייט, וואָס דער הערבּסט האָט זיך אָנגעהויבּען. דאָס איז בּיי איהם תּמיד די ערגסטע צייט געווען: דער הוסט האָט זיך בּיי איהם געשטאַרקט, אַזוי, אַז זיצענדיג בּיי דער אַרבּייט האָט ער דעם טאַבּאַק צובּלאָזען מיט'ן הוסטען. פון יעדען הוסט האָט זיך איהם דער גאַנצער קערפּער אַ וואָרף געגעבּען, די האַנד אַ ציטער געטהון און נישט איינמאָל האָט זיך בּיי איהם, שטאָפּענדיג אַ פּאַפּיראָס, די גילזע צוריסען. אַלע אין פאַבּריק האָבּען אויף איהם מיט רחמנות געקוקט, אפילו דער בּעל-הבּית איז זיך אויך מיט איהם ווייכער, ווי מיט אַלע אַרבּייטער, בּעגאַנגען: ווען ער האָט אַמאָל צו דער אַרבּייט פערשפּעטיגט, האָט ער איהם קיינמאָל נישט אָבּגערעכענט, ווי ער טוט דאָס מיט אַנדערע. ער האָט איהם נאָר מיט אַ קאַלט שמייכעלע געפרעגט: וואָס עפּיס אַזוי שפּעט? זעליג'ן האָט די ווייכקייט געקרענקט. ער האָט געוואוסט, פאַר וואָס דער בּעל-הבּית איז צו איהם אַזוי גוט... דער גוטהערציגער בּעל הבּית האָט דאָך איהם אויף ס'לעצט אָבּגעזאָגט, צוזאָגענדיג איהם דערבּיי אַ פּענסיע פון צעהן רובּל אַ חודש, און דאָ אויפ'ן אָרט האָט ער דעם טויט דערפיהלט. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער זעהט נישט אויף זיך אַזוי פיעל, ווי אַנדערע זעהען אויף איהם, און דעם ערשטען צעהן-רובּל'דיגען, וואָס ער האָט גענומען, האָט ער בּעטראַכט, ווי זיין טויט-אורטייל...

זעליג האָט זיך אָבּגעזעגענט מיט אַלע אַרבּייטער, געזעגענט זיך מיט דער פאַבּריק, אין וועלכער ער האָט אַלע זיינע יאָהרען פערבּראַכט. אויף וויפיעל ס'איז איהם פריהער נמאס געווען האָט איהם דאָך איצט, פאַר'ן אָבּשיידען זיך פון איהר, עפּיס בּאַנג געטהון. ער

האָט יעדען איינציגען די האַנד געגעבען אפילו דעם מייסטער, וועל-
כען ער האָט שרעקליך פיינד געהאַט, ער האָט צוגלייך אַלעמענס
העגד געדריקט און מ'האָט איהם געענטפערט מיט דעם זעלבען. געווען
זענען אפילו אַזעלכע, וואָס האָבען איהם געוואונשען, ער זאָל געזונד
ווערען און זאָל נאָך אַמאָל קומען צו דער אַרבייט. איין מיידעל האָט
זיך אפילו צעוויינט... זעליג האָט געזעהען, ווי זי האָט זיך אָבגעדרעהט
אָן אַ זייט און אויסגעווישט די אויגען...

זעליג'ן האָט זיך דעמאָלט געדאַכט, אַז ווי נאָר ער וועט אַ
היים קומען וואַרט שוין דאָרטען אויף איהם דער טויט און ער וועט
זיך באַלד אַוועקלייגען און שטאַרבען, און ווי ער איז אַריינגעקומען
אין קליינעם צימער'ל האָט ער זיך באַלד אַוועקגעלייגט אויפ'ן שמאָל-
אייזערנעם בעטעל און געקוקט מיט ברייט צועפענטע אויגען... ער
האָט זיך איינגעהערט אין דער טויטער שטילקייט, געקוקט אויף די
ליידיגע ווענט, אויפ'ן סופיט, אויף דאָס שמוציגע פענסטער און—גע-
טראַכט פונ'ם טויט. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אָט-אָט וועט ער
זיך פון ערגיץ בעוויזען...

ער איז אַזוי לאַנג געלעגען, ביז ער איז אַנטשלאָפען געוואָרען.
און אַ שלאָף איז עס געווען אַ קאַלטער און אַ שיטערער... אַ פּאָר
מאָל האָט זיך איהם געדאַכט, אַז עס דרעהען זיך עפּיס אומבעקאַנטע
מענשען אין צימער... זיי האָבען גאָרנישט געטהון, נאָר גלאַט אַזוי
זיך אַרומגעדרעהט, איינער אַהער, איינער אַהין. און דאָך איז עס גע-
ווען עהנליך אויף דעם, ווי זיי וואָלטען עפּיס יאָ געטהון... און איהם
האָבען זיי אַפילו נישט אין זינען געהאַט... אויפלעצט האָט ער דער-
שפּירט, ווי עמיצער שלעפּט איהם אַ שוך פון פוס און ער האָט זיך
אויפגעחאַפּט, האָט אַ צומישטען צושראָקענעם קוק צו די פיס גע-
וואָרפען, ווי ער וואָלט עמיצען געוואָלט טרעפען, נאָכהער איז ער
אַראָב פון בעטעל, איז צוגעגאַנגען צום פענסטער: אַ נאַסער גרויער
טאָג, בלאָטיגע טראָטואַרען און צעהנדליגער פיס און קאַלאָשען דרע-
העז זיך הין און צוריק. געשטאַנען איז ער ביי'ם פענסטער ביז די
נאַכט איז צוגעפאַלען. זעליג האָט דאָס קליינע לעמפּעלע אָנגעצונדען
און ווי פון דער פּאָדלאָגע אַרויס האָט זיך בעוויזען אַ גרויסער געדיכ-
טער שוואַרצער שאָטען, וואָס איז מיט אַ העלפט אָן סופיט אָנגעשפּאַרט.

זעליג איז אין צווייען געווען: ער מיט'ן שאָטען. אויף שריט און
טריט איז ער איהם נאָכגעגאַנגען און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז דאָס

געהט איהם דער טויט נאָך, שפירט נאָך יעדע בעוועגונג זיינע, קריִכט איהם נאָך, שפּאָט און לאַכט פון איהם.

ביז שפּעט אין דערנאַכט האָט ער זיך אַרומגעדרעהט מיט אַנ׳אַראָבגעבויגענעם קאָפּ, האַלטענדיג פערבויגען דעם אָנוויז-פינגער צווישען די צייהן, און געטראַכט פונ׳ם טויט... איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער שוועבט ביי איהם אין צימער אַרום און קוקט נאָר אויס, ער זאָל זיך לייגען שלאָפען...

נישט געוועהנט אַרומצוגעהן ליידיג, ווערט איהם נודנע אויפ׳ן האַרצען. ער איז אַלע יאָהרען געוועהנט צו אַרבייטען, ער וואָלט אפילו איצט אויך געאַרבייט, ווען מ׳זאָל איהם ערגיץ וועלען צונעהמען. ער וואָלט געאַרבייט, ביז ער וואָלט אויסגעגאַנגען ביי׳ם ווערקשטאַט. אַלץ איינס: שטאַרבען וועט ער דאָך שוין, פריהער-שפּעטער, איז טאָקי גלייכער פריהער. ער גיט אַ הוסט און שפּייט אויס אַ שטיק בלוט. די ערשטע צייטען פלעגט ער שפּייען אין דער האַנד און בעטראַכטען; היינט קוקט ער שוין נישט. עס איז שוין ביי איהם קיין נייעס נישט.

זעליג וויל, די צייט זאָל לויפען; ער ווייסט אַליין נישט, פאַרוואָס. ביי טאָג וויל ער, עס זאָל ווערען נאַכט און ביינאַכט קוקט ער אַרויס אויפ׳ן טאָג. ער האַלט אין איין קוקען אויפ׳ן שוואַרצען זייגער׳ל אויף זיינעם. ער קוקט כמעט אַלע מינוט און אויף יעדע מינוט דאַכט זיך, אַז אַ האַלבע שעה וואָלט שוין בעדאַרפט זיין, זינט ער האָט אַ קוק געגעבען, און חוץ דעם האָט ער גלאַט ליעב קוקען אויפ׳ן זייגער. איהם ווערט עפּיס היימליכער, הערענדיג דאָס קלאַפּען. ער פיהלט נעבען זיך אַ לעבעדיגען נפש... גאַנצע נעכט הערט ער זיך איין צו די דראָבנע קלעפּעלעך, עס דאַכט זיך איהם, אַז ס׳רעדט אויף אַזאַ מין געדאַנקען-שפּראַך און אַמאָל—אַז עס דערצעהלט גאַנצע מעשיות, אַזעלכע, וועלכע האָבען שוין לאַנג, לאַנג געפעהלט, דערצעהלט עפּיס אַזעלכעס, וואָס וועט זיך שוין קיינמאָל, קיינמאָל, נישט אומקעהרען...

די נאַכט איז מיט איהר גאַנצער פינסטערקייט אין צימער

אריינגעפאלען. די שאטענס האבען אויפגעהערט ארומצושפרינגען, זיי האבען זיך מיט דער נאכט צונויפגעגאסען. זעליג האט אנגע־צונדען דאס לעמפעל, וואס איז געשטאנען אויפ'ן קליינעם שוואר־צען טישעל, און פערקוקענדיג זיך אין פייער'ל, איז פאר איהם דאס גאנ־צע לעבען איבערגעגאנגען, פון די קינדער־יאהרען ביז דער לעצטער מינוט. בעזונדערס האט ער זיך לאנג אבגעשטעלט אויף דער צייט פון דער ארבייטער־בעוועגונג. ער האט זיך א ווארף געגעבען דערויף, ווי אויף א ניי שטיק לעבען. ער האט אפילו אויף א צייט אן זיין שלאפקייט פערגעסען. און קאלטע נאסע נעכט אויף פערזאמלונגען געלאפען, פעסטונג אויסגעשטאנען און געשפרייט פראקלאמאציעס אין די גאסען און נאך און נאך זכרונות, נאהנטע און ווייטע זענען איבער־געגאנגען אין זיינע געדאנקען. ער האט זיך אפילו אן די ליעדער דערמאהנט, וואס מ'פלעגט זינגען. פון אלע ליעדער איז איהם שטארק געפעלען געווען דאס ליעד:

„דארט נישט ווייט אין א נאסען חדר,
הארט און קאלט אויף אביסעל שטרוי,
דארט ליגט אנ'ארבייטער אויף א ברוסט־פעהלער,
ער וויינט און שרייט: אוי ווה! אוי ווה!"

דארטען טיעף ערגיץ זינגט זיך ביי איהם דאס ליעד, און א ווארימער געשמאקער טרויער וויקעלט זיך ביי איהם ארום הארצען. ער האט דערפיהלט, ווי עס איז איהם היים געווארען אין די אויגען און צוויי ווארימע נאסע שנירלעך האבען זיך אבגעצויגען אויף די באקען:

„הער צו מיין קינד די לעצטע רייד,
הער נאר צו מיט פערשטאנד;
אזוי ווי איך נעהם פון דער וועלט אבשייד,
שווער מיר צו און גיב מיר דיין האנד".

און די שטילע טרויעריגע טענער גיסען זיך ביי איהם פון האר־צען ארויס, שווארצע טענער, ווי פון א גאנצען לאר גוסס'דיגע, פלעל־טען זיך ביי איהם אין די אויער'ן; נאר פלוצים חאפט ער זיך, אז ער אליין זינגט דאס ליעד און איהם האט זיך געדאכט, אז ער האט עס גאר פון ערגיץ ווייט געהערט...

מיט דערשראקען תמ'עוואטע אויגען האט ער זיך אנגעהויבען ארומקוקען אין אלע זייטען, ווי ער וואלט וועלען דערזעהען די, פון

וועלכע ער האָט דאָס ליעד געהערט, נאָר ער האָט קיינעם נישט געזעהן אַ חוץ דעם שאָטען זיינעם אויף דער וואַנט...

עפּעס האָט איהם אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען. אין די שפּיץ פינגער פון דער האַנד האָט ער אַ קעלט דערשפּירט און פונ'ם גאַנצען קערפּער פון זיינעם האָט ער געפיהלט, ווי עפּעס געהט אַוועק פון איהם, ווי עפּעס טיילט זיך אָב און ס'געהט אַוועק אויף שטילע טריט, פון וואָס ס'ווערט איהם נישט גרינגער, נאָר, פערקערט, אַלץ שווערערער און שווערער...

ער האָט זיך פאַמעליכען צוגעשלעפּט צום בעטעל, האַלטענ־דיג זיך מיט איין האַנד ביים שטערען און האָט זיך אַ ניעדערגע־לעגט. אַ פּאָאר מינוט איז ער שטיל געלעגען און פאַמעלעך קאַלט האָט זיך דאָרטען ביי איהם עפּעס געטראַכט. דערנאָך האָט ער ווידער דערהערט דאָס ליעד... טרויעריג־וויינענדיגע טענער האָבען זיך איבער'ן גאַנצען צימער געגאָסען און געדאַכט האט זיך, אַז אַלץ העלפט איהם אונטער...

זעליג'ן איז עפּעס אַזוי גוט און גרינג געוואָרען אויפ'ן האַר־צען. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס בעזינגט מען איהם און ער, אַליין נישט פיהלענדיג, חאַפּט אונטער די ווערטער.

„דאָרט ליגט אַנ'אַרבייטער אויף אַ ברוסט־פעהלער", רייסט זיך ביי איהם אַרויס... ער האָט דאָך אויך אַ ברוסט־פעהלער... און איהם טהוט עס הנאה, וואָס ער קען זיך פערגלייכען מיט יענעם אַרבייטער, פון וועלכען מ'זינגט דאָס ליעד. איהם גלוסט זיך שטאַרק, אַז אַלץ, וואָס איז דאָ אין דעם ליעד, זאָל זיין ביי איהם אויך...

„האַרט און קאַלט אויף אַ ביסעל שטרוי..."
ביי איהם איז אויך קאַלט... דאָס געלעגער האַרט...
„העך צו מיין קינד די לעצטע רייד..."
קיין קינדער האָט ער נישט...
און פון ווייט—ווייט ענטפערט אַ גאַנצער חאָר:
„אַזוי ווי איך נעהם פון דער וועלט אָבשייד...
... האָ?...
מ'ענטפערט:
... „געה צום שטאַרבען יונגערהייד"...
... ??? ...
... שטאַ—אַ—אַרבען יונגערהייד...

אַ שְׂרֵפָה.

(אין די שמאָלע געסלעך.)

פאַרנאַכט, ווען עס איז געווען אָפען טהיר און פענסטער, און אַלע שמאָלגעסילדיגע זענען פאַר די טהירען געזעסען און געאָטעמט מיט „פרישע לופט", האָט איין יודענע, מרים-לאה, אַ ציה געגעבען מיט דער נאָז און אַ זאָג געגעבען גיטלען, וואָס איז געזעסען אַנטקעגען ביי אַ צווייטער טהיר:

— גיטעל, איהר פיהלט גאָרנישט?...

גיטעל האָט אַ פּאָר מאָל אַרומגעשמעקט די לופט און אויסגערופען:

— סמאָלענעס שטינקט!

— סמאָלענעס?—האָט אַ צווייטע איבערגעפרעגט און האָט איבערגעגעבען אַ דריטער:

— איהר הערט, סמאָלענעס! — און אין אַ צעהן מינוט אַרום האָבען די שמאָלע געסלעך אויפגערודערט. זעלטען איז וואו אין אַ שטוב אַ מענש געבליבען: אַלע האָבען זיך אָנגעדויבען אַרומצודרעהען אין דרויסען מיט פערריכענע קעפּ צו די קוימענעס און אָט האָט זיך פון ערגעץ געוויזען זעליג „דער רויטער", אַ יוד פון אַ יאָהר פיערציג, וואָס טראָגט בסדר אַ מעשין היטעל אויפ'ן קאָפּ און האָט זיך אַליין געקרוינט מיט'ן נאָמען „נאַטשאַלניק" איבער אַלע פריוויליגע פייער-לעשער. דאָס מעשענע היטעל טוט ער אָן באַלד נאָך פסח, טראָגט עס ביז נאָך די ימים-טובים,—אויסער אויף שבת טהוט ער עס אויס. זעליג דער רויטער האָט נישט קיין פאַמיליע און קלערט אפילו נישט חתונה צו האָבען; ער דרעהט זיך גאַנצע טעג אַרום אין די גאַסען

און קוקט אויף די דעכער. פערדיענען אויף צו לעבען דאַרף ער נישט: וואו און אין וואָס פאַר אַ שטוב ער געהט אַריין, גיט מען איהם אָבצו־עסען. ער בעטעלט נישט — נאָר פאָדערט, ער איז זיכער, אַז ס׳קומט איהם, און אפשר איז ער טאַקי גערעכט, ווייל ביי אַ שרפה איז ער זיך פשוט מקריב. דרעהט ער זיך אַרום גאַנצע טעג און דערזעהט ער פון וועלכען נישט איז קוימען אַ שטאַרקען רויך, געהט ער באַלד אַריין אין שטוב און צושרייט זיך, וואָס ס׳ברענט זיך אַזא גרוים פייער, פאָלגט מען איהם נישט, חאַפּט ער אַליין אַרוים פון אויווען אַ פּאָר שטיקלעך האָלץ און טונקט זיי אָפּ אין פּאָמוניצע. דערזעהט ער ערגעץ־וואו אַ צושפּאָלטענעם קוימען, בעמערקט ער, אַז מ׳זאָל עס צורעכט מאַכען; זעהט ער ווען מיט אַ פּאַפּיראָס אין דרויסען קען ער בעפוילען איהם אויס־צולעשען, און פאָלגט יענער נישט, ווערט ער געזידעלט מיט די ערגסטע ווערטער.

דער קלאַנג, אַז עס שפּירט זיך סמאַלענעס, האָט באַלד דער־גרייכט צו זיינע אויערען, — איצט פיהלט ער זיך שוין גאָר שטאַרק. דער ערשטער „פריקאַז" זיינער איז געווען, אַז אין אַלע הייזער זאָל זיין וואַסער, דער צווייטער — מ׳זאָל אויף די קילען איצט קיין פייער נישט לעגען, און מ׳פאָלגט איהם: טאַטעס מיט זיהן לאָזען זיך אויף די בוידע־מער קריכען, קאַראַבקען זיך אין דער פינסטער אויף די לייטערס און מיט אַ געהיימער שרעק שמעקען זיי אַרום די שטיקענדע בוידעם־לופט, טאַפּען די קוימענעס, די דעכער, וואָס זענען נאָך היים פון דער אָנגע־ברענטער זון, און נישט געפינענדיג גאָרנישט, זאָגט דאָך איינער צום צווייטען:

— אַ קליינינקייט אַזעלכע היצען!...

אונטען וואַרט זיי אָב וויב און קינד, און ווען יענע בעווייזען זיך צוריק פון די בוידעמער אויף די לייטערס, פרעגען זיי אונרוהיג:

— נו?

— גאָרנישט! — ענטפערען די „אויסקוקער" — מ׳זעהט גאָרנישט..

— גוט בעטראַכט?...

— דאַכט זיך גוט.

נאָר סמאַלענעס שפּירט זיך דאָך פאָרט! און ס׳זאַמלען זיך צו־נויף רעדלעך מענשען, מ׳רעדט שטיל און מ׳ציהט מיט די נעזער. איינינע האָבען שוין מורא געהן שלאָפען... אַ קליינינקייט אַזעלכע היצען, פון די היצען אַליין... די שעה זאָל גאָרנישט זיין... מ׳דאַרף אַ סך?...

פערטראַכט זיך אַ יודענע וועגען דער קיך, וועגען דעם טעפּיל אויסגע־לאָשענע קויהלען, וואָס שטעהט אין קעמעריל. גלויבט זי זיך אַליין נישט, און האַפּט זיך גנבה'יש אריין אין דעם קעמעריל, זוכט און שמעקט, געפינט גאָרנישט און גיסט דאָך אריין אַ פּאָר קוואָרט וואַסער אין טאָפּ קויהלען... אָדער זי טאַפּט דעם פּריפּעטשיק, צושאַרט דאָס אַש און לעשט אויס אַ קאַלטען פונק, וואָס האָט זיך נאָך דאָרט פערקליעבען; פערטראַכט זיך אַ מאַנסביל: ער האָט אַ ציגאַר געריייכערט און געדענקט נישט, וואו ער האָט דאָס שטיקעל געוואָרפען...

אַלע זענען זיכער, אַז היינט וועט ברענען... וויל איינער פערליערען אַ פּאַפּיראָס, ממש דאָס חיות געהט איהם אויס, נאָר ער האָט אָבער מורא... ציטערט אפילו, מ'זאָל זיך, חלילה, נישט דערוויסען, אַז ביי איהם אין קעשענע ליגען שוועבעליך...

צו ביסלעך פערפלעכט זיך אַ שמועס וועגען גרויסע שרפות, וואָס האָבען חרוב געמאַכט גאַנצע שטעדט און טויזענדער יודען זענען אָהן אַ דאַך געבליבען, גרויסע גבירים זענען אַנגעקומען צו בעטעל־ברויט. דער, וואָס וויל שטאַרק רויכערן, זאָגט, אַז פון קיין זאַך נעהמען זיך נישט אַזוי די אומגליקען, ווי נאָר פון אונטערצינדען. מ'צינדט אונטער — ברענט... ער גלויבט נישט, אַז פון אַ ציגאַר זאָל קענען ווערען אַ שרפה. און די צוהערער ווערען עפּעס אונרוהיג: פון אונטערצינדען קען מען זיך שווין נישט פערהיטען. און מען דערמאָנט זיך אָן חיים מאָטלען... עפּיס האָט חיים מאָטיל אין צופיעל געלד אָבגעסטראַכירט די שטוב זיינע.

און ווען זיי זענען אַזוי געשטאַנען און גערעדט האָט זיך פּלוצלינג פון אַנ'אַלטער געביידע אַ גערוכטער רויך בעוויזען, און אין אַ ווייַלע ארום האָבען זיך מיט אַ קנאַל פון אונטער דער סטריכע אָפּער, ווי רויטע יאַסלעס אַ וויַיז געטהון, פערשוואונדען, און אין אַ מינוט ארום האָבען זיך אַ צעהנדליג צינגער עפּעס ווי פון אַ ווילדען רויטען לץ בעוויזען, פון וואָס הונדערטער מענשען זענען אין אַ ווילדער שרעק אריינגעפאַלען. אַ ווילד משוגעת האָט אין איין אויגענבליק הונדערטער מענשען־קעפּ דורכגענומען — און עס איז געוואָרען אַ לויפעריי, אַ שפּרינגעריי אריין און ארויס פון די שטיבער. איינס פאַר דאָס אַנדערע זענען געלאָפען, איינס האָט דאָס צווייטע נישט געזעהן. פון די שטיבער, וועלכע זענען נאָהענט צו דער געפאַהר געווען, האָבען דורך די טהיר און פענסטער פּעקלעך אָנגעהויבען פליהען אין דער לופטען און געראַכט האָט זיך,

אַז אין די שטיבער האָבען זיך „נישט נוטע״ אַריינגעחאַפּט און ווילדע געשרייען, גאָרנישט עהנליך אויף קיין מענשליכע, האָבען זיך אין דער לופטען געטראָגען, אויסמישענדיג זיך מיט׳ן דראָבנעם קלאַנג פון צו־בראָכענע שויבען...

דאָס פייער האָט זיך מיט אַ בייזער ווילדקייט צעוואָקסען, האָט אין איין אויגענבליק די גאַנצע געביידע מיט צעהנדליגער פייערדיגע אָרעמס אַרומגעהאַפּט, האָט אַלע מאָל פרישע ערטער פערנומען, גליטשענדיג זיך איבער די ווענט מיט אַ ווילד־תאוה׳דיגען פלאַטער. און אָט רוילערט זיך שוין אַ צווייטע שטוב; אַ שיטער גרוי רויכעלע — און מיט אַמאָל האָט זיך אַ רויטער פייער איבער דער גאַנצער ברייט פון דאַך אַ ציה געטהון, נאָכהער זיך געגעבען אַ הויב אין דער לופטען און צולאָזט איבער דער גאַנצער לענג פון דאַך אַ פייערדיגען זוים.

— בים־באָם !!! באָם־בום !!! באָ—אום—באָם—בים—באָם !!!

האָט ערגעץ אַ קלויסטער אָנגעהויבען צו קלינגען און אין שטאָדט האָט זיך געלאָזט הערען אַ שאַלען פון מעשענע טרובעס און טויזענדטער הערצער זיינען פערציטערט געוואָרען. שוואַרצע ים׳ן מענשען האָבען זיך אין די לענג פון דער גאַסען צוגאָסען מיט אויפגעהויבענע אויגען צום געדיכט־שוואַרצען רויך, אין וועלכען עס האָבען זיך פייערדיגע שלאַנגען געדרעהט, מיט די שפּיציג פייערדיגע ווידלען אין הימעל אַריין זיך געריסען. און דערשפּירט האָבען אַלע אין דעם ווילדען טומעל, אַז עס פערנעהמט זיך אַ גרויס אומגליק. מענשען זיינען פון זייערע אייגענע קולות פערטויבט געוואָרען, אַ חוואַליענדיגער רעש האָט זיך אין דער לופטען געטראָגען, עפּעס ווי די צופאַלענדע נאַכט וואָלט איהם מיט זיך געבראַכט... דאָס האָט די נאַכט געשריגען, די נאַכט האָט זיך אָנגעצונדען... די פינסטערניש האָט געברענט...

— — — — — — — — — — — —

מיט פערבראָכענע הענד דרעהען זיך אַרום יודען מיט ווייבער און קינדער, די אויגען זיינען רויט, אויף די באַקען טונקעלע פּאַסען פון טרערען. עס איז שטיל. טרויעריג דרעהען זיך אַרום אַפילו יענע, וואָס זיינען ניצל געוואָרען פון פייער און עס דוכט זיך, אַז עפּעס אַ געהיימע האַנד האָט די רוישיגע שמאָלע געסלעך צוגעשטיקט. אויף די

איבערגעבליבענע הייזער, וועלכע האָבען זיך אַרום פייער געפונען, שטעהען נאָך אויף די דעלבער עמערס און עס ליגען נאַסע שמאַטעס. זעלטען וואו עס איז צו זעהען אַ רויך פון אַ קוימען. אויף דער ערד אַרום די אָבגעברענטע הייזער ליגען איינגעקנעטען אין בלאָטע שערבלעך און שטיקלעך גלאָז, אַרויסגעראַטעוועטע שטיקער מעבעל, בעטען הוילע מיט צושאָטענע ברעטלעך, צופוילטע ליידיגע שאַפעס מיט אָבגעבראָכענע געזימסען, גלעזערנע ספרים־שאַפקעס מיט אויסגעבראָכענע שויבען, פון וואַנען עס קוקען אַרויס צעוואָרפענע ספרים. וואו־נישט־וואו זענען גאַנץ געבליבען די אויווענס, פון וועלכע עס קוקען שוואַרצע האַלב רונדע לעכער אַרויס, און אַרום זיי שטעהען שוואַרצע פערברענטע סלופעס. פון איינינע שטיבער זענען גרובען געבליבען: אויבען פון די בוידעמער קוקען אַראָב אויסגעבלייכטע טעפ פונ׳ם פסח׳דיגען געפעס. אינווענינג אין די גרובען דרעהען זיך אַרום מענשען ווי שאָטענס, זיי בעווייזען זיך פון צייט צו צייט אין די פיערקאַנטיגע לעכער, זוכען עפּעס, קוקען צו און בעטראַכטען; יעדער דרעהט זיך אום פאַר זיך, יעדער זעהט נאָר זיין אומגליק, יעדערער זעהט פאַר זיך עפּעס אַ גאַנצע אָבגעברענטע וועלט. אין דער פאַנטאַזיע פלאַמט נאָך דאָס נעכטיגע פייער... ערגעץ טיעף אין די אויערען זענען ביי זיי פערגליווערט געוואָרען די נעכטיגע געוואַלדען און געשרייען.

דערפאַר איז שוין איצט צופיעל שטיל. אַ נאָגענדער וועהטאָג איז אין דער לופט צוגאָסען און עס דוכט זיך, אַז די לופט בענקט נאָך די אָבגעברענטע הייזער, עפּעס פעהלט איהר אין דער הויך... און ווען איז דאָס אַלעס פאָרגעקומען? נעכטען צי היינט, היינט אָדער נעכטען? פערגעסען איז געוואָרען די צייט, דער נעכטען מיט׳ן היינט האָט זיך אויסגעמישט, עס איז נישט געווען נישט קיין נאַכט און נישט קיין פריה־מאָרגען. דאָס העלישע פייער האָט זיי ביידען צוזאַמענגעמישט, האָט די נאַכט פון אַ רויטען טאָג געמאַכט און דעם פריהמאָרגען פאַר אַ נאַכט... קיינער האָט נישט בעמערקט, ווי די נאַכט איז אַוועק, און ווי דער טאָג איז אָנגעקומען, ווי פון אַ געוואַלדיגען שפּיגעל אָפּערגעקראָכען אַלס אַ נאָכקרימעניש פונ׳ם נעכטען. און דער טאָג איז נישט בעסער פון דער נאַכט, און אפשר נאָך ערגער... ביינאַכט האָט מען געשריגען, געגוואַלדעוועט, — איצט קען מען דאָס נישט, נאָר אַ שטומער וועהטאָג פרעסט די הערצער, אַ שטומע בענקשאַפט נאָכ׳ן אייגענעם ווינקעלע, וואו מ׳האָט יאָהרען לאַנג געוואוינט. עס בענקט

זיך אַפילו נאָך דעם שפּינוועבּס, וואָס איז געווען אויסגעוועבּט אונטער'ן סופיט... לעבּעדיג שטעהט יעדען איינציגען פאַר די אויגען זיינע צוויי דריי אַלקערלעך, וואָס ער האָט בּעוואוינט... אָט דאָ זענען גע-שטאַנען די בּעטען, דאָרטען דאָס קינדער-וויגעלע, דאָ דער טיש, דאָרטען די שאַפע...

געהט ווער צו צום אויווען, פּערקוקט אינווייניג, שטעהט גראָד דאָרטען אַ טעפּעל, אַ גאַנץ טעפּעל — און דאָס האַרץ ווערט עפּעס אויף אַ ווייל' דערקוויקט, ווי איינער דערזעהט עפּעס אַ נאָהענטען בּע-קאַנטען, וועלכען ער האָט שוין לאַנג געהאַלטען פאַר געשטאָרבּען. נאָר שפּעטער אַ מינוט ווערט עפּעס פּערדראָסיג און מ'וואַרפט דאָס טעפּעל אָן דער ערד. עפּעס דערוועקט עס נאָך מעהר וועהטאָג, נאָך מעהר פּערדרוס — הלואי וואָלט די גאַנצע שטוב אין אויווען גע-ווען געשטאַנען...

שטיל איז אין די שמאָלע געסלעך. עס דרעהען זיך אַרום אבלים. און אפילו די, וואָס זענען ניצל געוואָרען פון דעם פייערדיגען שד, בּלאַנדזשען אויך ווי נעלכטיגע, מיעד און דערשלאָגען. און יעניגע, וועמעס בּיסעל אָרימקייט עס איז אין דרויסען ארויסגעוואָרפען געוואָרען, שלעפּען דאָס איצט אַריין אין די איבּערגעבּליבּענע הייזער; הדר-יונגלעך קריכען אַרום אויף די חורבות און קלויבּען שטיקלעך אייזען מיט צוועקעס. פון צייט צו צייט בּעווייזען זיך ווי פון דער ערד אַרוים קליינע פייערליך, ווי אום זיך צוריק צו בּעהאַלטען אונטער די הרובּעס שטיינער; שיטערע, גרויע רויכלען ציהען, שלענגלען זיך און וויסען, דוכט זיך, נישט, וואוהין זיך אַהינצוטהון. און זעליג דער רויטער דרעהט זיך אַרום מיט'ן מעשענעם היטעל אויפ'ן קאָפּ און מיט אַנ'עמער וואַסער אין די הענד. אַלע זענען מיעד און דערשלאָגען, נאָר ער אַליין פיהלט נישט קיין מיעדקייט, ער גיסט וואַסער אויף די גליהענדע ערטער און ווערט בּיי יעדען גאָס איינ-געהילט אין אַ געדיכטער פּאַרע.

* * *

פאַרנאַכט. די זון פּערגעהט ערגעץ דאָרטען הינטער די הויכע מויערען און עס פאַלען די לעצטע שטראַהלען אויף די חורבות, אויף די שוואַרצע סלופּעס, אויף די בּוידעמער אָהן די דעכער, וואו עס שטעהען די בּלאַסע איבּערגעבּרענטע פּסח'דיגע כּלים. עס בּעווייזען זיך פּערשלאָ-

פענע פנים'ער מיט רויטע אויגען, קענטיג: נאָר וואָס פון שלאָף אויפגעשטאַנען. און עהנליך איז דער פארנאַכט אויף אַ פריהמאָרגען און דער זוועקנעהענדיגער טאָג אויף עפּעס איין ליכטיגער זונען-נאַכט. פון די קוימענעס בעוויזט זיך רויך און אין די קיך-פענסטער ציטערט אַ העלראָזע שיין פון די צעלייגטע פייערן אויף די פריפּעטשיקעס, און עפּעס אַנדערש ווי אַלע מאָל זעהען איצט אויס די פייערליך, אַזוי מילד און צאַרט און אַזוי איינזאַם און פערהאַסט פון אַלעמען, ריכטיג ווי קליינע קינדער, וועמענס פאָטער עס איז אַ מערדעריי בעגאַנגען...

ווייבער בעווייזען זיך מיט שאַלען אויף די קעפּ און מיט קוישיקלעך אין האַנד. אויף אייניגע בריקלעך הערט זיך אַ שאָבען פון יונגע קאַרטאָפעל און אַ געשפּרעך וועגען דער נעכטיגער שרפה. פונקט אַ מעתלעת, ווי די שרפה האָט זיך אָנגעהויבען, און יעדערער בעזונדער דערצעהלט, וואו זי, אָדער ער, האָבען זיך אין דער צייט געפונען, וואו זיי זענען געזעסען, געשטאַנען אָדער האָבען גאָר געגעסען וועטשערע, ווען דאָס אומגליק האָט זיך אָנגעהויבען.

אין בית המדרש דאַווענט מען מנחה עפּעס אַזוי שטיל און קלאָגעדיג, ווי תשעה באב פאַר „עינוי" אָדער ווי די אַלע פערזאַמעלטע יודען וואָלטען נאָר וואָס פון אַ לויה נאָך אַ גרויסען צדיק געקומען. און טונקעלער איז איצט אין בית המדרש ווי אַלע מאָל. אַ שטילער אומעט פלאַטערט אין דער לופטען אַרום: דאָס גרויסע אומגליק פון די צעהנדליגער יודישע משפחות האָט דאָ אין בית-המדרש זיינע שוואַרצע פליגעל צושפּרייט... פון צייט צו צייט שפּרינגט ווי פון דער טונקעלער שטילקייט אַפער אַנ'אוי, אַ וועהטאָגדיגער קרעכץ און ווערט פערשלונגען פון דער זעלבער שטילקייט...

רייזעלע.

רייזעלע.

(ערֹאינערונג).

לעבעדיג איז אין מיין זכרון דאָס קינד געבליבען. דעם נאָמען האָבען אַלע, וואָס האָבען זי געקענט, שוין לאַנג פערגעסען; דאָס קבר'ל איהרס איז שוין לאַנג אויסגעגלייכט מיט דער ערד און בעוואַקסען מיט ווילדען גראָז; נאָר בײַ מיר אין זכרון לעבט זי, זי שטעהט מיר פאַר די אויגען און ערשט איצט ווייס איך, ווי אָבצושאַצען איהר געטליכע שענקייט. דעמאָלט האָב איך עס נישט פערשטאַנען. מיך האָט נאָר געצויגען צו איהר, איך האָב אָבער נישט געוואוסט — וואָס. איך בין דאָך אויך נאָך אַ קינד געווען, עלף יאָהר אינגאַנצען; איצט קאָן איך זאָגען, אַז זי איז געווען די ערשטע, וואָס האָט אויפגעוועקט אין מיר דעם געטליכען פונק, וועלכען איך קאָן היינט אָנרופען מיט'ן נאָמען: ליעבע... און ווען גרויסע מענשען זאָלען קאָנען אַזוי ריין און שען ליעבען — ווי גוט וואָלט עס אויף דער וועלט געווען!

שוין צוואַנציג יאָהר זענען אַוועק זינט זי איז מיט אַ אוננאַטירליכען, פריה-צייטיגען טויט געשטאָרבען און מעגליך, אַז איך בין אפשר געווען דער גורם דערצו... נאָר דאָס וועט שוין קיינער נישט וויסען — ווייל איך ווייס עס אַליין אויך נישט אויף זיכער... איך טראַכט אַלץ: וואָס האָט עס רייזעלען אַזוי צום באַרג געצויגען?... נאָך זאַמד איז זי געגאַנגען, נאָך געלען זאַמד... און אפשר האָט זי אַהין געצויגען עפּיס אַ געהיימע, טייוועלשע האַנד — אַ האַנד פון יענע, וואָס האָבען נאָך איהר גרויזאַמען טויט זיך אַ פּאַטש געגעבען איינע אָן דער אַנדערער, און ווי אַ שטים האָט זיך געהערט: „נישטאָ רייזעלע!"

נאָר וואָס קאָן דען אַ לעבעדיגער מענש וויסען? דערצו נאָך האָב איך די שטים נישט געהערט, דאָס האָט וואַסיל דער כשוף־מאַכער דערצעהלט, אַז ער האָט עס געהערט. און רייזעלע האָט נישט געקענט וואַסיל דעם כשוף־מאַכער, זי פלעגט אַזוי מורא האָבען פאַר איהם!

רייזעלע! איהר לעבעדיג בילד צאַפּעלט זיך ווי אַ פייגעלע אין מיין זכרון און וויל זיך אַרויסרייסען, זיך פערבייטען מיט יענעם שרעקליכען בילד, וואָס איז גאָרנישט ענהליך צו איהר, וואָס זעהט אויס ווי אַנ'אויסגעשפּיגענער ביסען פון אַ טייוועלש מויל... איך וועל עס אָבער נישט דערלאָזען. איך וויל זיך פריהער אָנזעטיגען מיט איהר לעבעדיג בילד, איך וויל פריהער איבערלעבען יענע צויבערנדע מינוטען, ווען איך בין איהר טריט ביי טריט אונטער'ן באַרג נאָכגעגאַנגען... צי האָט זי געפיהלט, אַז איך געה איהר נאָך?... איך האָב זיך געהיט נישט צו פערטרעטען איהרע קליינינקע טריטעלעך, וועלכע זענען נאָך איהר אויפ'ן זאַמד געבליבען. באָרוועס איז זי געגאַנגען, איהרע פיסעלעך זענען אַזוי וויים געווען ווי העלפאַנד־ביין. אַזעלכע ווייסע פיסעלעך האָב איך נאָר ביי זויג־קינדער געזעהן... אויף איהר אַקסעל האָט זי אַ קליין הילצערן געפלאָכטען קערבעלע געטראָגען און די שוואַרצע געלאָקטע האָר איהרע האָבען, ווי ליאַלקעס, אויף איהרע אַקסעלעך געטאַנצט... זי איז אַראָב אונטען, אונטער'ן באַרג, און איך בין פון אויבען אויפ'ן שפּיץ געבליבען. דאָ האָב איך זיך אויסגעצויגען מיט'ן האַרצען אַראָב, דעם קאָפּ געלאָזט אין דער לופטען הענגען און נאָך אַ פּאָר מינוט אַראָבקוקען צו איהר האָב איך זי איהר נאָמען געלאָזט הערען:

— רייזעלע!...

און זי האָט צו מיר איהרע גרויסע, שוואַרצע אויגען אויפגעהויבען, האָט צו מיר אַ שמייכעלע געטהון און זיך אָנגעבייזערט אויף מיר — איך זאָל שוין אַוועקגעהן פון דאָרט, ווייל ס'איז געפעהרליך: עס קאָן זיך, חלילה, אָבּבּרעקלען דער באַרג און טאָמער געה איך נישט אַוועק — וועט זי עס דערצעהלען מיין טאַטען. נאָר איך האָב זי נישט געהערט... מיין נשמה איז ווי אין גוטען ווארימען בוימאייל אַרומגעשוואומען, הערענדיג איהר בייזער, קוקענדיג אויף איהר רונד־אַלבּאַסטער פּנים. וואָס איז מיר דעמאָלט מיין טאַטע געווען, אַז איך האָב זיך שוין געקאָנט איינשטעלען אַרויפצוקריכען אויף אַזאַ געפעהרליך

ארט, וואו קיין מענשליכער פוס איז נאך, דוכט זיך, נישט גע־שטאנען? וואס האב איך געקאנט מורא האבען פאר'ן טאטען, אז מיך האט קיין גרויל נישט גענומען צו קוקען אראב, אונטען, אין תהום?... נאר פארוואס האט זי, רייזעלע, קיינמאל נישט איבערגע־קלערט, אז דיזעלבע סכנה, וואס שטעהט פאר מיר, שטעהט דאך פאר איהר אויך? צי האט זי דען נישט געוואוסט, אז דארט איז אמאל פערשאטען געווארען א יוד, וועלכער איז געקומען ליים קנע־טען? צי האט זי דען נישט געדענקט דעם שרעקליכען דונער, וואס האט זיך דורכגעטראגען איבער'ן שטעדטיל, ווען ס'האט זיך א שטיק בארג אראבגעשאטען? צי האט זי דען נישט געדענקט, ווי אין אלע הייזער האבען די שויבען א ציטער געטהון? נישט נאר זי אליין איז אהין נאך זאמד און נאך ליים געגאנגען; דאס גאנצע שטעדטיל ווייבער מיט קינדער פלעגען אהין, אונטען, געהן ליים און זאמד גראבען. נאר קריכען אויבען, אויפ'ן שפיץ בארג, האט זיך קיינער נישט דערוועגט; נאר איך איינער האב אזא בריה'שאפט בעוויזען און דאס האב איך נאר איהר, רייזעלען, בעוויזען, אבער קיין אנדערן פאר קיין געלד נישט, נאר זיין איהר געגענווארט האט מיך אזא העלדישע דרייסטקייט דורכגענומען.

דארט אויף דעמזעלבען שפיץ בארג, אויף וועלכען איך בין געלעגען, איז ביי דער זייט, ביים סאמע אבגרונד געוועזן א צעהנ־דליג לעכער, וואו שוואלבען האבען זיך זייערע נעסטען געמאכט. וויפיעל איך האב זיך נישט געבריה'ט צו דערלאנגען אהין מיט מיין האנד, האט זיך דאס מיר נישט איינגעגעבען — ווייל די לעכער זענען געווען צו־טיעף. וואס וואלט איך דען נישט געווען דאן אוועקגעגעבען, אז איך זאל פון דארט א שוועלבעלע ארויסנעהמען און עס געבען רייזעלען א מתנה! איך האב געהערט, ווי די יונגע שוועלבעלעך האבען פון דארט ארויסגעפישטשעט און די מאמעס זייערע האבען זיך פון צייט צו צייט בעוויזען פון ערגיץ מיט ווערים אין די פיסקלעך, הא־בען ארומגעשוועבט איבער מיין קאפ, געדרעהט זיך און פראטעס־טירענדיג געפישטשעט.

— רייזעלע, ארויסנעהמען דיר א פויגעלע? — האב איך זי אפט געפרעגט, בלאנזשענדיג מיט דער האנד ארום די לעכער — רייזעלע, ווילסט א פויגעלע?

נאר רייזעלע האט געלאכט פון מיר. און צו וואס האב איך

עס זי אַלע מאָל געפּרענט, ווען איך האָב אַליין געזעהן, אז דאָס איז אונמעגליך. נאָר נאַרנישט, איך האָב עס איהר גלאַט אַזוי געפּרעגט. איך האָב געוואָלט, זי זאָל חאַטש אַ פּאָר מינוט טראַכטען פון מיר; זאָל זי שטעהן אין האַלטען אַ ביסעל פעררים׳ן דאָס קעפּעל צו מיר.

— אָבער דיין נחמנ׳קע וועט דאָ מורא האָבען צו ליגען, יאָ? און איך ליג דאָ... חאַ!! — האָב איך חאַטש דערמיט געוואָלט ביי איהר אויסנעהמען.

נחמנ׳קע איז געווען רייזעלע׳ס אַ ברודער׳ל און איך האָב זי געאייפערט צום ברודער דערפאַר, וואָס ער האָט געהאַט דאָס גליק כסדר צו זיין מיט איהר אין שטוב. חוץ דעם האָב איך אויף איהם אַ שלעכט הארץ געטראָגען דערפאַר, וואָס ער האָט אַמאָל דערצעהלט, אַז דער רבי האָט מיך אין חדר געשמיסען. ווי איך האָב דערפון געליטען! איך האָב זיך אַזוי געשעמט פאַר רייזעלען! דערפאַר פלעג איך זיך דאָגערשטאָג אָן דעם יונגעל נוקם זיין. ער האָט קיינמאָל די גמרא נישט געקענט. ער איז דער גרעסטער „גוי״ געווען אין חדר און איך בין געווען דער „רבי״, האָט מיר דער רבי אַ וואונק געגעבען, איך זאָל איהם אונטערזאָגען און איך זאָל איהם געבען אַ פּאַטש. און איך האָב מיט פערגעניגען ערפילט דעם רבינ׳ס בעפעהל און האָב עס דערנאָך רייזעלע׳ן דערצעהלט — דערמיט האָב איך געוואָלט אויסנעמען ביי איהר. און אַלע מאָל, ווען איך האָב עס איהר דערצעהלט, איז איהר שען פּנים׳ל רויזען־פאַרביג געוואָרען און אין די שוואַרצע, וויך־קינדערשע אויגען האָבען זיך צוויי פלעמעלעך אָנגעצונדען און זי איז אַ ברוגז׳ע אַנטלאָפען פון מיר.

ווי זי האָט נאָר דאָס קערבעלע מיט זאַמד אויף די פּלייצקע ארויפגענומען און זיך געלאָזט אוועקגעהן, האָב איך באַלד איך פערלאָזט דאָס געפעהרליכע אָרט. וואונדערליך! ווי זי האָט נאָר אָבגעטראָטען פון דאָרט, האָב איך שוין אויפ׳ן כפיץ־באַרג מעהר נישט געקאָנט בלייבען... מיר האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען און דער גאַנצער באָדען האָט זיך אונטער מיר אָנגעהויבען צו וואַקלען הין און צוריק... אויפ׳ן הארצען איז מיר שרעקליך אומעטיג געוואָרען, אומעטיג און פוסט... עפּיס האָט מיך געמאַטערט, נאָר וואָס — האָב איך אַליין נישט געוואוסט... איצט וויים איך, אַז איך האָב דעמאָלט איבערגעלעבט דאָס, וואָס מ׳רופט „ליעבע״. נאָר דעמאָלט האָב איך עס נישט פערשטאַנען, איך האָב נאָך דאָס וואָרט נישט געוואוסט...

איך האָב זי בעגלייט מיט מיינע אויגען, נאָר ביז איהר נישט נאָכגע־נאַנגען. איך האָב זיך גנבה'ש דורך אַ צווייטער זייט אויסגעדרעהט און בין אַוועק אַהיים...

דאָס איז געווען אין יאָהר 1891, אין חודש סיון, ערב שבועות. איך מיט נאָך עטליכע יונגלעך זענען געשטאַנען אין אַ געדיכטער בלאָ־טע אַ האַלב וויאָרסט פון שטעדטיל און געריסען לעפּעכע. די זון איז אין דער מיט הימעל געשטאַנען און האָט צוגאָסען אַ מילדע, ווייכע, קינדישע וואַרימקייט אויף דער וועלט און אין אַלץ האָט זיך געפיהלט אַ יונגשאַפט, אַ ריינקייט, גלייך ווי די וועלט וואָלט נאָר־וואָס בעשאַ־פען געוואָרען. פון די קאָליזשעס האָט זיך געטראָגען אַ פריש־שמע־קענדיגער ריח פון יונגען גראָז און מיר, יונגלעך, האָבען אין איין לאָר געזונגען „אקדמות”. און אַז מיר האָבען שוין געהאַט די לעפּעכע אין שטריקעלעך איינגעבונדען און זיך געלאָזט אַהיים מיט די פּעקעלעך אויף די פּלייצעס, האָט זיך פּלוצים אַ געוואַלדיגער קראַך איבער'ן שטעד־טיל דורכגעטראָגען און געדאַכט האָט זיך, אַז עפּיס האָט אין דער לופטען געפּלאַצט. בלאַס ווי די מתים, האָבען מיר זיך איבערגעקוקט איינער מיט'ן צווייטען און, נישט אָבגערעדטערהייד, אַראָבגעוואָרפען די פּעקעלעך און זיך געלאָזט לויפען מיט'ן בּרעג טייך גלייך אַהין צו די בּערג־צו. און בעת מיר זענען דאָ געלאָפען, האָט זיך פון שטעד־טיל אַ שרעקליך געוואָרען דערהערט. דערפון האָב איך באַלד פער־שטאַנען, אַז דאָ האָט עפּיס אַנ'אומגליק געטראָפען. וואָס נעהנטער מיר זענען צו די בּערג צוגעקומען, אַלץ שטאַרקער איז דאָס גערויש פון הינטער די בּערג געוואַקסען. איך האָב קיין מענשען נישט געזעהן, נאָר געהערט אַ גרויזאַם אונרוהיג בּרומען, און געדאַכט האָט זיך, אַז די שטילקייט, די לאַנג־יעהריגע שטילקייט, האָט דאָ פּלוצים אָנגעהויבען צו בּרומען. ווי משונה עס קומט אוים אין אַ שטיל אָרט פּלוצלונג צו הערען אַ גערויש און נאָך אַזאַ — פון הינטער בּערג אַפּער...

איך געדענק נישט, צי האָב איך עמיצען געפרעגט, ווער ס'איז דאָ גע'הרג'עט געוואָרען און צי האָט מיר עמיצער געענטפערט. נאָר געהערט האָב איך, ווי נעבען מיין אויער האָט זיך ווי אַ פּאַך פון אַ פליגעל דורכגעטראָגען: „רייזעלע!” אַ ווילדער שרעק האָט מיין גאַנ־צען קערפּער דורכגענומען... מעהר האָב איך פאַר זיך קיין מענשען

נישט געזעהן , נאָר אַ צונויפגעשמאָלצענע געדיכטע מאַסע ... אַ געדיכ-
טע שוואַרצע רווישענדיגע מאַסע . . . און אַזוי האָט זיך אויך דאָס אומ-
גליק אין מיין קינדערשער פאַנטאַזיע פאָרגעשטעלט — גרויס , שוואַרץ
און רווישענדיג . . .

אָבער דאָס איז נאָך נישט אַלץ . דאָרט , אין מיטען דעם רווי-
שענדיגען , פיהלט זיך נאָך פיעל שרעקליכערעס ... דאָרט טהוט זיך
עפּיס שווייגענדיגעס ... אַ שווייגענדיג שטיל גערויש בלעזעלט זיך אין
דער לופט און איינס נאָך דאָס אַנדערע לאָזען זיך שטיל הערען ווייי-
כע , טויבע קלעבּ . . . וואָס איז עס ? ... איך שטופּ מיך מיט אַלע
כּחות , גראָב זיך מיט מיין קאָפּ צווישען אַנ׳עולם מענשען . . . אַ
בערגעל פרישע ערד ... עס ליעגט זיך שטיל , מיט יענער געוועהנלי-
כער ערד-שטילקייט , אָבער נאָך אַנ׳אַנדער מין שטילקייט פיהלט זיך
דאָ... עס שפּירט זיך , אַז דאָ אין אַ מענש בעהאַלטען... אַרום דעם
בע־געל אַרבייטען אַ פּאָר צעהנדליג מענשען . ווי שנעל זיי האָבען עס
מיט די גראָב-אייזענס געאַרבייט ; און יעדעס ביסעל ערד , וואָס איז
אָבגעוואָרפען געוואָרען , האָט מיט זיך אַ שטיק סוד אוועקגעטראָגען...
יעדעס ביסעל אָבגעוואָרפענע ערד האָט עפּיס געוואוסט פין רייזעלען ,
נאָר עס האָט געשוויגען . . . ווי לאַנג די צייט האָט זיך געצויגען ? איי-
ביגקייטען זענען אוועק פון דער צייט אָן , וואָס איך בין אהערגעקומען ,
און אייביגקייטען וועלען נאָך אוועקגעהן און מ׳וועט זיך אַלץ נישט דער-
גראָבען צו רייזעלען און איך וועל אייביג נישט וויסען , צי לעבּט זי
נאָך דאָרט , צי איהר נשמה׳לע בלאָנקעט זיך שוין לאַנג אַרום דאָ אין
דער לופט און דאָרט ליעגט נאָך נאָר דאָס שענע קערפּעריל .

אַז מ׳האָט פון אויבען דאָס בערגעל אַראָבגענומען , האָט מען
ערשט אָנגעהויבען צו גראָבען אין דער טיעף — ווייל דאָרט איז אַ
גרוב געווען , נישט קיין טיעפע , נאָר ביז די פיס , און דאָך האָט מען
שוין פאָרזיכטיג אָנגעהויבען צו גראָבען , מ׳האָט שוין נישט איינגעדרוקט
די לאָפּאַטעס ווי פריהער , נאָר פון אויבען , ביסלעכווייז , האָט מען
אָנגעהויבען אַראָבצונעהמען די ערד . מיין האַרץ האָט געפּלאַטערט. גע-
ציטערט האָב איך , מ׳זאָל איהר , חלילה, אַ גראָב-אייזען נישט אַריינ-
דרוקען אין קערפּער׳ל אריין ... און פּלוצים האָבען זיך איינס נאָכ׳ן אַנ-
דערן צוקוועטשטע שוועלבעלעך אָנגעהויבען בעווייזען ... און אַ שוידער
האָט מיך דורכגענומען , ווען אַ יונגעלע האָט איינס ביי אַ שפּיץ-פליע-
געלע אָנגענומען , האָט עס בעטראַכט און אוועקגעוואָרפען ...

ענדליך... ענדליך...

אָבער נישט קיין רייזעלע האָט מען פון דער ערד אַרויסגענומען נאָר אַ הויפען פלייש מיט ביינער, ווי אַנ׳אויסגעשפּיגענער בּיסען פון טייוועל׳ס מויל, פון יענעם טייוועל, וועלכער האָט ביי־נאַכט נאָך דעם שרעקליכען טאָג אַ פּאַטש געגעבען מיט די האַנד און אויסגעשריען:

„נישטאָ רייזעלע!״

און ביז אויפ׳ן היינטיגען טאָג קלינגען מיר שווידערליך די ווערטער:

„נישטאָ רייזעלע!״— — — — — — — — — — — —

עליכם פאלקס
בראנקס
נ. י.